

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Lukáš Hruška

Právo na zákonného soudce

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Miluše Kindlová, M.Jur., Ph.D.

Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 7. 7. 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyl využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 276.268 znaků včetně mezer.

Lukáš Hruška

V Praze dne 7. července 2020

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí práce JUDr. Miluši Kindlové, M.Jur., Ph.D., za cenné odborné rady, trpělivost i její laskavý přístup.

Mému učiteli

Obsah

1 ÚVOD	7
2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	9
2.1. Nezávislost soudní moci.....	9
2.2. Právní vymezení.....	11
2.2.1. <i>Nikdo nesmí být „odňat“</i>	12
2.2.2. <i>„svému“ zákonnému soudci</i>	13
2.2.3. <i>Výhrada zákona?</i>	13
2.2.4. <i>Nositelé základního práva</i>	14
2.3. Formální a materiální pojetí zákonného soudce.....	16
2.4. Vztah práva na zákonného soudce a práva na řádný proces.....	20
2.5. Subjektivní právo vs. institucionální organizace soudnictví.....	24
2.6. Rozsah povinností adresáta a povaha porušení práva na zákonného soudce.....	26
2.7. Právo na zákonného soudce na pomezí hmotného a procesního práva.....	27
2.8. Procesní podmínky úspěšného uplatnění námitky nezákonného soudce.....	28
2.9. Rozhodování dalšími soudními osobami.....	30
3 HISTORICKÝ VÝVOJ SOUDCOVSKÉ NEZÁVISLOSTI	32
3.1. Historie nezávislosti soudců a počátky moderního práva na zákonného soudce.....	33
3.2. Ústavní listina Československé republiky z roku 1920.....	33
3.3. Zákonný soudce v době totalitních systémů.....	34
3.4. Cesta k demokratickému uspořádání soudnictví a rozdělení Československa.....	36
4 JEDNOTLIVÉ SLOŽKY PRÁVA NA ZÁKONNÉHO SOUDCE	38
4.1. Příslušnost.....	38
4.1.1. <i>Příslušnost soudu</i>	39
4.1.2. <i>Příslušnost soudce, soudní oddělení</i>	40
4.2. Složení soudního tělesa.....	42
4.3. Zákonné požadavky soudcovské funkce.....	43
4.4. Nestrannost soudce (resp. vyloučení podjatosti).....	44
4.4.1. <i>Náležitosti nestrannosti</i>	45
4.4.2. <i>Rozhodování o podjatosti</i>	47
5 SPECIFIKA PRÁVA NA ZÁKONNÉHO SOUDCE V JEDNOTLIVÝCH ŘÍZENÍCH 49	
5.1. Trestní řízení.....	49
5.1.1. <i>Příslušnosti soudu v trestním řízení</i>	50
5.1.2. <i>Odnětí a přikázání věci (§ 25 tr. řádu)</i>	54
5.1.3. <i>Dvojinstančnost trestního řízení před soudem</i>	55
5.1.4. <i>Rozhodování o souhrnném, úhrnném a společném trestu</i>	62
5.1.5. <i>Zákaz reformationis in peius a rozhodnutí vydané nezákonným soudcem</i>	62
5.1.6. <i>Právo na zákonného státního zástupce?</i>	63
5.2. Občanské soudní řízení.....	64
5.2.1. <i>Příslušnost soudu v občanském soudním řízení</i>	64
5.2.2. <i>Rozhodování o změně příslušnosti (§ 104a o. s. ř.)</i>	64
5.2.3. <i>Delegace z důvodu vhodnosti (§ 12 odst. 2 o. s. ř.)</i>	66
5.2.4. <i>Projednání a rozhodnutí věci jiným senátem (§ 221 odst. 2 o. s. ř.)</i>	71
5.2.5. <i>Prorogace</i>	72
5.2.6. <i>Žaloba pro zmatečnost</i>	73
5.2.7. <i>Rozsudek pro zmeškání a zákonný soudce</i>	73
5.3. Správní řízení soudní.....	74
5.3.1. <i>Příslušnost soudu ve správním řízení soudním</i>	75
5.3.2. <i>Rozšířený senát NSS</i>	76
5.3.3. <i>Specializace senátů NSS</i>	77
5.4. Řízení před Ústavním soudem.....	77
5.4.1. <i>Řízení o ústavní stížnosti</i>	78

5.4.2.	<i>Ostatní řízení</i>	79
5.5.	Právo na zákonného soudce před mezinárodními soudními orgány.....	79
5.5.1.	<i>Řízení o předběžné otázce před Soudním dvorem Evropské unie</i>	80
5.5.2.	<i>Evropský soud pro lidská práva</i>	81
5.5.3.	<i>Jiné mezinárodní soudy</i>	82
5.6.	Některé alternativní způsoby řešení sporů.....	82
5.6.1.	<i>Rozhodčí řízení</i>	83
5.6.2.	<i>Řízení před finančním arbitrem</i>	83
6	ROZVRH PRÁCE.....	84
6.1.	Metodika rozdělení věcí mezi soudní senáty.....	88
6.1.1.	<i>Specializace</i>	88
6.1.2.	<i>Rotační systém</i>	89
6.1.3.	<i>Snížený nápad</i>	89
6.1.4.	<i>Výjimky vylučující soustavnou podjatost</i>	90
6.2.	Obměna složení senátu	90
6.2.1.	<i>Obecné důvody pro vyloučení soudce a nařízená obměna</i>	91
6.2.2.	<i>Procesní aspekty obměny složení senátu</i>	92
6.3.	Porušení rozvrhu práce a jeho dopad na právo na zákonného soudce.....	93
6.3.1.	<i>Kategorizace jednotlivých porušení</i>	94
6.3.2.	<i>Dopad předcházejícího chybného nápadu na rozhodovanou věc</i>	95
6.3.3.	<i>Zhojení chyby</i>	97
6.4.	Problematická místa rozvrhů práce	97
6.4.1.	<i>Stručnost zákonné úpravy</i>	98
6.4.2.	<i>Podmínění nápadu povahou řešené právní otázky</i>	99
6.4.3.	<i>Příliš úzká specializace a účelově založená příslušnost – druhá strana mince</i>	100
6.4.4.	<i>Jiné chyby objevující se v rozvrzích práce</i>	102
6.5.	Elektronický generátor zákonných soudců.....	103
7	PŘÍSEDÍCÍ.....	106
7.1.	Výběr přísedících dle judikatury Ústavního soudu.....	106
7.2.	Nezávislost a nestrannost přísedících	110
8	ZÁVĚR.....	112
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	115
	Monografie a komentářová literatura	115
	Články.....	117
	Judikatura	118
	Internetové zdroje.....	122
	Právní předpisy	122
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	124

1 Úvod

Právo na zákonného soudce není z akademického hlediska ani zdaleka opomenutým základním právem. Přesto se těší menšímu zájmu než jiná práva náležející do práv na soudní a jinou právní ochranu.

Při prvotním pohledu se právo na zákonného soudce zdá být zřejmým a jednoduše ohraničeným základním právem s jasným historickým vývojem, a tedy i jistou oblastí aplikace. Až teprve po jeho hlubším prozkoumání zjistíme, že řada aspektů práva na zákonného soudce je dosud nejasných, problematických a v krajních případech mezi sebou navzájem rozporných, což může v konečném důsledku působit i opačným efektem, než ústavodárce zamýšlel.

Výzkumná otázka řešená v této práci se skládá ze dvou částí. Nejprve se pokusíme zjistit, jaký je skutečný účel práva na zákonného soudce, tedy především jaké hodnoty obsahuje a vyjadřuje. Poté se podíváme, jak jsou s těmito hodnotami souladné zákonná úprava, rozvrhy práce a soudní praxe. Jinými slovy posoudíme, zda a jak je právo na zákonného soudce v České republice naplňováno a dodržováno. Výzkumná otázka zní následovně: *„Jsou v České republice zákonná úprava (resp. rozvrhy práce) a praxe v souladu se zásadami a podstatou ústavního práva na zákonného soudce?“*

Hned ve druhé kapitole bude právo na zákonného soudce zasazeno do širšího kontextu nezávislosti soudnictví, jež je nezbytným předpokladem pro fungování současného demokratického právního státu. Rovněž zde budou rozebrány teoretické (akademické) otázky práva na zákonného soudce, které poslouží jako teoretická východiska, k nimž se bude možné v dalších prakticky zaměřených kapitolách vracet, a obraz o nich si tímto způsobem dotvářet.

Před rozbořem současné právní úpravy se budeme ve třetí kapitole stručně zabývat historickým vývojem zásad a úpravy nezávislosti soudnictví i jednotlivých soudců, jež v moderních dějinách zavdaly vzniku práva na zákonného soudce tak, jak jej vykládáme dnes.

Současně platnou „prováděcí“ právní úpravou práva na zákonného soudce se zabývá čtvrtá kapitola, která rozebírá jednotlivé složky (aspekty, předpoklady, podmínky) zákonného soudce, jež musí být dodrženy, aby mohlo být základní veřejné subjektivní právo na něj zaručeno, a kapitola pátá, která tato hlediska aplikuje na konkrétní právní úpravu procesních předpisů v jednotlivých soudních řízeních, posuzuje ji z hlediska vyložených teoretických východisek, a kriticky analyzuje judikaturu k odpovídajícím ustanovením.

Konečně kapitoly šestá a sedmá se blíže zaměřují na často opomíjené instituty, které mají významný přesah do práva na zákonného soudce. Těmi jsou rozvrh práce, resp. přisedící. Zaměříme se na slabá místa těchto institutů, k nimž zaujímá judikatura, podle mého názoru,

často až účelový postoj, aby obhájila jejich poněkud pokulhávající ústavně konformní výklad, jak se pokusím prokázat dále.

Mezi vědecké metody použité v této práci lze zařadit především deskripci, dedukci, indukci, analýzu, syntézu a analogii.

Práce obsahuje – do příslušných kapitol rozčleněný – kritický rozbor významné části judikatury Ústavního soudu k právu na zákonného soudce, relevantní rozhodnutí vydaná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, a dále některá rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. Seznam všech analyzovaných soudních rozhodnutí se nachází v použitých zdrojích.

Tato práce nemá ambici být jednotným přehledem (kompilací) všeho, co kdy bylo o právu na zákonného soudce napsáno. Naopak si klade za cíl prozkoumat jeho sporné i opomenuté komponenty a ukázat jej ve vzájemných souvislostech, v kontextu s ostatními základními právy i organizací soudnictví v demokratickém právním státě.

2 Teoretická východiska

Abychom se mohli právu na zákonného soudce důkladně věnovat v praktické, resp. aplikační, rovině, je nutné se nejprve zabývat se jeho ústavněprávními kořeny. Tyto základy, z nichž řadě se právní teorie již věnovala, a můžeme je proto považovat za vyřešené, poslouží jako východiska pro posuzování ústavní konformity zákonné úpravy i judikatorní praxe. Dále tato kapitola rozebírá teoretické otázky, které svým obsahem přesahují jednotlivá odvětví právního řádu i jejich odpovídající procesní předpisy, a proto je vhodné se jim věnovat dříve, než přistoupíme k analýze jednotlivých pozitivněprávních institutů.

2.1. Nezávislost soudní moci

Politická filozofie liberalismu, jež vyzdvihuje autonomii jednotlivce, vyžaduje po státu existenci funkčních mechanismů, které mohou garantovat dodržování jeho základních (přirozených) práv při současném omezení zásahů do osobnostní sféry člověka na co nejmenší možnou míru. Touto optikou je každá moc apriorně podezřelá, a v oblastech, kde je důkazní schopnost osoby jako slabší strany omezená, obrácení důkazního břemene v její neprospěch není přípustné. Proto je pro zachování hodnot demokratického právního státu nutné nahradit neveřejné rozhodovací procesy transparentností.

Je pozoruhodné, že ústavodárce – snad poučen neblahými zkušenostmi z dob totalit – považoval za nezbytné k udržení nezávislé soudní moci nejenom posílit její celkové postavení, ale navíc dokonce chránit soudní moc před zneužitím ze strany soudců samotných. Právní řád přiznává osobám širokou paletu řádných i mimořádných opravných prostředků, zakotvuje velice vysoký standard veřejného vystupování soudce mimo svou profesi i požadavek na jeho morální kredit či pravidla místy až metikulózního přiřazování (nápadu) konkrétních věcí jednotlivým soudcům. Tato implicitní nedůvěra vůči soudcům je ve výše zmíněných oblastech obzvláště patrná v porovnání se zeměmi angloamerického práva.¹ Konstrukci „slabých soudců a silné soudní moci“ lze mj. detailněji ilustrovat právě na právu na zákonného soudce. Toto základní subjektivní právo zaručující dodržování konkrétních aspektů řádného soudního procesu má z institucionálního hlediska nejbližší právě k nezávislosti soudní moci.

¹ Důležitý rozdíl ve vnímání pozice soudce v systémech common law spočívá v možnosti právo vytvářet (*judge-made law*), která postavení jednotlivých soudců posiluje. PYLE, Ransford Comstock, M. BAST, Carol. *Foundations of law: cases, commentary, and ethics*. Sixth edition. Boston, MA: Cengage Learning, 2017, str. 73-75.

Z výše uvedených důvodů můžeme vedle nezávislosti vnější, tj. nezávislosti soudce a soudní moci na moci výkonné, resp. na jiných zájmech vně soudní soustavy, rozlišovat i nezávislosti vnitřní,² tj. nezávislost soudce na jiných soudcích působících u daného soudu či na jiném stupni soudní soustavy.

Jak na metafoře s karetní hrou názorně ukazuje Tomáš Langášek, „[j]de o to, jak jsou karty před rozdáváním seřazeny, jak jsou hráči rozesazeni kolem stolu, kterým směrem se rozdává a u koho se začíná“.³ Ústavodárce tedy do konstrukce práva na zákonného soudce promítl realistickou představu, že ačkoli by měl v ideálním případě každý soudce rozhodnout konkrétní věc identicky, v praxi tomu tak není. Pro dosažení nezávislého rozhodování soudů je proto nutné kontrolovat proces výběru osob, které se soudci vůbec stanou (otázka jmenování), resp. přidělení soudce ke konkrétnímu soudu. Zejména půjde o vrcholné orgány soudní soustavy, které mívají ve vztahu k objemu řešených věcí méně členů, a zpravidla se v jejich rukou taktéž koncentruje více moci.

V neposlední řadě lze nezávislost soudního rozhodování narušit účelovým přidělováním zájmových kauz konkrétním soudcům, kteří byli na příslušný soud – z hlediska požadavku nezávislosti naprosto nezávadně – přiděleni již v minulosti. Druhů motivace pro účelové přidělení jednotlivé věci konkrétnímu soudci lze nalézt mnoho. Jejich závažnost může kolísat mezi personální korupcí či pouhou soudcovou názorovou vyhraněností, která je účastníky řízení v dané věci považována za příhodnou k případnému úspěchu ve věci.

Důležitým aspektem nezávislosti soudní moci v kontinentální právní kultuře, který by neměl zůstat opomenut, je snížený význam judikatury, resp. jeho přímá obecná (konkrétní věc přesahující) nezávaznost. Přestože tento princip neplatí absolutně (zrušení rozsudků odvolacím soudem pro nesprávný právní názor), navíc ve světle současného vzestupu legitimacy i zvyšující se právní (kvazi)závažnosti rozhodnutí vrcholných soudů soustavy, hraje v otázce nezávislosti soudní moci i nezávislosti konkrétního soudce důležitou roli, neboť ve svých důsledcích dopadá i na právo na zákonného soudce, které si klade za cíl tyto hodnoty individuálně ochraňovat.

Nezávislost soudce, který je vázán pouze zákonem a mezinárodní smlouvou (která je součástí právního řádu), a jež vykládá podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, je právem na zákonného soudce rozvíjena a posilována, když zakazuje bez dalšího odejmout věc konkrétnímu soudci s určitým právním názorem. I soudce rozhodující o opravném prostředku,

² KOSARĚ, David. *Rozvrh práce: Klíčový nástroj pro boj s korupcí soudců a nezbytný předpoklad nezávislosti řadových soudců*. Právník. 2014, č. 12, s. 1063.

³ Tamtéž, str. 1075.

který má pravomoc prvostupňové rozhodnutí zrušit (a jeho názor je tak v dané věci rozhodující), je těmito principy vázán, a tudíž jeho odlišný právní názor této zásadě neodporuje, nýbrž ji vhodně doplňuje.⁴ Opakem by totiž bylo odmítnutí opravných prostředků, neboť možnost jejich podání není ničím jiným než příležitostí pro účastníky řízení dovolat se jiného právního názoru, který může prvostupňové rozhodnutí mocí jemu svěřenou autoritativně překonat, což by znamenalo mnohem závažnější porušení čl. 36 odst. 1 Listiny, jež je jádrem práva na soudní ochranu.

Tato skutečnost dále podtrhuje jednu z vedlejších hodnot práva na zákonného soudce. Pokud by měl každý soudce totožný právní názor, bylo by nakonec jedno, který soudce by věc rozhodoval, neboť by všichni dospěli ke stejnému závěru. Tento princip vyvstává do popředí především u vyšších soudních instancí, neboť zpravidla až poslední⁵ stupeň má finální slovo v tom, který právní názor je v dané věci rozhodný, přičemž všechny nižší instance jej musí respektovat.

2.2. Právní vymezení

Právo na zákonného soudce je upraveno v ustanovení čl. 38 odst. 1 Listiny, které zní následovně: „*Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.*“

Již na první pohled je zřejmé, že se jedná o velice stručné ustanovení. O to pečlivěji bude nutné výkladem doplňovat případné mezery, které mohou při jeho aplikaci nastat. I přes určitou strohost znění a jeho převážně proklamační charakter se jedná o jednu z nejvýznamnějších záruk právního státu.⁶

Podle ustálené judikatury Ústavního soudu se právo na zákonného soudce „*sluší pokládat za zcela nepominutelnou podmínku řádného výkonu té části veřejné moci, která soudím byla ústavně svěřena; (...) na jedné straně dotváří a upevňuje soudcovskou nezávislost, na straně druhé pak představuje pro každého účastníka řízení stejně cennou záruku, že k rozhodnutí jeho*

⁴ K výjimkám z této zásady (např. dvojinstančnosti trestního řízení soudního) srov. příslušné podkapitoly páté části této práce.

⁵ Připustíme-li, že vyšší soudní instance mají příslušnými procesními předpisy omezenou možnost právního přezkumu, mohli bychom uzavřít, že nejdůležitějším je právní názor nejvyššího soudce v hierarchii opravných prostředků, který má ještě pravomoc o určité otázce rozhodnout. V trestním řízení soudním již odvolací soud nesmí učinit veškeré úkony prvostupňového soudu (a tedy pouze omezený okruh jeho právních názorů se aplikuje), v ostatních řízeních je Nejvyšší soud zpravidla omezen pouze na přezkum vymezených právních otázek. Ústavní soud pak smí do rozhodnutí obecných soudů zasáhnout pouze v případě, že jím byla porušena základní práva stěžovatele.

⁶ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges), str. 717.

věci jsou povolávány soudy a soudci podle předem daných zásad (procesních pravidel) tak, aby byla zachována zásada pevného přidělování soudní agendy, a aby byl vyloučen - pro různé důvody a rozličné účely - výběr soudů a soudců "ad hoc".⁷

Prováděcí úprava práva na zákonného soudce není na úrovni zákonů soustředěna na jediném místě. Fragmentární charakter práva na zákonného soudce se odráží v roztržitosti úpravy napříč právním řádem a zpravidla se soustředí v několika skupinách převážně procesních předpisů, které budou mít při pozorování procesu prozařování tohoto základního práva právním řádem vyšší význam. Ty se budou týkat vždy jedné složky (podmínky) zákonnosti soudce. Jednotlivé procesní předpisy mají svá ustanovení, jimiž principy zákonného soudce v jednotlivých typech řízení chrání. Tuto úpravu nalezneme i v ustanoveních předpisů obecných, tj. společných více druhům řízení, kam by šlo zařadit úpravu rozvrhu práce či podmínek pro výkon funkce soudce v ZSS. O jednotlivých složkách (centrech úpravy) bude v této práci pojednáno postupně.

2.2.1. Nikdo nesmí být „odňat“

Již na počátku výkladu o obsahu pozitivněprávní úpravy práva na zákonného soudce se jeví vhodným vymezit kategorii tzv. „prvotní“ nebo „obecné“ zákonnosti, tedy generická výchozí pravidla stanovící příslušnost soudů a soudců obecně, a dále „druhotnou“ či „zvláštní“ zákonnost, k níž je přistoupeno – za splnění předchozích podmínek vymezených zákonem – individuálním rozhodnutím v konkrétní věci. To znamená, že zatímco prvotně zákonným soudcem se stává konkrétní soudce bez dalšího už splněním podmínek pro jeho určení, druhotně zákonným soudcem se stává soudce (zpravidla) odlišný od tohoto prvotně zákonného až cílenou intervencí orgánu veřejné moci, pro niž musí mít zmocnění v právní úpravě, a to za současného šetření podstaty a smyslu tohoto základního práva (čl. 4 odst. 4 Listiny).

Rozsah pojmu odnětí zákonnému soudci nelze omezit na zákaz účelového přerozdělení již napadlé věci. Ačkoli odebrání věci původnímu soudci a její přidělení jinému se *prima facie* zdá být závažnějším zásahem do soudcovské nezávislosti, manipulace s prvotním nápadem je o to nebezpečnější tím, že může být lehce maskována za složitými interními procesy a účastníkům řízení tak zcela unikne.

Zákonným soudcem může být pouze ten soudce, kterému je věc přidělena na základě jasných zákonných procesněprávních norem a rovněž obecných a transparentních pravidel

⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 2. 1996, sp. zn. III. ÚS 232/95.

vymezených rozvrhem práce. Jelikož z povahy věci vyplývá, že nesprávná aplikace pravidel pro nápad věci konkrétnímu soudnímu oddělení nemůže být zhojena nečinností procesních stran, k odnětí zákonnému soudci dochází už samotným nesprávným přidělením věci. Právo na zákonného soudce je právem orientovaným na proces, nikoli výsledek, proto i věcně správná rozhodnutí vydaná nepřislušným soudem či soudcem jej porušují.⁸

2.2.2. „svému“ zákonnému soudci

Dalším důležitým ohniskem úpravy v rámci tohoto ustanovení je pojem, že nikdo nesmí být odňat *svému* zákonnému soudci.

Ten stanoví požadavek, že určitá osoba, ve vztahu k níž bude otázka naplnění práva na zákonného soudce posuzována, musí být (nebo by přinejmenším být měla) účastníkem řízení podle podústavních předpisů. Zákonný soudce se tak bude zkoumat vždy ve vztahu k ní, a to na základě zákonných kritérií blíže vymezených procesními předpisy. To však neznamená, že je příslušnost odvozována na základě každého účastníka řízení samostatně. Nejčastěji je příslušnost vymezena skrze atributy jedné osoby či účastníka řízení (eventuálně na základě určité věci či jiné skutečnosti, která sehraje v předmětu sporu zásadní význam)⁹. Jednotliví účastníci řízení a jejich zákonní soudci jsou tak *de facto* posuzováni skrze „svou“ věc, tedy prostřednictvím řízení jako celku, přičemž zákonný soudce je určen procesními předpisy právě na základě této jedné osoby (zpravidla žalovaného) nebo jiné skutečnosti.

S pojmem „*svému* zákonnému soudci“ souvisí i otázka, komu toto základní právo náleží, resp. kdo je aktivně legitimován k podání ústavní stížnosti. Této otázce se budeme blíže věnovat v kapitole 2.2.4.

2.2.3. Výhrada zákona?

Větu druhou čl. 38 odst. 1 Listiny, obsahující úpravu „*[p]říslušnost soudu i soudce stanoví zákon*“ označil Ústavní soud ve své judikatuře za výhradu zákona.¹⁰ Zároveň se však jedná o příkaz ústavodárce, jímž skrze ústavní pořádek přikazuje zákonu provedení této úpravy.¹¹ Přestože ústavodárce svěřil určení příslušnosti soudu i soudce zákonu, lze se práva na

⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. II. ÚS 4051/16, odst. 30

⁹ Srov. např. výčet uvedený v ustanovení § 88 o. s. ř.

¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 4/14, zejm. odst. 109.

¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 2. 1996, sp. zn. III. ÚS 232/95.

zákonného soudce domáhat i nad rámec zákonů.¹² Podle A. Winterové vyjadřuje právo na zákonného soudce dále požadavek výlučného státního soudnictví.¹³

Z vlastní povahy práva na zákonného soudce vyplývá, že množina podústavních ustanovení určujících příslušnost a kategorie norem provádějících právo na zákonného soudce se ve značné míře překrývají. Tato ustanovení však nejsou jedinými zákonnými normami provádějícími právo na zákonného soudce, byť mezi jeho jednotlivými složkami bude mít příslušnost určité „výsadní“ postavení, neboť jako jediná je v čl. 38 odst. 1 upravena výslovně.

Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 2769/15 dovodil, že výhradu zákona ve větě druhé čl. 38 odst. 1 Listiny lze vztáhnout pouze na příslušnost soudu, ale nikoli na příslušnost soudce. Ta může být upravena i na podzákonné úrovni, neboť není prakticky možné, aby zákon obsahoval konkrétní (jmenné) obsazení jednotlivých soudů a upravovat působnost jednotlivých samosoudců či senátů.¹⁴

2.2.4. Nositelé základního práva

Gramatickým a logickým výkladem (*nikdo* nesmí být odňat) docházíme k závěru, že právo na zákonného soudce, stejně jako ostatní základní práva¹⁵ podřazené pod hlavou pátou Listiny upravující právo na soudní a jinou právní ochranu, náleží každému – občanům, cizincům a vzhledem k jeho povaze i právnickým osobám. Přesto je nezbytné vyřešit některé zbývající sporné otázky týkající se okruhu nositelů práva na zákonného soudce. V této části zaměříme pozornost především na postavení státu a vedlejšího účastníka.

V judikatuře Ústavního soudu se postupem času rozvinulo přesvědčení, že stát je nositelem základních práv, pokud nevystupuje v daném právním vztahu ve vrchnostenském postavení, resp. ve vztazích, v nichž nevykonává veřejnou moc. V tomto ohledu bylo přelomovým stanovisko Pl. ÚS-st. 9/99, v němž Ústavní soud uvedl, že „[p]okud stát vystupuje v právních vztazích v pozici subjektu veřejného práva, čili jako nositel veřejné moci, z povahy věci není a ani nemůže být nositelem (subjektem) základních práv a svobod.“

Část odborné veřejnosti tuto všeobecně respektovanou doktrínu kritizuje, neboť nerespektuje historický kontext lidských, potažmo základních, práv. Tomáš Langášek k ní

¹² Nález Ústavního soudu ze dne 15. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 2769/15, odst. 28.

¹³ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges), str. 118.

¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 2769/15, odst. 25-26.

¹⁵ Snad s výjimkou čl. 40 odst. 3 a 4 Listiny, který upravuje práva všech osob (občanů i cizinců) v konkrétní fázi trestního řízení, a čl. 37 odst. 4, jehož aplikace je u občanů České republiky spíše teoretickou záležitostí.

uvedl, že se jedná „*historicky a logicky vzato [o] nonsens*.“¹⁶ Nelze pominout ani skutečnost, že na počátku 90. let byly takové ústavní stížnosti odmítány. Kateřina Šimáčková k tomu uvádí, že ke „*změně názoru Ústavního soudu k této otázce nedošlo vědomě, ale postupně – jako by se nám to spíše díky konkrétním případům stalo*.“¹⁷

Lze shrnout, že stát je podle současného výkladu Ústavního soudu nositelem práva na zákonného soudce v soudních řízeních, v nichž nevystupuje ve vrchnostenském postavení. V praxi se bude zřejmě nejčastěji jednat o občanské soudní řízení, kde bude na straně žalované vystupovat Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. Na druhou stranu ve správním řízení soudním správní orgán, jehož rozhodnutí bylo úspěšně napadeno správní žalobou, nebude aktivně legitimován k podání ústavní stížnosti.¹⁸ Otázka toho, zda je stát subjektem práva na zákonného soudce, je tak podmíněna povahou sporu, což je nanejvýše problematické, neboť především základní práva v oblasti práva na soudní ochranu se uplatňují skrze procesní právo. Garantují dodržení stanovených zásad v procesu vedoucím k dosažení soudního rozhodnutí, přičemž se nedotýkají věci.

Druhou stručně řešenou otázkou v této části je postavení vedlejšího účastníka a jeho případná aktivní legitimace k podání ústavní stížnosti pro porušení práva na zákonného soudce.

V občanském, trestním i správním řízení soudním se setkáme s procesními instituty, jež vyjadřují postavení osoby, která má zájem na výsledku řízení, avšak nedisponuje všemi procesními právy.¹⁹ V závislosti na jednotlivých typech řízení budou mít tito „účastníci“ možnost vykonávat užší či širší okruh procesních práv, která jsou přiznána hlavnímu účastníkovi (resp. subjektu), jako např. právo předvolávat svědky či navrhnout provedení důkazů. Nikdy však nebudou mít právo disponovat s řízením jako takovým.

Z důvodu zvláštního postavení vedlejších účastníků *largo sensu* musela judikatura již řešit, zda a nakolik náležitější základní práva vážící se na proces i těmto vedlejším účastníkům, především pak zda může být takový vedlejší účastník odňat „svému“ zákonnému soudci, neboť je sporné, nakolik je soudní řízení „jeho“ věcí.

¹⁶ WAGNEROVÁ, Eliška, DOSTÁL, Martin, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo. *Zákon o Ústavním soudu s komentářem*. Praha: ASPI, 2007, str. 321.

¹⁷ Odlišné stanovisko Kateřiny Šimáčkové k nálezu Ústavního soudu ze dne 19. 7. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 20/15.

¹⁸ Stanovisko pléna Ústavního soudu ČR ze dne 9. 11. 1999, sp. zn. Pl. ÚS-st. 9/99.

¹⁹ Při pojednání o právu na zákonného soudce bude rozhodný především institut vedlejšího účastníka v občanském soudním řízení, zúčastněné osoby ve správním řízení soudním a poškozeného či zúčastněné osoby v trestním řízení.

V nálezu sp. zn. II. ÚS 310/04 Ústavní soud uvedl, že zákonodárce v § 72 odst. 1 písm. a) ZÚS²⁰ neuvedl, o jakou formu účastenství se jedná, avšak oprávněnost podat ústavní stížnost podmiňuje porušením základního práva či svobody.²¹ To znamená, že i vedlejší účastník je aktivně legitimován k podání ústavní stížnosti, neboť účastenství podle uvedeného ustanovení ZÚS je autonomním pojmem a nelze jej ztotožňovat s účastenstvím v procesních předpisech.²² Nadto i vedlejší účastník má zájem na tom, aby řízení probíhalo v souladu s principy spravedlivému procesu a proto jsou vedlejšímu účastníkovi přiznána další základní práva na soudní a jinou právní ochranu zakotvená v hlavě páté Listiny.²³

2.3. Formální a materiální pojetí zákonného soudce

Právo na zákonného soudce je vysoce problematickým pojmenováním. Vlastní znění normy je soustředěno okolo pojmu zákonný soudce, který nemá svou právní definici, a tak se spoléhá na domnělou zřejmost svého významu. Zbytek stručného ustanovení čl. 38 odst. 1 Listiny napomáhá k ozřejmění jeho obsahu pouze slovy „odňat“, „svému“ a dále odkazem na úpravu příslušnosti soudu a soudce formou zákona, jak bylo rozebráno v předchozí podkapitole.

Jistě není pochyb o tom, že normy obsažené v ústavních právních předpisech se musí ze své povahy vyznačovat vyšší obecností než normy jednoduchého práva, což ponechává větší prostor pro jejich následnou interpretaci. Přílišná stručnost znění ustanovení čl. 38 odst. 1 Listiny však může svádět ke zkreslené a zjednodušené interpretaci institutu zákonného soudce.

První způsob vnímání práva na zákonného soudce lze označit jako technický či formální. Je nasnadě jeho gramatická interpretace, že právo na zákonného soudce spočívá v právu na soudce, který je zákonný, resp. zákazu být takovému soudci odňat. Jinými slovy toto ustanovení směřuje k zajištění ochrany přidělování jednotlivých věcí soudům podle podmínek stanovených zákonem.

Omezit význam práva na zákonného soudce pouze na jeho formálně-technický aspekt by znamenalo připustit, že je ústavní normou – dokonce základním právem – poskytována právní ochrana pouhé zákonnosti.²⁴ Podle nauky o právní síle by takové ustanovení bylo nadbytečné,

²⁰ „[Ústavní stížnost jsou oprávněni podat] fyzická nebo právnická osoba podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, jestliže tvrdí, že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci (...) bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním pořádkem (...)“

²¹ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2005, sp. zn. II. ÚS 310/04.

²² Usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 385/16, zejm. odst. 5-7.

²³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 385/16, odst. 7.

²⁴ Ve svých důsledcích by přijetím tohoto výkladu bylo nutné pro účely přezkumu případného porušení práva na zákonného soudce opustit obecné východisko sebeomezení Ústavního soudu spočívající v tom, že „ne každá

neboť jím propůjčuje faktickou ústavní sílu, resp. ústavní ochranu, zákonnosti, aniž by zároveň vymezilo bližší podmínky pro obsah daných zákonných ustanovení. Proto je nutné přinejmenším zvážit možnost, zda právo na zákonného soudce naopak neznamená „bianco šek“ pro zákonodárce, který se může spolehnout na to, že jím přijatá úprava procesních předpisů bez dalšího získá ochranu na ústavní úrovni.

Zdá se, že zakotvením práva na zákonného soudce na ústavní úrovni ústavodárce zamýšlel zákonodárci ztížit či dokonce znemožnit přijetí zákonů ohrožující nezávislost soudů a soudců nepřijatelnými zásahy do jejich příslušnosti. Otázkou však zůstává, nakolik je přijaté ustanovení čl. 38 odst. 1 efektivním řešením, neboť je nezbytné poznamenat, že při pouhém napojení soudní praxe na zákon, jakožto formální pramen práva, jsou veškeré výjimky z obecných pravidel příslušnosti, které by mohly být zdrojem materiálního bezpráví, jimž si právo na zákonného soudce klade za cíl předejít, rovněž stanoveny zákonem, a tím pádem taková pochybení legitimizují i legalizují.

Na druhou stranu i přes případné nezahrnutí čl. 38 odst. 1 do katalogu základních práv by zákonodárci zbyl prostor pro přijetí právní úpravy, která by s odnětím osoby jejímu zákonnému soudci spojovala porušení zákona, s čímž by mohlo objektivní právo spojovat důsledky porušení principů zákonného soudce s téměř stejnou účinností, jako je tomu u jeho zakotvení na ústavní úrovni.

To vše souvisí s problematikou nízkého prahu citlivosti vůči zásahům, v jejichž důsledku se pouhým porušením zákonnosti dostává celá věc do ústavněprávní dimenze.

Zvláštním případem formálního porušení práva na zákonného soudce je porušení tzv. „výhrady soudu“. Jde o situaci, kdy zákon přiznává administrativnímu orgánu pravomoc rozhodnout o otázce, která je dle ústavního pořádku svěřena výhradně soudům.²⁵ Tím dochází k porušení práva na zákonného soudce, byť bylo rozhodnuto v souladu se zákonem, protože administrativní orgán tuto pravomoc dle ústavní normy nikdy neměl mít.

Jedinou výhodou práva na zákonného soudce by se při analýze současné úpravy jevila možnost podat ústavní stížnost jakožto opravný prostředek *sui generis*, a zákonnost ustanovení

nezákonnost zakládá též protiústavnost.“ FOREJTOVÁ, Monika. *Ústavní soudnictví*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2014, str. 88.

²⁵ V nálezu Ústavního soudu ze dne 30. 11. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 5/94, se jednalo o rozhodnutí ředitele věznice o přeřazení odsouzeného z jednoho typu věznice do druhé, což je rozhodnutí o způsobu výkonu trestu odnětí svobody, jež může vynést pouze soud.

soudce by tak byla přezkoumána další soudní instancí.²⁶ I porušení zmíněné výhrady soudu je porušením ústavního pořádku, jímž jsou všechny orgány veřejné moci vázány.

Již v roce 1937 kritizoval František Weyr znění § 94 odst. 2 tehdejší Ústavní listiny z roku 1920,²⁷ které shodně s dnešním čl. 38 odst. 1 Listiny stanovilo, že *nikdo nesmí býti odňat svému zákonnému soudci*. Toto ustanovení označil za „*naprosto samozřejm[é], a tudíž zbytečn[é]*“²⁸. Weyrova kritika ústavní zásady zákonného soudce je z jeho pozice coby normativisty očekávatelná, neboť z normativního hlediska – jak již bylo vyloženo výše – téměř nic nového nepřináší.

Lze uzavřít, že formální výklad práva na zákonného soudce je zjednodušující a v krajních případech dokonce popírá vlastní význam tohoto základního práva. S náznaky argumentace omezující právo na zákonného soudce pouze na jeho formální aspekt, či přinejmenším se snahou jej upřednostnit, se bohužel můžeme setkávat i v disentech jednotlivých ústavních soudců²⁹ a ve vyjádřeních obecných soudů k ústavním stížnostem. To potvrzuje, jak rozsáhle je tato mýlka rozšířena.

Historickým a teleologickým výkladem je nutné dovodit i určité hodnoty, jež jsou s právem na zákonného soudce nerozlučně spjaty, a které můžeme zařadit do jeho materiálního pojetí.

Předně se jedná o požadavek zákazu libovůle.³⁰ I pokud by bylo zákonem výslovně stanoveno, že o rozdělování věcí na příslušném soudu rozhoduje jeho předseda dle svého uvážení, byla by taková úprava protiústavní, a v řízení zatíženém touto vadou by došlo k porušení práva na zákonného soudce. Evropský soud pro lidská práva je v těchto závěrech zdrženlivější. Podle jeho judikatury³¹ je takový postup přípustný, je-li zároveň zachována nezávislost ustavovaných soudců.

Se zákazem libovůle úzce souvisí princip transparentnosti pravidel, podle nichž jsou jednotlivé věci soudním oddělením přidělovány. Samozřejmostí je pak zákaz retroaktivity zákonných i podzákonných norem určujících příslušnost a rozdělení jednotlivých věcí. Tento princip je jádrem práva na zákonného soudce, neboť při jeho porušení dochází dle gramatického, logického i teleologického výkladu k *odnětí* zákonnému soudci. Proto by měla

²⁶ Pomineme-li skutečnost, že Ústavní soud by tak přezkoumával pouhou zákonnost (přestože tak v praxi částečně skutečně činí, k tomu srov. dále), což mu dle jeho ústavního zakotvení nepřísluší.

²⁷ Na rozdíl od současné úpravy bylo toto ustanovení obsaženo v hlavě čtvrté upravující soudní moc a nebylo označeno jako základní právo.

²⁸ WEYR, František. *Československé právo ústavní: Ústavní vývoj československý v roce 1938*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, str. 238.

²⁹ Např. odlišné stanovisko k nálezu sp. zn. I. ÚS 1922/09 ze dne 7. 9. 2009.

³⁰ Např. nálezu Ústavního soudu ČR ze dne 13. 4. 2017, sp. zn. I. ÚS 564/17, odst. 30.

³¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. 12. 2003 ve věci Cooper proti Spojenému království

být zpětná změna, resp. přerozdělení již napadlé věci, při přezkumu porušení tohoto základního práva poměřována nejpřísněji.

Přestože čl. 38 odst. 1 Listiny jak v samotném pojmu zákonného soudce, tak i v případě výhrady zákona ve větě druhé, využívá časté odkazy na zákon jakožto formální pramen práva, práva na zákonného soudce se lze domáhat i nad rámec zákonů,³² a proto jej není možné ztotožnit s jeho formálním aspektem, tedy podústavní právní úpravou.

Nedostatečnost formálního výkladu práva na zákonného soudce se zrcadlí v obecné povaze základních práv, která jsou nezadatelná, nezczizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná (čl. 1 Listiny). Už z tohoto pohledu je zjevné, že právo na zákonného soudce v rámci katalogu základních práv poněkud „vybočuje z řady“, neboť v čistě formálním smyslu by znamenalo svázání práva na zákonného soudce pouze s aktuálními právními předpisy zákonné a nižší právní síly. To je značně problematické, neboť by postrádalo věčnou (nezrušitelnou) povahu. Procesní předpisy je možné kdykoli změnit *pro futuro*; v omezené míře i zpětně v mezích nepravé retroaktivity.

Dalším problémem, který je s právem na zákonného soudce v současnosti spjat, vychází rovněž z nekonkrétnosti použité fráze. Subjektivně historickým cílem práva na zákonného soudce je zamezit posouzení věci nepřislušným soudcem, a to především z ingerence výkonné moci do nezávislosti moci soudní. Současný Ústavní soud však dovodil, že je potřeba zákonnost soudce posuzovat i v mezích dalších zákonných podmínek, které jsou na soudce kladeny. Jednotlivým dílčím náležitostem takto nově pojaté zákonnosti soudce, především pak jeho nepodjatosti, je věnován v teorii i judikatuře značný zájem. Tento vývoj judikatury nelze označit za překvapivý, neboť extenzivní výklad základních práv soudy nebo jinými orgány, které jsou k jejich ochraně zřízeny, je obvyklým jevem, který lze označit za pravidlo.³³ Navyšování podmínek na soudce k tomu, aby jej bylo možné označit za zákonného, lze v obecné rovině uvítat, nicméně jeho vedlejším účinkem je obrušování vzájemných styčných ploch s některými dalšími základními právy, především pak s právem na spravedlivý proces.

Podmínka nepodjatosti soudce je nepochybně rovněž zákonným požadavkem, neboť je formálně na zákonné úrovni zakotvena. Nicméně přednost před tímto pojetím by měl mít přístup, že nepodjatost soudce je synonymem pro nestranný a nezávislý soud, kterýžto je výslovnou součástí práva na spravedlivý proces. Jako přímý důsledek nastíněného prolínání je

³² Nález Ústavního soudu ze dne 15. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 2769/15, odst. 28.

³³ KYSELA, Jan, ONDŘEJEK, Pavel a kolektiv. *Kolos na hliněných nohou?: k proměně státu a jeho roli*. Praha: Leges, 2016, str. 24.

následně nutné vyřešit otázku, zda v řízení před soudem, kdy je účastníková věc souzena podjatým soudcem, dochází k porušení práva na spravedlivý proces, práva na zákonného soudce či případně obou práv současně.

Ustálená judikatura Ústavního soudu vykládá právo na zákonného soudce obecně v jeho technickém (formálním) smyslu, který koriguje zákazem libovůle a požadavkem transparentnosti pravidel určujících příslušnost. Materiálními hodnotami stojícími za právem na zákonného soudce dále vysvětluje jeho existenci.

2.4. Vztah práva na zákonného soudce a práva na řádný proces

Je zjevné, že právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny velice úzce souvisí s právem na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Tato dvě základní práva jsou spjata historickým vývojem, svou vlastní podstatou i shodným zařazením pod právo na soudní ochranu, tedy právo na spravedlivý proces *largo sensu*. Přestože se odborná veřejnost zdráhá označit čl. 36 odst. 1 Listiny za právo na spravedlivý proces,³⁴ sám Ústavní soud jej tak ve svých rozhodnutích opakovaně označuje, a proto bude v této kapitole, a potažmo celé práci, tento pojem rovněž využíván.

Jednou z velice důležitých teoretických otázek, která však nebyla dosud uspokojivě vyřešena, je vztah práva na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny k „obecnému“ právu na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny, resp. čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

Můžeme vymezit tři důvody, proč se touto otázkou zabývat.

Zaprvé, je nutné přesně vymezit hranice obou základních práv, do kterých institutů zasahují, ve kterých oblastech můžeme spatřovat jejich styčné plochy a do jaké míry se navzájem překrývají.

Zadruhé, pokud bychom zodpovězením první otázky došli k závěru, že právo na zákonného soudce je z větší části obsaženo už v právu na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny, resp. čl. 6 odst. 1 Úmluvy, které by tak šlo označit za obecné, a právo na zákonného soudce za zvláštní, měla by nastat zdrženlivá, leč legitimní, analýza toho, zda je právo na zákonného soudce v katalogu základních práv skutečně nezbytné a co konkrétně svým zakotvením přináší, nebo zda pouze dubluje požadavky obsažené v právu na spravedlivý proces.

³⁴ Např. KOSAŘ, David a kolektiv. *Ústavní právo: casebook*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, str. 550. Shodně BARTOŇ, Michal, Jan KRATOCHVÍL, Martin KOPA, Maxim TOMOSZEK, Jiří JIRÁSEK a Ondřej SVAČEK. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, str. 511-512.

Zatřetí, přesné vymezení rozsahu i smyslu obou základních práv pomůže soudům v konkrétních věcech rozhodnout, zda bylo porušeno právo na zákonného soudce, právo na spravedlivý proces, nebo obojí. Nejedná se tedy čistě o akademickou otázku, nýbrž způsob jejího řešení se odrazí v rozhodování Ústavního soudu i soudů obecných.

Zvláštní vztah obou analyzovaných základních práv je podtržen i faktickou akcesoritou práva na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny) na právu na řádný proces (čl. 36 odst. 1 Listiny). Jinými slovy je nutné zkoumat, zda vždy, když dojde k porušení práva na zákonného soudce, dochází vždy rovněž k porušení práva na řádný proces, a dále jak by měl znít výrok Ústavního soudu. Případný závěr, že právo na zákonného soudce je k „obecnému“ právu na spravedlivý proces ve vztahu speciality, by totiž do značné míry rozporoval jejich přirozenoprávní povahu.

Právo na zákonného soudce shodně s právem na spravedlivý proces cílí – byť odlišnými prostředky – na zaručení spravedlivého, tj. nestranného, právně a věcně náležitě zpracovaného, soudního rozhodnutí. Aspekt nezávislosti soudce bývá naplněn především tím, že musí být ustanoven podle předem známých transparentních pravidel a v souladu s nimi jednou ustanovený soudce nemůže být účastníkům řízení³⁵ odňat. Právo na nezávislý soud (a tím pádem i na nezávislého soudce) je však tradičně součástí práva na spravedlivý proces. Obsahuje jej čl. 36 odst. 1 Listiny i čl. 6 odst. 1 Úmluvy a judikatura jej důsledně, někdy dokonce extenzivně, vykládá a připomíná jako jeden ze základních aspektů demokratického právního státu.³⁶

Skutečně analyzovanou otázkou této kapitoly je tedy ve skutečnosti spor o vztažení aspektů nestrannosti a nezávislosti, příp. také jiných, na to či ono základní právo, a na vymezení věcné působnosti, v níž se vzájemně překrývají.

Jistě není bez významu, že Úmluva právo na zákonného soudce – jako samostatné právo – explicitně neupravuje. Jednotlivé aspekty práva na zákonného soudce je tak nutné dovozovat z „obecného“ práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1.³⁷ ESLP v kauze *DMD Group v. Slovensko* např. přiznal stěžovateli ochranu skrze čl. 6 odst. 1 Úmluvy v případě, kdy

³⁵ Tento institut využívaný platným procesním právem odpovídá adekvátnímu výkladu pojmu „svému zákonnému soudci“.

³⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 11. 2010, sp. zn. I. ÚS 1783/10, odst. 23.

³⁷ BARTOŇ, Michal, Jan KRATOCHVÍL, Martin KOPA, Maxim TOMOSZEK, Jiří JIRÁSEK a Ondřej SVAČEK. Op. cit., str. 530.

docházelo k chaotickým a těžce přezkoumatelným změnám v rozvrhu práce, v důsledku čehož bylo porušeno právo na soud zřízený zákon.³⁸

Prizmatem Úmluvy v sobě české základní právo na zákonného soudce obsahuje zvláštní kombinaci požadavků na nezávislý a nestranný soud zřízený zákonem. Bohatá judikatura Evropského soudu pro lidská práva se dotkla aplikace práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 mj. i v aspektech, které spadají pod české právo na zákonného soudce. Především se jedná o následující oblasti.

Jelikož čl. 36 odst. 1 umožňuje bez významnějších restriktivních podmínek³⁹ rozhodování o právech orgány nesoudního typu, lze mít vážné pochybnosti o tom, zda Listina v právu na spravedlivý proces upravuje požadavek soudu zřízeného zákonem stejně, jako to činí čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Ačkoli úloha soudů spočívá především v poskytování ochrany právům zákonem stanoveným způsobem (čl. 90 Ústavy), výslovně je jim přiznáno rozhodování v oblasti základních práv (čl. 4 Ústavy, čl. 36 odst. 2 Listiny) a přezkumu zákonnosti rozhodnutí orgánů veřejné správy (čl. 36 odst. 2 Listiny).

Zákonným soudcem podle čl. 38 odst. 1 Listiny může být pouze osoba, která rozhoduje o právech a povinnostech z pozice soudu, a proto je pochopitelné, že požadavek soudu zřízeného zákonem dovedeme spíše z něj, neboť se svým způsobem jedná o výsek čl. 36 odst. 1 Listiny, který hovoří o orgánech soudní i mimosoudní povahy. Výkladem *a minori ad maius* lze dospět k závěru, že pokud musí být zákonným soudce, musí být zákonným i soud, a jako takový musí být zřízen na základě zákona.

Základní práva na spravedlivý proces a na zákonného soudce se nejen doplňují a překrývají, ale v omezeném okruhu případů mohou působit i proti sobě. Stane se tak zejména při striktním dodržování formálního aspektu práva na zákonného soudce, kdy prvotně zákonný soudce určený podle generických kritérií přestane odpovídat zásadám spravedlivého procesu (zejm. neschopnosti dokončit řízení zákonným – a leckdy i ústavně konformním – způsobem).

Podle rozšířeného výkladu práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 Úmluvy⁴⁰ bychom do této kategorie mohli dále zařadit výrazné průtahy v řízení způsobující rozpor s čl. 38 odst. 2 Listiny. Právo na zákonného soudce je důležitou pojistkou nezávislosti soudního rozhodování a v prvotních fázích řízení je nutné na podmínkách jeho naplnění bezpodmínečně trvat. Přesto

³⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5. 10. 2010 ve věci DMD GROUP, a.s. proti Slovensku, zejm. body 62-72 rozsudku.

³⁹ Použitá fráze „ve stanovených případech“ naznačuje, že by mělo jít spíše o výjimku než pravidlo.

⁴⁰ Ústavodárce rozdělil znění čl. 6 odst. 1 Úmluvy, jež byla výraznou inspirací pro přijetí československé (a následně české) Listiny základních práv a svobod, především mezi ustanovení čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2, přičemž u práva na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny šel v některých aspektech i nad rámec Úmluvy.

se z „prováděcí“ zákonné úpravy i judikatury (především) Ústavního soudu zdá, že v pozdějších fázích soudního projednávání věci, kdy je řízení zatíženo významnými průtahy, legitimita zásad zákonného soudce významně ustupuje do pozadí, a nově je důležitější řízení zákonným způsobem vůbec dokončit než trvat na projednání původně příslušným soudcem.⁴¹

Do práva na zákonného soudce, které je především prostředkem ochrany nezávislosti, se dublováním podmínky vyloučení podjatého soudce, kterážto je výslovně vyžadována čl. 36 odst. 1 Listiny⁴² a historicky nebyla součástí zásad stojících u zrodu institutu zákonného soudce, dostává i požadavek jeho nestrannosti. Tím prohlubuje problematiku nastíněné „akcesority“, resp. vztahu základních práv podle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 1 Listiny, kdy v případě rozhodnutí věci podjatým soudcem dojde k porušení obou článků. Z rozkolísané rozhodovací praxe Ústavního soudu nevyplynul jednoznačný závěr, zda lze v takovém případě hovořit o vztahu speciality, či je nutné shledat porušení obou základních práv. Oba případy jsou jistě nežádoucí, neboť chrání tutéž hodnotu, jež bývá narušena jedním zásahem.

Další důvod kritiky zařazení požadavku nestrannosti pod právo na zákonného soudce lze shledat v jejich odlišném původu a účelu. Zatímco podjatost soudce má kořeny v jeho osobnosti, právo na zákonného soudce ochraňuje způsob, jakým je soudce ustaven a přiřazen ke konkrétní věci.

Právo na zákonného soudce tak mj. představuje záruku nestrannosti a nezávislosti soudců rozhodujících danou věc ve spojení se stabilitou a předvídatelností jejich určení,⁴³ což z něj činí speciální a samostatný aspekt práva na spravedlivý proces.⁴⁴

Lze shrnout, že v právu na zákonného soudce je obsaženo nad rámec čl. 36 odst. 1 Listiny především právo na soud zřízený zákonem a zvýšený důraz na dodržování obecných pravidel příslušnosti, přičemž ty určené na základě autoritativního rozhodnutí musí mít zákonný podklad a být podloženy legitimními důvody vedenými především motivací poskytnout ochranu ostatním základním právům. Čl. 38 odst. 1 Listiny dále zdůrazňuje podmínky transparentnosti ustanovování soudců extenzivněji než požadavek nezávislosti soudů uvedený čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

⁴¹ Tento efekt lze v trestním řízení pozorovat u posuzování ústavní konformity aplikace § 262 tr. řádu, kdy větší počet zrušení rozsudku odvolacím soudem dodává tomuto rozhodnutí vyšší legitimitu. Zásada hospodárnosti řízení se dále projevuje v občanském řízení soudním, kdy soud posuzuje naplnění podmínek pro delegaci vhodnou (§ 12 odst. 2 o. s. ř.) podle předpokládaných průtahů v pozdějších fázích soudního řízení. K tomu srov. příslušné kapitoly této práce.

⁴² „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného [!] soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“

⁴³ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 5. 2009, sp. zn. II. ÚS 2029/08, odst. 18.

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. II. ÚS 4255/16, odst. 16.

2.5. Subjektivní právo vs. institucionální organizace soudnictví

Zásada zákonného soudce, byť v platném právním řádu vyjádřená jako základní subjektivní právo, má dle Karla Klímy „jednoznačně organizační povahu“.⁴⁵ Např. Ústavní listina z roku 1920 nám však ukazuje, že se nejedná o jediné možné řešení. Tehdy byla norma stejného znění⁴⁶ zařazena do hlavy upravující soudní moc. Přestože z ústavních předpisů mimo Listinu lze dovozovat základní (ústavně zaručená práva), a stejně tak naopak pouhým zařazením ustanovení do Listiny se z normy nestává základní právo, oplývá systematický výklad jako standardní metoda interpretace práva značnou silou legitimacy, neboť z něj lze dovozovat ústavodárcův úmysl.

K ochraně základních práv a svobod jsou povinné všechny orgány veřejné moci. Právě z důvodu vazby základních práv na soukromé osoby a jejich aktivní legitimaci k podání ústavních stížností však může stát namítat⁴⁷ porušení ustanovení určujících příslušnost pouze pomocí zákonných, resp. podzákonných norem, a nikoli s poukazem na právo zákonného soudce, které mu nenáleží. Jinými slovy veřejná moc postrádá aktivní legitimaci k podání ústavní stížnosti s drobnými výjimkami vymezenými judikaturou.⁴⁸

Základy institucionální úpravy nezávislosti soudců lze nalézt v hlavě čtvrté Ústavy. Nezávislost soudní moci obecně lze nepochybně označit za podstatnou náležitost demokratického právního státu, která je dle čl. 9 odst. 2 Ústavy nezměnitelná, a jako taková vyplývá už z čl. 1 odst. 1 Ústavy. Není tedy překvapivé, že lze shledat přesah práva na zákonného soudce jakožto základního práva i do Ústavy.

Extenzivní výklad práva na zákonného soudce, především v jeho materiálně-legitimizačním institucionálním vymezení, dosáhl už takové úrovně, že jej nyní odborná literatura považuje i za prostředek ochrany soudce samého.⁴⁹

⁴⁵ KLÍMA, Karel. *Listina a její realizace v systému veřejného a nového soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 270-271.

⁴⁶ „Nikdo nesmí býti odňat svému zákonnému soudci.“

⁴⁷ Nejčastěji tak tomu bude v trestním řízení ze strany státního zástupce a podle části teorie i žalovaného státu ve správním řízení soudním.

⁴⁸ K okruhu nositelů základních práv blíže srov. kapitolu 2.2.4. této práce.

⁴⁹ „Z toho plyne, že rozvrh práce má nejen chránit strany civilního sporu před korupcí a zajišťovat férový výkon trestního a správního soudnictví, ale i chránit samotné soudce před šikanou ze strany předsedy soudu.“ KOSAŘ, David. Rozvrh práce: Klíčový nástroj pro boj s korupcí soudců a nezbytný předpoklad nezávislosti řadových soudců. Op. cit., str. 1063.

Judikatura ESLP navíc dospěla k ochraně osoby soudce⁵⁰ v jím vedeném soudním řízení skrze jeho subjektivní základní práva výkladem práv, zejm. dle čl. 8 Úmluvy.⁵¹ Odborná literatura pak považuje právo na zákonného soudce i jako nástroj ochrany soudce uvnitř soudní soustavy či soudu jako takového, např. proti nadměrnému a účelovému přehlcování prací zvýšením nápadu či účelovému až šikanóznímu přeřazení na jiné soudní oddělení.⁵²

Tento fenomén pouze potvrzuje dlouho známou skutečnost, že při rozšiřování katalogu základních práv, či extenzivním výkladu těch stávajících, bude téměř každá oblast lidského života chráněna základními právy, a bude čím dále nezbytnější (a obtížnější) hledat mezi nimi proporcionalitu.

Porušení práva na zákonného soudce *ve prospěch* není z povahy věci možné, a to ani v případě, mělo-li by u nezákonného soudce dojít k úspěchu ve věci, zatímco u zákonného nikoli. Námitku nezákonného soudce nelze odbýt ani „jinak věcnou správností“ jím vydaného rozhodnutí.⁵³ Porušení *ve prospěch* nelze shledat ani v kontrასignovaném rozhodnutí prezidenta republiky o milosti formou abolice podle čl. 63 písm. j) Ústavy, neboť obviněný má právo, pakliže trvá na projednání věci, milost odmítnout.⁵⁴ Jinak by docházelo k odnětí věci z pravomoci soudu, zatímco obviněný může za některých okolností trvat na projednání věci před soudem, např. aby se prokázala jeho nevina a on se tak v očích veřejnosti očistil od újmy způsobené jeho trestním stíháním.

V této rovině nelze uvažovat o milosti formou agraciace a rehabilitace, neboť o vině, resp. trestu, již bylo soudem rozhodnuto a nezbývá žádná další záležitost, o níž by měl v přímé souvislosti s trestním řízením soud rozhodovat. Pro všechna další rozhodnutí, jež lze ve vykonávacím řízení očekávat (např. rozhodnutí o podmíněném propuštění nebo rozhodnutí o přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu), zatím nenastala objektivní skutečnost, jež by

⁵⁰ V této souvislosti lze zmínit stále aktuální rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 6. 2016 ve věci Baka proti Maďarsku. ESLP judikoval, že Maďarsko porušilo stěžovatelovo právo na přístup k soudu dle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, když tento se jako bývalý předseda maďarského nejvyššího soudu nemohl soudně bránit proti předčasnému ukončení jeho mandátu v důsledku reorganizace justičního systému, neboť maďarské právo takový opravný prostředek neobsahovalo. Za pozornost jistě stojí, že stěžovatel byl zbaven mandátu ústavními (nikoli zákonnými) změnami. K tomu blíže srov. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 6. 2016 ve věci Baka proti Maďarsku, zejm. odst. 120-122.

⁵¹ Např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. 10. 2010 ve věci Özpınar proti Turecku.

⁵² KOSAŘ, David. *Rozvrh práce: Klíčový nástroj pro boj s korupcí soudců a nezbytný předpoklad nezávislosti řádových soudců*. Op. cit., str. 1063.

⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 2. 1996, sp. zn. III. ÚS 232/95.

⁵⁴ § 11 odst. 4 tr. řádu stanoví: „V trestním stíhání, které bylo zastaveno z důvodu uvedeného v odstavci 1 písm. a) [rozhodnutí prezidenta republiky o milosti nebo amnestii] (...) se však pokračuje, prohlásí-li obviněný do tří dnů od doby, kdy mu bylo usnesení o zastavení trestního stíhání oznámeno, že na projednání věci trvá. O tom je třeba obviněného poučit.“

byla pro tato rozhodnutí podkladem, v důsledku čehož nemůže dojít k odnětí zákonnému soudci.

2.6. Rozsah povinností adresáta a povaha porušení práva na zákonného soudce

S problematikou porušení práva na zákonného soudce souvisí další důležitá teoretická otázka spočívající v povaze povinnosti adresáta rozebíraného základního práva – státu. Již Georg Jellinek rozlišoval veřejná subjektivní „práva“ podle toho, zda se stát při jejich poskytování určité činnosti zdržuje, a tedy umožňuje vznik určitého prostoru svobody (*status negativus*), v níž nebude nositel takového práva rušen v jeho užívání, nebo stát se zaváže vyvíjet aktivní činnost, resp. něco konat, aby výkon takového práva zaručil (*status positivus*). Řešení se komplikuje zejména z toho důvodu, že aby bylo možné právo na zákonného soudce přiznat, musí zde bezpodmínečně existovat soudní systém, v němž by takové právo mohlo být porušeno, a který je nerozlučně spjat s existencí státu (hovoříme-li o zákonném soudci u soudů nadaných autoritou veřejné moci, jak je známe dnes). Vzhledem k tomu, že právo na zákonného soudce přikazuje soudům vykonávat veřejnou moc určitým aprobovaným způsobem, jeví se jako správný závěr ten, že stát má povinnost konat, a proto právo na zákonného soudce nelze označit jako základní svobodu *stricto sensu*.

Na následujících řádcích bude pojednáno o tom, jak lze porušení tohoto základního práva dle platného práva formálně označit, vč. důsledků, které s sebou toto označení přináší.

Ústavní stížnost lze podle § 72 odst. 1 písm. a) ZÚS proti dvěma druhům zásahů – rozhodnutím a tzv. jiným zásahům. Už z jejich označení vyplývá, že je mezi nimi vztah subsidiarity. Rozhodná skutečnost, která zapříčiní odnětí věci zákonnému soudci, nemá, až na určité výjimky,⁵⁵ formu rozhodnutí ve smyslu prvně uvedené protiústavní ingerence veřejné moci do základních práv.

Judikatura Ústavního soudu však přiznává právu na zákonného soudce ochranu až prostřednictvím meritorního⁵⁶ rozhodnutí ve věci, resp. po vyčerpání všech opravných prostředků proti němu. Dříve podaná ústavní stížnost bude odmítnuta jako nepřipustná.⁵⁷ Odůvodnění této praxe spočívá v udělení prostoru obecným soudům k poskytování ochrany základním právům ještě před zásahem Ústavního soudu. Nebezpečí tohoto jinak legitimního

⁵⁵ Např. § 262 tr. řádu nebo § 221 odst. 2 o. s. ř.

⁵⁶ Výjimky z tohoto pravidla tvoří rozhodnutí o přikázání věci, jež ukončují samostatnou část řízení, a proti nimž Ústavní soud připustil podávání ústavních stížností, neboť by při následném shledání porušení práva na zákonného soudce celé předchozí řízení probíhalo neekonomicky.

⁵⁷ FOREJTOVÁ, Monika. Op. cit., str. 137.

postupu spočívá v tom, že pokud soudy obecné soustavy tomuto úkolu nedostojí, vadné rozhodnutí mezitím nabyde právní moci, a než bude rozhodnuto o dovolání, kterému nemusí být přiznán odkladný účinek, uplyne do možnosti podání ústavní stížnosti dlouhá doba.

Jedním z příkladů zachování práva na zákonného soudce, který je vhodné v této souvislosti zmínit, je případ, kdy příslušný soudce návrh na zahájení řízení⁵⁸ odmítne meritorně přezkoumat, ačkoli tak podle platné právní úpravy měl učinit. Právo na zákonného soudce na rozdíl od práva na spravedlivý proces nespočívá v tom, jak bylo rozhodnuto, ale kým bylo rozhodnuto, příp. kým rozhodnuto má teprve být. Na druhou stranu dochází k odnětí možnosti účastníka jednat před soudem.⁵⁹ Tím se rozumí takový postup soudu, jímž znemožní účastníku řízení realizace procesních práv přiznávaných procesními předpisy.⁶⁰

V souvislosti s pojednáním o adresátech práva na zákonného soudce je vhodné na tomto místě učinit poznámku týkající se vertikálního a horizontálního působení základních práv, resp. jak se odrazí na věcné působnosti tohoto základního práva. Právu na zákonného soudce nemůže být z povahy věci přiznán horizontální účinek, neboť to jsou výlučně orgány veřejné moci, jež musí jeho obsah naplňovat. Je jím především zásada stability příslušnosti v čase či vyloučení libovůle při jejím dovození či změně. I za předpokladu, že by kupříkladu žalobce podal návrh na zahájení občanského soudního řízení sporného k nepřislušnému soudu, je v první řadě povinností soudu svou nepřislušnost rozpoznat, a dostupnými právními prostředky ji zhojit či žalobu zamítnout.

2.7. Právo na zákonného soudce na pomezí hmotného a procesního práva

Právo na zákonného soudce je ústavním hmotným právem.⁶¹ Nelze však pominout, že obsahem tohoto základního práva je především garance takového procesního postupu ze strany orgánů veřejné moci, při němž bude šetřeno některých zásad spravedlivého procesu *largo sensu*.

Objektivní hmotné právo, jakožto normativní pravidla chování, určují, co by mělo být. Jeho jednotlivé normy přiznávají subjektivní práva a ukládají subjektivní povinnosti osobám. Ačkoli jsou cíleny na zajištění ochrany zájmům, nemůžeme říci, že hlavním důvodem jejich existence

⁵⁸ Může se jednat o návrh na zahájení řízení *stricto sensu*, například žaloba v občanském soudním řízení, nebo např. opravný prostředek, jímž se zahajuje dílčí část řízení (dovolací řízení zahájené podáním dovolání, které je odmítnuto pro nepřipustnost apod.).

⁵⁹ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 11. 1993, sp. zn. 2 Cdo 50/93 [R 20/1995 civ.].

⁶⁰ Usnesení bývalého Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 8. 1992, sp. zn. 2 Cdo 19/92 [R 25/1993 civ.].

⁶¹ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 1. 2015, sp. zn. III. ÚS 441/04.

je zajištění ochrany jiných (hmotných) práv. Taková definice by platila právě pro procesní subjektivní práva.

Zjednodušeně řečeno, smyslem procesních subjektivních práv je zaručit takový proces, aby mohla být poskytnuta řádná ochrana hmotným subjektivním právům. Právo na zákonného soudce platí v jakémkoli soudním řízení, a to ve všech jeho stádiích;⁶² nicméně nelze je omezit pouze na procesní právo existující v rámci (zpravidla) vícestranného procesního vztahu mezi soudem a účastníky řízení.⁶³ Už předtím, než se celá věc dostane v souladu se zákonnými normami soudu, právo na zákonného soudce zaručuje, že bude tato věc zákonnému soudci vůbec předložena. Pokud bychom se proto rozhodli na toto základní právo nahlížet jako na subjektivní právo procesní povahy, museli bychom zohlednit skutečnost, že se nevztahuje ke konkrétnímu soudnímu řízení, v němž jeho subjekty svá procesní práva uplatňují, ale osobám náleží „nepřetržitě“, bez ohledu na existující či neexistující procesní vztah, a v okamžiku (ne)předložení jejich věci zákonnému soudci dojde k jeho porušení. Tato charakteristika je mnohem typičtější pro hmotná subjektivní práva, a proto je správné právo na zákonného soudce do této kategorie řadit, byť se ve svých důsledcích dotýká výlučně soudních řízení.

Hlavním důvodem, proč lze právo na zákonného soudce označit za hmotné subjektivní právo spíše než procesní,⁶⁴ spočívá ve skutečnosti, že právo na zákonného soudce přesahuje procesněprávní vztah mezi soudem a účastníky řízení, jehož jsou dílčí subjektivní práva součástí.

2.8. Procesní podmínky úspěšného uplatnění námítky nezákonného soudce

Námítka porušení práva na soudce ustanoveného na základě zákona bývá *promiscue* považována za námítku porušení práva na zákonného soudce.⁶⁵

Ustálená judikatura Ústavního soudu dovodila nutnost namítat nepřislušnost soudu a nezákonnost soudce⁶⁶ ještě v řízení před obecnými soudy, kdy se o této skutečnosti osoba dozví. Nedostojí-li této povinnosti, bude ústavní stížnost směřující proti rozhodnutí vydaném

⁶² PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda*. Op. cit., str. 718.

⁶³ Např. v občanském řízení sporném se jedná o třístranný procesní vztah mezi soudem, žalobcem a žalovaným. Srov. WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. Op. cit., str. 87-89.

⁶⁴ Procesněprávní dimenzi práva na zákonného soudce lze shledat, jak si všímá Karel Klíma, v možnosti rozporovat relevantní vady rozhodnutí nebo jemu předcházejícímu procesu v opravných prostředcích. Proto vyjádřil „zásadu [zákonného soudce] i jako procesní právo účastníka řízení“. KLÍMA, Karel. *Listina a její realizace v systému veřejného a nového soukromého práva*. Op. cit., str. 271.

⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. II. ÚS 721/10, odst. 16.

⁶⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 6. 2002, sp. zn. III. ÚS 711/01.

nezákonným soudcem odmítnuta pro nepřipustnost.⁶⁷ Ani ustanovení § 75 odst. 2 písm. a) ZÚS pamatující na ústavní stížnosti obecně přesahující zájem samotného stěžovatele nepřeváží nad zákazem novot, pokud stěžovatel předtím využije opravné prostředky, které mu právní řád nabízí, avšak námitku nezákonného soudce v nich neuplatní.⁶⁸ Lze přisvědčit názoru,⁶⁹ že se jedná o formalistický přístup, když Ústavní soud podmíní svou pravomoc zasáhnout do rozhodnutí obecného soudu tím, že vyšší instance dostaly možnost toto rozhodnutí prozkoumat prostřednictvím řízení o opravném prostředku, byť v takovém řízení se jedná především o povinnost účastníka (subjektu) řízení namítat nezákonnost soudce.

Nutnost včasného uplatnění námitky nezákonného soudce vyvstává do popředí především v trestním řízení, kde by jinak hrozilo, že si obviněný námitku nezákonného soudce „schová do zásoby“ a použije ji pouze v případě, že řízení pro něj skončí neúspěchem. Tento výklad je správný, neboť pokud by došlo ke zproštění nezákonným soudcem, a tato skutečnost by nebyla zachycena obžalobou v opravných prostředcích před obecnými soudy, nemohl by státní zástupce tuto skutečnost namítat před Ústavním soudem, neboť stát při výkonu veřejné moci není aktivně legitimován k podání ústavní stížnosti.

Problematictější se jeví rozšíření povinnosti namítat nezákonnost soudce i v případech, kdy o rozhodující skutečnosti osoba nevěděla, ale vědět mohla, a to i pokud tato informace není veřejně přístupná. Ústavní soud úspěšnou procesní ochranu práva na zákonného soudce silně podmínil právním principem *vigilantibus iura*. Účastník (subjekt) řízení či jeho právní zástupce jsou tak povinni aktivně vyhledávat informace, které by mohly nasvědčovat nebo prokazovat nezákonnost soudce. V oblasti rozvrhů práce jde především o žádosti podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, neboť až na výjimky není možné zákonnost nápadu plně potvrdit nebo vyvrátit pouze s pomocí informací dostupných v rozvrhu práce.⁷⁰

Právo na zákonného soudce je sporadičtěji reflektovanou, a proto někdy opomíjenou, součástí práva na spravedlivý proces *largo sensu*. Zřejmě by bylo odvážné prohlásit, že kontrola zákonnosti nápadu věci do konkrétního soudního senátu je běžnou náplní advokátů jakožto právních znalců zastupujících zájmy účastníků řízení. O to hůř tato interpretace zasáhne osoby bez právního vzdělání, které mají o svých právech pouze okrajový přehled.

⁶⁷ Zajímavým vybočením z této dnes již ustálené rozhodovací praxe je právě dříve jmenovaný náleží Ústavního soudu ČR ze dne 6. 6. 2002, sp. zn. III. ÚS 711/01, který připustil meritorní přezkum případného porušení práva na zákonného soudce, byť stěžovatel tuto námitku nevznnesl v řízení před obecnými soudy.

⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2016, sp. zn. II. ÚS 3383/14, zejm. odst. 17-18. Totožný právní názor zopakován v nálezu Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2016, sp. zn. III. ÚS 1047/16.

⁶⁹ Odlišné stanovisko soudce Radovana Suchánka k nálezu Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2016, sp. zn. II. ÚS 3383/14, zejm. odst. 2 disentu.

⁷⁰ K tomu blíže srov. úvod do kapitoly 6 pojednávající o zásadách transparentnosti a publicity rozvrhů práce.

Odvolací ani dovolací soud nepřezkoumává dodržení zákonného soudce z úřední povinnosti. V trestním řízení je odvolací⁷¹ i dovolací⁷² soud vázán rozsahem vytýkaných vad specifikovaných v odvolání, resp. dovolání. Úřední povinnost odvolacího či dovolacího soudu zkoumat porušení práva na zákonného soudce nelze dovodit ani v civilním řízení.

K posouzení správnosti tohoto výkladu je nutné mezi sebou poměřit porušení práva na zákonného soudce a negativní důsledky výhod pro stranu řízení, která může účelově nezákonnost soudce nenamítat a schovávat si ji pro pozdější použití v případě, že by pro ni řízení skončilo neúspěchem.

Účastník řízení musí mít příležitost vznést námitku nezákonného soudce. Pokud soud rozhoduje v neveřejném zasedání, jsou nároky na správné určení příslušnosti i transparentnost výběru složení senátu o to vyšší.⁷³

2.9. Rozhodování dalšími soudními osobami

Dalšími soudními osobami jsou ty osoby odlišné od soudců, které mohou jménem soudu vykonávat některé procesní úkony nebo se na nich podílet.⁷⁴ Podle současné právní úpravy se jimi rozumí zejm. justiční čekatelé, vyšší soudní úředníci a zaměstnanci odborného aparátu soudu.⁷⁵ Ze systematických důvodů se v této podkapitole nebudeme věnovat přisedícím, kteří jsou taktéž dalšími soudními osobami,⁷⁶ neboť jim je z důvodu jejich vysokého významu vyčleněna samostatná kapitola sedmá této práce.

Odpověď na otázku, zda při rozhodování dalšími soudními osobami dochází k porušení práva na zákonného soudce, se bude lišit v závislosti na materiálním obsahu rozhodované (a projednávané) záležitosti. O právech a povinnostech soukromých osob nemusí v právním státě rozhodovat pouze soudci, ale mohou tak činit i např. orgány veřejné moci v rámci správního práva, jejichž rozhodnutí jsou následně přezkoumatelná soudní mocí. Bylo by nesprávné dovodit, že pouze na základě skutečnosti, že bylo rozhodování o určité věci svěřeno do pravomoci soudů, musí vydávat všechna dílčí (nemeritorní) rozhodnutí profesionální soudci, zejména mají-li především procesní povahu. U rozhodování dalších soudních osob ve složitějších věcech (nikoli čistě administrativní povahy) bude rovněž hrát roli, zda je možné

⁷¹ FENYK, Jaroslav, Dagmar ČÍSAŘOVÁ a Tomáš GRIVNA. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, kapitola XXIII, § 6, C.

⁷² FENYK, Jaroslav, Dagmar ČÍSAŘOVÁ a Tomáš GRIVNA. Op. cit., kapitola XXV, § 5, C.

⁷³ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 2. 1996, sp. zn. III. ÚS 232/95.

⁷⁴ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. Op. cit., str. 124.

⁷⁵ Tamtéž, str. 124-127.

⁷⁶ Tamtéž, str. 124-125.

jejich rozhodnutí podrobit přezkumu profesionálním soudcem. I v takových případech bude právo na zákonného soudce zachováno.

Lze uzavřít, že rozhodováním soudů soudními tajemníky, asistenty, justičními čekateli či jinými soudními osobami, pokud vydávají rozhodnutí jednodušší povahy (anebo) nikoli ve věci samé, příp. ve věci samé za zjednodušených skutkových okolností, nedochází k porušení práva na zákonného soudce.

3 Historický vývoj soudcovské nezávislosti

Principy zákonného soudce, z nichž čl. 38 odst. 1 Listiny vychází, mají hluboké historické kořeny. Právo na zákonného soudce v moderním pojetí se začalo poprvé objevovat s potřebou vymezit se vůči „*kabinetní a sekretariátní justici*“ typické pro absolutistickou monarchii, která nebyla založena na pravidlech dělby moci.⁷⁷ V následujících etapách našich dějin bylo právo na zákonného soudce porušováno zejm. v tzv. době nesvobody⁷⁸ ohraničené podpisem tzv. Mnichovské dohody a ukončením války v Evropě,⁷⁹ jak se pokusím ukázat dále. Hlavním argumentem nezbytnosti dodržování zásad zákonného soudce je však dnes období komunistické diktatury, během níž byly citlivé politické případy odkloňovány spolehlivým kariéristům a režimu nakloněným soudcům.⁸⁰

V zárodcích práva na zákonného soudce byl především požadavek nezávislého soudu, který byl naplňován právě skrze osobu (zákonného) soudce. To mj. znamenalo, že panovník nemohl část soudní moci vykonávat sám, ale přenechal ji soudům, do jejich příslušnosti nezasahoval, a bez rozsudku nezávislého soudu nebylo možné poddaného např. potrestat.⁸¹ Právo na zákonného soudce tak ve svých počátcích znamenalo i přístup k soudu, neboť pouze soud mohl zajistit spravedlivý průběh soudního řízení a garantovat ochranu subjektivním právům jako přímý protiklad k právem neomezenému panovníkovi. S počátky vývoje zásad zákonného soudce je rovněž možné spojovat i potřebu nahradit inkviziční proces akuzačním,⁸² který zajistil dostatečnou míru nestrannosti nezbytnou pro spravedlivé soudní řízení i rozhodnutí.

Nyní se pojděme stručně zaměřit na to, jak společnost v některých historických etapách zajišťovala nezávislost a nestrannost soudců, a jak bylo v pozdějších dobách, po zformulování zásad zákonného soudce, toto právo upraveno.

⁷⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 7. 1994, sp. zn. I. ÚS 2/93.

⁷⁸ MALÝ, Karel a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, str. 493.

⁷⁹ Podle rozhodnutí československé vlády skončila doba nesvobody 4. května 1945. MALÝ, Karel. Op. cit., str. 494.

⁸⁰ KOSAŘ, David. Rozvrh práce: *Klíčový nástroj pro boj s korupcí soudců a nezbytný předpoklad nezávislosti řadových soudců*. Op. cit., str. 1057

⁸¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 7. 1994, sp. zn. I. ÚS 2/93.

⁸² Tamtéž.

3.1. Historie nezávislosti soudců a počátky moderního práva na zákonného soudce

S alternativním konceptem nezávislosti soudců, resp. dalších úředních osob, se lze setkat již ve starověkém Řecku, kde byli soudci určováni losem.⁸³ To dále zajišťovalo rovnost mezi občany, neboť prakticky každý občan mohl rozhodovat záležitost kteréhokoli jiného občana.

Historické etapy kabinetní justice, které byly přímou inspirací pro zakotvení práva na zákonného soudce, byly zmíněny v úvodu této části. Jednotlivé souvislosti však sahají ještě dále do historie, a to především do absolutistické monarchie samé, kde „právo na zákonného soudce“ negarantovalo přímo nezávislost soudců a soudní moci jako celku, nýbrž zaručovalo nezasahování výkonné moci do rozhodování o právních otázkách, které byly zákonem svěřeny soudům.

S právní úpravou vyjadřující institut, který dnes nazýváme právem na zákonného soudce, se bylo možné setkat již v zákoně č. 87/1862 ř. z., na ochranu osobní svobody.⁸⁴ To činí z doslovně totožné a dodnes používané fráze archaické spojení.⁸⁵ Účelem této úpravy bylo chránit osoby před přehmaty orgánů veřejné moci,⁸⁶ čemuž odpovídá i její zakotvení v pouhém (a nikoli ústavním) zákoně, neboť byla proklamací nezávislosti soudní moci a byla adresována především moci výkonné, jež se jí musela řídit. V kontextu tehdejšího stupně lidskoprávního vývoje je toto ustanovení pochopitelné, vzhledem k tomu, že mělo spíše slavnostní charakter zdůrazňující jeho význam.⁸⁷

Ještě starším příkladem přiznání práva na zákonného soudce je ustanovení § 175 odst. 2 tzv. Frankfurtské ústavy z roku 1849,⁸⁸ které znělo: „*Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Výjimečné soudy jsou nepřípustné.*“⁸⁹

3.2. Ústavní listina Československé republiky z roku 1920

Při vzniku samostatného československého státu tento nový útvar převzal rakousko-uherské zákonodárství, vč. zákonů o organizaci soudů, jejich příslušnosti a řízení před nimi,⁹⁰ a to skrze

⁸³ ARISTOTELÉS. Athénská ústava. Praha: Arista, 2004, str. 74-77.

⁸⁴ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. 2., dopl. a podstatně rozš. vyd. Praha: Linde, 2002, str. 306.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ THIEDEMANN, Hilke. *The „Lawful Judge“ – a Comparative Survey on the allocation of Cases to Judges in South Africa and Germany.* Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America. 2003, svazek 36, č. 2, str. 230.

⁸⁹ „*Niemand darf seinem gesetzlichen Richter entzogen werden. Ausnahmegerichte sollen nie stattfinden.*“

⁹⁰ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Díl I. Praha: Karolinum, 2005, str. 97.

tzv. recepční normu obsaženou ve čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. Na tehdejší poměry nebývale moderní a pokrokový stát si kladl za cíl vytyčit záruky, které bychom mohli dnes nazvat zásadami právního státu.

Jak již bylo naznačeno v kapitole 2.3. této práce, právo na zákonného soudce bylo zahrnuto v ustanovení § 94 odst. 2 Ústavní listiny 1920, které stanovilo: „*[n]ikdo nesmí býti odňat svému zákonnému soudci*“. Odkaz na prováděcí zákonnou úpravu, podobný dnešní větě druhé čl. 38 odst. 1 Listiny, byť rozsáhlejší a konkrétnější, byl stanoven v odst. 1 téhož článku Ústavní listiny 1920: „*[s]oudnictví vykonává se státními soudy; zákon stanoví jejich organizaci, příslušnost věcnou i místní, jakož i řízení před nimi*.“ Vzhledem k tomu, že zákaz odnětí zákonnému soudci byl zařazen do hlavy čtvrté upravující soudcovskou moc, a ne do hlavy páté téhož předpisu, která upravovala „základní“ práva a svobody, lze mít určité pochybnosti o tom, zda lze shodně znějící ustanovení s dnešním čl. 38 odst. 1 Listiny považovat za základní právo, jehož bylo možné se dovolat. V každém případě šlo o imperativ adresovaný veškeré veřejné moci, která byla nucena příslušnost soudů i soudců respektovat tak, aby k porušení záruky zákonného soudce nedošlo.

Dalšími garancemi soudcovské nezávislosti byly v Ústavní listině 1920 mimo „práva na zákonného soudce“ zařazeného v hlavě upravující soudní moc⁹¹ i jejich vázanost pouze zákonem, (§ 98 odst. 1), trvalost jejich ustanovení, zákaz přeložení a odchod „do výslužby“ pouze na základě zákonných podmínek (§ 99 odst. 1) a stálost senátů sborových soudů (§ 99 odst. 2). Mimořádné soudy musely být zřízeny na základě zákona a pouze na omezenou dobu (§ 94 odst. 3).

V období tzv. první republiky byla přijata řada zákonů o organizaci řádných i mimořádných soudů. Tehdejší soudní soustava byla mnohem diverzifikovanější v porovnání s dnešní úpravou, zejm. byly zřízeny samostatné živnostenské a rozhodčí soudy jako mimořádné soudy civilní povahy, dále Státní soud, nebo např. vojenské, důchodkové a stanné soudy.⁹²

3.3. Zákonný soudce v době totalitních systémů

Argumentace historickými zkušenostmi s totalitními režimy a jejich negativními dopady na spravedlivý proces nahradila dřívější vysvětlení původu práva na zákonného soudce z prostředí absolutistických monarchií, a v současnosti zaznívá při obhajobě nezbytnosti práva na

⁹¹ § 94 odst. 2 Ústavní listiny z roku 1920

⁹² K tomu blíže srov. GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Díl I. Op. cit., str. 97.

zákonného soudce nejčastěji. Je proto důležité zabývat se tím, jakými konkrétními způsoby byly zásady zákonného soudce v této době porušovány a jaká ponaučení v nich můžeme pro soudobou právní teorii i praxi nalézt.

Rozšířené období nedemokratických režimů je v rámci této kapitoly ohraničeno koncem první republiky a změnou společenských poměrů během tzv. sametové revoluce, neboť i vůči krátkému časovému úseku mezi koncem druhé světové války a vyvrcholením politických změn v roce 1948 lze vznést z hlediska současného pojetí hodnot zákonného soudce zásadní výhrady.

Mimořádné soudní tribunály rozhodující o vině a trestu za zločiny vymezené dekrety trpěly hrubou absencí záruk transparentnosti a předvídatelnosti výběru jejich členů,⁹³ což se mohlo promítnout (a zřejmě se skutečně v široké míře projevilo) na nezávislosti soudců. Dále chyběly dostatečné záruky zkoumání nestrannosti soudců, a to především v kontextu širšího obrazu doby, kdy se touha po pomstě stala neskrývanou národní motivací.

Mimořádnost těchto pravidel je však legitimizována právě naléhavou společenskou potřebou projednat některé zločiny bez průtahů, jež vyvěrala z výjimečných společenských podmínek tehdejší doby.

Nejvyšší soud České republiky shledal,⁹⁴ že rozhodnutí Národního soudu ani mimořádných lidových soudů není možné přezkoumávat v řízení o stížnosti pro porušení zákona, neboť se jedná o „období právně uzavřené“, a jediný pozdější přezkum by bylo možné připustit pouze na základě zvláštního rehabilitačního zákona.

Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, byl – alespoň co se doplnění soudcovského stavu o soudce z lidu týče – souladný s formálními požadavky práva na zákonného soudce. Problém jejich systémově předpokládané porušované nezávislosti byl vtělen přímo do znění i smyslu jednotlivých norem tohoto předpisu, což jej v konečném důsledku činí hrubě rozporným s materiálními hodnotami práva na zákonného soudce. Soudci z lidu byli vybíráni okresními či krajskými národními výbory, resp. vládou, což porušuje dělbu moci a významně zasahuje do nezávislosti soudů. Každý soudce z lidu pak musel být dle § 11 bodu 4 tohoto zákona „státně spolehlivou osobou“ a „oddán myšlence lidově demokratického zřízení“. Stranou ponechme skutečnost, že se jednalo o *de facto* velice výrazný court-packing, který by měl být ve všech případech *a priori* podezřelý. Z toho vyplývá, že ani přidělování věcí soudcům

⁹³ Tzv. velký retribuční dekret (dekret č. 16/1945 Sb.) zřizoval mimořádné lidové soudy, které soudily v pětičlenných senátech, přičemž v čele stál profesionální soudce a zbytek složení dotvářeli soudci z lidu navrhovaní okresními národními výbory. KUKLÍK, Jan a kolektiv. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011., str. 33.

⁹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 7. 1994, sp. zn. Tzn 51/93 [R 62/1994 tr.].

podle předem daných, veřejných a transparentních pravidel nedokáže vždy předejít systémové podjatosti, kdy už sám rozvrh práce zajistí, aby se věc dostala režimu nakloněným soudcům.

Z hlediska práva na zákonného soudce lze za nejpozoruhodnější případ systematického porušování zásad soudcovské nezávislosti v dobách komunistické diktatury označit Státní soud. Do jeho příslušnosti spadaly zejména nejzávažnější trestní věci a odehrávaly se před ním nejznámější vykonstruované politické procesy 50. let. Na tomto příkladu můžeme označit veškeré nedostatky formálně vykládaného práva na zákonného soudce, jak o něm bylo pojednáno v kapitole 2.3.

3.4. Cesta k demokratickému uspořádání soudnictví a rozdělení Československa

Změna společenských poměrů na přelomu 80. a 90. let přinesla poprvé od konce první republiky příležitost důsledně a nerušeně uvést fungování soudní moci do souladu s principy právního státu se všemi zárukami její nezávislosti.

Klíčovým milníkem z hlediska práva na zákonného soudce bylo přijetí Listiny, díky níž mohlo být dodržování tohoto ústavního principu po 50 letech totality znovu obnoveno, přestože kupříkladu Ústava 9. května právo na zákonného soudce formálně zakotvovala.

Zákon o soudech a soudcích z roku 1991 byl nahrazen v současnosti platným a účinným zákonem č. 6/2002, o soudech a soudcích, vůči němuž vznesl tehdejší prezident republiky Václav Havel mnoho námitek, a jež formálně uplatnil v návrhu na zrušení velké části jeho ustanovení.⁹⁵ Ústavní soud podrobil nově účinný zákon důkladné abstraktní kontrole ústavnosti, při níž připomněl důležité aspekty nezávislosti soudní moci, a řadu ustanovení pro jejich protiústavnost skutečně zrušil. Především šlo o podmínku pravidelného přezkušování odbornosti soudce, která mohla v krajním případě vést až k zániku funkce, což Ústavní soud shledal rozporným se zásadou neodvolatelnosti soudce zakotvenou v čl. 82 odst. 2 Ústavy; demonstrativně určenou výjimku odvolání soudce „zejména“ z důvodu kárné odpovědnosti je pak nutné vykládat přísně restriktivně.⁹⁶ V rámci vzdělávání soudců v Justiční akademii spravované výkonou mocí pak Ústavní soud, obzvláště z hlediska případné snahy o ovlivňování právních názorů soudců, neshledal dostatečný zásah do nezávislosti soudní moci pro prohlášení jeho protiústavnosti, zrušil však ta ustanovení, která činila ze vzdělávání

⁹⁵ O návrhu bylo rozhodnuto nálezem sp. zn. Pl. ÚS 7/02 ze dne 18. 6. 2002.

⁹⁶ Ústavní soud ust. čl. 82 odst. 2 Ústavy vykládá tak, že ústavodárce chtěl zákonodárci ponechat prostor pro úpravu dalších důvodů, které jsou přinejmenším srovnatelně závažné (či závažnější) s kárným proviněním – kupř. se bude jednat o spáchání úmyslného trestného činu. Nález Ústavního soudu ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 7/02.

v Justiční akademii povinnost.⁹⁷ Neurčité důvody pro odvolávání předsedů a místopředsedů soudů taktéž zasahovaly do nezávislosti soudců, a byly Ústavním soudem zrušeny, protože se jedná o činnosti blížící se svou povahou správě, a možnost jejich odvolávání pro blíže nespecifikované důvody by mohla zasáhnout do jejich nezávislosti jako řadových soudců.⁹⁸

Z judikatury Ústavního soudu lze dovodit, že nezávislost soudců a soudní moci se navzájem podmiňuje.⁹⁹ Nezávislost a nestrannost, jež jsou neodmyslitelnými atributy pojmu soud, jsou hodnotami, jež jsou jednou ze záruk rovnosti a právní jistoty v demokratické společnosti.¹⁰⁰ Jejich účelem je zabezpečit postavení soudce vyžadovaného jeho rolí v procesu soudního rozhodování, kdy je soudce ve smyslu svého slibu vázán jen právním řádem a svým nejlepším vědomím a svědomím.¹⁰¹

⁹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 7/02.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

4 Jednotlivé složky práva na zákonného soudce

Jak již bylo naznačeno v druhé kapitole této práce, právo na zákonného soudce je základní právo s obsahem, který postrádá vlastní legální definici i exaktní právní pojmy, a proto k jeho upřesnění musí právní věda i judikatura dospět výkladem. Jednotlivé podmínky, které musí být v konkrétních případech naplněny, na sobě nejsou vždy závislé ve formě navazující příčinné souvislosti. Abychom však mohli shledat dodržení, resp. nemohli shledat porušení, práva na zákonného soudce, musí být dodrženy všechny. Proto tyto podmínky můžeme nazvat jednotlivými složkami práva na zákonného soudce.

Historický původ zásad institutu zákonného soudce lze nalézt u požadavku vyloučení libovůle při přidělení věci konkrétnímu soudci, a to jak svévolné odnětí věci původnímu soudci, tak svévolné přidělení věci jinému soudci před samým započatím soudního řízení. Této libovůli se předchází stanovením pevných, předem daných a transparentních pravidel příslušnosti, jež musí být stanoveny jak pro určení příslušného soudu, tak i soudce samotného. Jinými slovy právo na zákonného soudce není vyčerpáno toliko zákonným vymezením věcné, funkční a místní příslušnosti soudu, ale musí být splněny i další podmínky.¹⁰²

Za další složku lze označit podmínku rozhodování soudního tělesa ve správném složení; zpravidla se jedná o požadavek dodržení počtu členů soudního tělesa (senátu) stanovený procesněprávním předpisem.

Judikaturou bylo dále dovozeno, že součástí práva na zákonného soudce je i jeho nestrannost, jakožto zákonný požadavek na vyloučení podjatých soudců.

Z jejich stručného výčtu je zřejmé, že původ jednotlivých složek práva na zákonného soudce je různorodý. Ne všechny vycházejí výlučně ze zásad, jež stály u zrodu formulace moderního práva na zákonného soudce, tedy požadavku zákazu libovůle výkonné moci a její ingerence do nezávislosti soudní moci i jednotlivých soudců skrze jejich účelové přidělování k jednotlivým věcem. Pojdme se nyní detailněji zaměřit na jednotlivé složky práva na zákonného soudce.

4.1. Příslušnost

Příslušnost soudu není pouze doplňujícím prostředkem ke stanovení zákonného soudce s tím, že pomůže usnadnit jeho výměr vyloučením příslušnosti soudců všech ostatních soudů.

¹⁰² Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1998, sp. zn. III. ÚS 200/98.

Vedle tohoto, rozhodně důležitého, aspektu musíme vzít v potaz i procesněprávní prostředky, jež má ten který soud k dispozici. Pojem příslušnosti soudu je proto nutné rozšířit za jeho organizační význam (nalézací či odvolací soud, krajský soud apod.) i na právní úpravu, jíž se řízení před daným soudem řídí, a dále na osobu soudce (senát), který o věci rozhoduje. V tomto směru tedy můžeme označit např. insolvenční a trestní soud za odlišná tělesa, byť by se mohlo fakticky jednat o tentýž.¹⁰³

4.1.1. Příslušnost soudu

Aby ve věci rozhodoval zákonný soudce, je nejprve zapotřebí zákonem vymezit, který soud se má určeným okruhem záležitostí zabývat. Rozdělení soudní moci mezi soustavu soudů je pragmatický model, který je respektován po celém světě, a to především z důvodu jeho efektivity i dostupnosti občanům i soudcům. Lze si teoreticky představit koncepci soudnictví, podle níž by v daném státě fungoval pouze jeden soud a veškerá agenda by byla přerozdělována uvnitř něj. Trpěla by však nedostupností (vysokou vzdáleností), řízení by probíhala značně neekonomicky a správa soudu by byla zatížena neúměrnou administrativní agendou. Proto jsou soudy rozděleny do hierarchické soustavy a rozmístěny po celém území státu.

S tím souvisí potřeba stanovit podmínky určení příslušného soudu prospektivně (*pro futuro*) a obecně (nikoli *ad hoc*). Z pohledu práva na zákonného soudce se tím do značné míry vylučuje nebezpečí libovůle, kdy strana podávající návrh na zahájení řízení je omezena co do soudů, k nimž může tento návrh podat. V zákonem vymezeném okruhu případů dokonce vůbec nemá na výběr (tzv. příslušnost výlučná).

Současná právní teorie, legislativa i praxe respektují rozdělení příslušnosti do několika kategorií, přičemž každá se zabývá problematikou příslušnosti z mírně odlišného hlediska. Příslušným soudem nakonec může být pouze ten, který vyhovuje všem podkategoriím příslušnosti. Ani nepřehlednou úpravu příslušnosti soudu nelze označit za protiústavní.¹⁰⁴

Věcnou příslušností se rozumí okruh společenských vztahů, o nichž je daný soud oprávněn rozhodovat. Při určování příslušnosti je vhodné příslušnost věcnou vyřešit nejdříve, neboť zatímco jedno místo spadá vždy – při vycházení z předpokladu několikastupňové soudní soustavy – do obvodu více soudů odlišných stupňů soustavy (okresního, krajského, vrchního

¹⁰³ Např. tentýž krajský soud může vést insolvenční řízení proti společnosti ABC s.r.o. podle zákona č. 182/2006 Sb., i trestní řízení proti ní podle zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob, byť by vzhledem k současné praxi i zákonné úpravě rozdělení do soudních oddělení o obou věcech rozhodovaly odlišné senáty.

¹⁰⁴ WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, str. 791.

a Nejvyššího), věcně příslušným může být na určité úrovni i soud jediný (kupříkladu Nejvyšší soud).

Místní příslušnost označuje soud, který je na totožné úrovni soudů vymezených věcnou příslušností zvolen z důvodu objektivní skutečnosti, jež zpravidla hraje v soudním řízení nejzásadnější roli, a to zpravidla tím způsobem, že je místně příslušným ten soud, v jehož obvodu nastala či má nastat. Rozhodné kritérium, podle něhož se místní příslušnost určuje, musí být vymezeno zákonem; obecně a *pro futuro*. S místní příslušností je možné v některých soudních řízeních, a to buď se souhlasem účastníků, nebo s přihlédnutím k němu, v zákonných mezích zacházet.

Funkční příslušnost lze označit za zvláštní druh věcné příslušnosti, neboť určuje soud, který se bude zabývat případným opravným prostředkem proti rozhodnutí jiného soudu. Určení funkční příslušnosti zpravidla nečiní obtíže, neboť podmínky jejího určení zákon stanovuje přesně a srozumitelně. Můžeme se setkat s několika způsoby jejího vymezení: zákon jmenuje konkrétní soud rozhodující o opravném prostředku (např. Nejvyšší soud jakožto soud dovolací podle § 10a o. s. ř. nebo soud rozhodující o stížnosti pro porušení zákona podle § 266 a násl. tr. řádu), příslušným soudem je soud bezprostředně nadřízený (např. odvolání podle § 10 o. s. ř.) nebo tentýž soud, který rozhodoval o původním rozhodnutí (např. obnova řízení podle § 235a odst. 1 o. s. ř. nebo § 281 odst. 2 tr. řádu). V souvislosti s posledním uvedeným příkladem stojí za zmínku interpretace požadavku na rozhodování nejen stejným soudem, ale i stejným soudním oddělením (senátem). Z hlediska soudcovské nestrannosti by bylo možné proti tomuto postupu vznést výhradu spočívající ve skutečnosti, že soudci obecně budou mít při rozhodování o obnově řízení tendenci hledat spíše argumenty podporující správnost jejich předchozího rozhodnutí.

V práci se z důvodu rozsahu nemůžeme zabývat všemi podmínkami a pravidly, jimiž se řídí příslušnost v jednotlivých soudních řízeních. V odpovídajících podkapitolách části páté proto budou rozebrány ty nejzákladnější, resp. sporné, otázky příslušnosti soudu, jež nejvýznamněji zasahují do práva na zákonného soudce.

4.1.2. Příslušnost soudce, soudní oddělení

Pro naplnění stěžejních principů zákonného soudce nepostačí, aby byl dostatečně určitě předem určen příslušný soud. Na konci procesu určování příslušnosti musí zůstat jedině soudní těleso, které věc projedná a o věci rozhodne. Pro takové „těleso“ je užíváno pojmu soudní oddělení. Jedná se o pojem nadřazený jednotlivým soudcům i senátům, neboť označuje konkrétní rozhodovací „orgán“ bez ohledu na počet jeho členů. Aby byla konkrétní věc

přidělena jedinému soudnímu tělesu za současného zachování práva na zákonného soudce, musí být soudní agenda přidělována – a složení senátů určeno – na základě pravidel obsažených v rozvrhu práce soudů.¹⁰⁵ O rozvrhu práce a jeho souvislostech s právem na zákonného soudce bude detailně pojednáno v kapitole 6 této práce.

Dočasně přidělení soudci k příslušnému soudu jsou při současném splnění ostatních podmínek dle výkladu Ústavního soudu považováni v řízeních, v nichž provádějí úkony, za zákonné soudce.¹⁰⁶ Nad rámec toho přidělení soudci smí vykonávat funkci předsedy senátu.¹⁰⁷ Dočasně přiděleného soudce lze omezit pouze dobou výkonu funkce, nikoli konkrétními věcmi, které má v průběhu přidělení vyřídit.¹⁰⁸

Na druhou stranu dočasně přidělený soudce ztrácí veškerý skutečný vztah k soudu, od něhož byl přidělen.¹⁰⁹ Z toho lze dovodit, že měl-li by během dočasného přidělení provádět úkony v řízeních vedených u soudu, u nějž působí trvale, nebyl by považován za soudce zákonného. Tento zákaz nelze obcházet organizačním opatřením předsedy soudu, jímž „přerušit“ dočasné přidělení soudce za účelem jeho rozhodnutí v konkrétní věci u původního soudu, a na ně navazujícími změnami rozvrhu práce, v jejichž důsledku dojde k souběžnému výkonu funkce u dvou soudů.¹¹⁰

Ústavní soud správně nedovodil protiústavnost praxe dočasného přidělování soudců k jiným soudům (zpravidla vyšším, tzv. stáží), neboť formální i materiální stránka práva na zákonného soudce není dotčena. Byť se jedná o druhotnou zákonnost soudce, která vzniká až na základě rozhodnutí předsedy soudu o dočasném přidělení, svůj formální podklad stále nachází v zákoně, a zároveň za předpokladu, že nově dočasně přidělený soudce nevstupuje do již započatých řízení, resp. k nim není přidělen ad hoc, nelze shledat ani náznak libovůle svědčící pro závěr o snaze ovlivnit výsledek soudního řízení.

Podmínku zákonného soudce spočívající v nutnosti přidělení soudce ke konkrétnímu soudu, jakožto zákonnému požadavku, je nutné v tomto rozsahu vykládat extenzivně, neboť dočasně přidělený soudce se stává soudcem daného soudu „se vším všudy“.

Okolnost dočasného přidělení soudce musí být prospektivně zveřejněna a stejně jako u stálých soudců daného soudu je nutné jejich agendu vyznačit v rozvrhu práce. Rovněž je

¹⁰⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1998, sp. zn. III. ÚS 200/98.

¹⁰⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. II. ÚS 721/10, zejm. odst. 24.

¹⁰⁷ Tamtéž, zejm. odst. 19-24. Srov. frázi „z řad soudců tohoto soudu“ v ustanoveních §§ 102-105 ZSS vztahujících se k odpovídajícímu stupni soudní soustavy.

¹⁰⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 6. 1995, sp. zn. Tzn 19/95 [R 8/1996 tr.].

¹⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. II. ÚS 721/10, odst. 22.

¹¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 8. 2011, sp. zn. 7 Tdo 986/2011 [R 36/2012 tr.].

nutné tuto skutečnost zohlednit v rozvrhu práce soudu, u nějž dočasně přidělený soudce trvale působí. Bývá zvykem i zde uvést poznámku o jeho stáží.

4.2. Složení soudního tělesa

V této podkapitole se budeme zabývat otázkou složení soudního tělesa z hlediska počtu jeho členů, nikoli dosazováním jednotlivých soudců na jejich místo v konkrétní věci.

Požadavek určení složení senátu zákonem vyplývá mj. i z čl. 94 Ústavy.¹¹¹ Zákon může určit, že určitý okruh věcí rozhoduje jeden soudce (samosoudce) nebo soudců několik (senát). Pokud má podle procesních předpisů konkrétní věc rozhodovat kupříkladu senát ve složení tří soudců, ale soud věc projedná a rozhodne samosoudcem, je účastník řízení odňat těmito dvěma zákonným soudcům. Proto pod právo na zákonného soudce spadá rovněž respektování zákonného požadavku na projednání věci v soudním senátu či samosoudcem.¹¹²

Porušení materiálních hodnot zákonného soudce neprojednáním věci v senátu spočívá v nebezpečí, že zatímco při meritorním rozhodování věci v senátu jsou rozhodující soudci nuceni konfrontovat své právní i skutkové závěry s názory ostatních soudců a v jejich důsledku přehodnocovat i své vlastní, čímž práva účastníků řízení nacházejí už v prvostupňovém řízení vyšší stupeň ochrany, při rozhodování samosoudcem tomu tak není. Pokud rozhoduje samosoudce namísto senátu, je účastník řízení *de facto* odňat zbývajícím členům soudního senátu.

V souvislosti s porušením práva na zákonného soudce nesprávným složením rozhodujícího soudního tělesa stojí za zmínku formulace důvodu obsaženého v mimořádných opravných prostředcích v jednotlivých procesních předpisech. V trestním řízení se jedná o dovolací důvod podle § 265b písm. a) tr. řádu a v občanském soudním řízení pak o důvod podání žaloby pro zmatečnost podle § 229 odst. 1 písm. f) o. s. ř. V občanském soudním řízení je dále problematická absence devolutivního účinku žaloby pro zmatečnost. Konečně ve správním řízením soudním je nesprávné obsazení soudu důvodem pro podání kasační stížnosti podle § 103 odst. 1 písm. c) s. ř. s., avšak vzhledem ke skutečnosti, že ve správním soudnictví rozhodují vícečlenné specializované soudní senáty, toto ustanovení neobsahuje nevhodně volenou restrikcí důvodu pro podání kasační stížnosti pouze na rozhodování samosoudce namísto senátu.

¹¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 2769/15, odst. 26.

¹¹² PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státověda*. Op. cit., str. 719.

Dovolání lze podle jeho dikce podat v případě, že byl soud nesprávně obsazen tím způsobem, že rozhodoval namísto senátu samosoudce, nikoli však naopak. Podle odborné literatury¹¹³ je však právo na zákonného soudce porušeno i v případě, že rozhodoval senát tam, kde měl rozhodovat samosoudce. O protiústavnosti tohoto ustanovení nelze hovořit, neboť ochranu základním právům poskytuje; nicméně tak činí v užším okruhu případů, než nezbytně musí, a to bez zjevnějšího důvodu. Můžeme se domnívat, že zákonodárce nepovažoval za nezbytné, aby se jednalo o dovolací důvod, když obviněnému hrozí menší újma (resp. zákonodárce se domníval, že mu nehrozí žádná), pokud rozhoduje více soudců, než mělo, a tím pádem se předpokládá, že rozhodnutí bude kvalitnější (srov. výše). Na druhou stranu nedochází k „odnětí“ zákonnému soudci, protože zde není soudce, jemuž by byl účastník „odňat“. To však neodpovídá názorům odborné veřejnosti,¹¹⁴ že se stále jedná o porušení práva na zákonného soudce, a v takovém případě by měla být dána Nejvyššímu soudu možnost pochybení obecných soudů napravit. Pokud totiž není v konkrétní věci dán jiný dovolací důvod, na jehož základě může být dovolání podáno a napadené rozhodnutí zrušeno, může se obviněný domáhat ochrany svého základního práva na zákonného soudce až po právní moci rozsudku odvolacího soudu prostřednictvím ústavní stížnosti.

4.3. Zákonné požadavky soudcovské funkce

Aby bylo v konkrétní věci dodrženo právo na zákonného soudce, musí být rozhodující osoba skutečným vykonavatelem soudní moci ve státě. V souvislosti se zásadou výlučnosti státní soudní moci¹¹⁵ takovou osobou může být pouze ta, která splní zákonem stanovené požadavky pro výkon funkce soudce a je do této funkce skutečně jmenována. Při nerespektování tohoto požadavku dochází k porušení práva na zákonného soudce z toho důvodu, že osoba, která věc rozhodla, ve skutečnosti nebyla soudcem. Tato podmínka se může zdát samozřejmou. Přesto si lze představit situace, kdy bude porušena právě a pouze tato složka, a nikoli jiné.

V praktické rovině budeme uvažovat o porušení práva na zákonného soudce ze zde rozebíraného důvodu především tehdy, když ve věci rozhodne jiná soudní osoba než soudce, tedy zejm. justiční čekatel nebo vyšší soudní úředník. I pokud by byli přiděleni ke správnému senátu (v souladu s rozvrhem práce) na příslušném soudu, k rozhodnutí v dané věci nemají

¹¹³ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. Op. cit., str. 307-308.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. Op. cit., str. 118.

zákonem svěřenou pravomoc, čímž jsou odňati svému zákonnému soudci, který měl ve věci skutečně rozhodnout.

Mezi požadavky na jmenování do funkce soudce lze dle § 60 ZSS zařadit zejm. státní občanství České republiky, plnou svéprávnost a bezúhonnost, dostatečné zkušenosti a morální vlastnosti, věk 30 let, souhlas se svým ustanovením do funkce a s přidělením ke konkrétnímu soudu, vysokoškolské magisterské vzdělání v oblasti práva a složení odborné justiční zkoušky a soudcovského slibu.¹¹⁶

O porušení práva na zákonného soudce by tak bylo možné hovořit ve světle výše uvedených požadavků i v případě, kdy by soudní senát nebyl složen ze dvou laických přísedících a předsedy senátu jako profesionálního soudce, ale ze tří profesionálních soudců,¹¹⁷ byť se od nich dá očekávat vyšší důslednost řešení právních i skutkových otázek či vyšší stupeň některých záruk nezávislosti.¹¹⁸

4.4. Nestrannost soudce (resp. vyloučení podjatosti)

Nestrannost soudce *stricto sensu* znamená respektování ústavního požadavku rovnosti stran řízení.¹¹⁹ V tomto smyslu je nestrannost nezbytným předpokladem nezávislosti; kupříkladu trestní soud musí být oddělen od obžaloby a správní soud od státní správy.¹²⁰

Nestrannost soudce *largo sensu* (nepodjatost) je subjektivní kategorií, která vyjadřuje vnitřní psychický vztah soudce k projednávané věci v širším smyslu, přičemž zahrnuje vztah k předmětu řízení, účastníkům řízení či např. jejich právním zástupcům,¹²¹ jinými slovy soudce nesmí být na věci osobně přímo ani nepřímo zainteresován.¹²² Při posuzování podjatosti soudce je nutné vzít v potaz procesní postavení osoby, kvůli níž je podjatost namítána, povaha vztahu (vztah rodinný, přátelský či kolegiální) a jeho intenzita.¹²³

¹¹⁶ KOCOUREK, Jiří. *Zákon o soudech a soudcích: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2015, str. 130-150.

¹¹⁷ Jakkoli by bylo nutné vyhovět kritickému názoru, že tato podmínka se může v jistých souvislostech překrývat s požadavkem řádné složení soudního tělesa, jak byla popsána v kapitole 4.2 této práce.

¹¹⁸ K výhodám a nevýhodám přísedících jakožto soudců laiků blíže srov. kapitolu 7.2 této práce.

¹¹⁹ JIRSA, Jaromír, TREBATICKÝ, Peter, KORBEL, František a kolektiv. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. citováno dle <http://www.bulletin-advokacie.cz/obcanske-soudni-řízení.-soudcovsky-komentar.-komplet-kniha-i-v>

¹²⁰ WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, str. 184.

¹²¹ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. IV. ÚS 4241/18, odst. 26.

¹²² GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 454-455.

¹²³ NEMEŠKALOVÁ ROSINOVÁ, Alžběta. *Objektivní test nestrannosti v případech vztahu soudce k účastníkům řízení a jejich zástupcům*. *Jurisprudence*. 2017, č. 6, str. 39.

Pouze nestranný soudce dokáže věc posoudit skutečně objektivně, tedy bez zkreslení úsudku kognitivní disonancí či jiných nedostatků v procesu logického uvažování. Tím je zajištěno, že soudce posoudí věc řádně, a od způsobu, jakým by stejnou věc rozhodli jiní soudci, se bude jeho závěr lišit pouze případně rozdílným právním názorem.

Nestrannost soudce, jakožto požadavek schopnosti soudce rozhodovat nezájatě, je svým významem nutné odlišovat od jeho nestrannosti ve smyslu odlišnosti od jednotlivých stran řízení.¹²⁴ V této podkapitole se budeme věnovat pouze prvnímu zmíněnému aspektu, neboť právě ten zasahuje podle judikatury Ústavního soudu do ústavněprávní dimenze práva na zákonného soudce. V širších souvislostech Ústavní soud označil nestrannost soudců za jeden z hlavních předpokladů spravedlivého rozhodování a důvěry občanů v právo i právní stát, jak je vymezen čl. 1 odst. 1 Ústavy.¹²⁵

Ústavní soud podřadil pod právo na zákonného soudce požadavek vyloučení soudců z projednávání a rozhodování věci z důvodu jejich podjatosti již v nálezu sp. zn. III. ÚS 200/98.

Kritika spočívající v dublování některých náležitostí spravedlivého procesu podle čl. 36 odst. 1 Listiny v právu na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny byla rozebrána v kapitole druhé této práce. Zřejmě nejvýznamnější důsledky tohoto přístupu se odrážejí v požadavcích na nestrannost soudce, konkrétně ve vyloučení podjatých soudců z rozhodování ve věci.

Ustálená judikatura¹²⁶ označuje rozhodnutí o vyloučení soudce z důvodů podjatosti za výjimku z ústavní zásady zákonného soudce. Je však nutné podotknout, že se ve své podstatě jedná o shledání ústavní konformity postupu určení „druhotné“ zákonnosti soudce,¹²⁷ neboť „výjimku ze zásady zákonného soudce“ nelze vnímat tak, že soudce, který věc projedná a rozhodne namísto vyloučeného soudce, není zákonným.

Pojďme se nyní blíže zaměřit na jednotlivé aspekty podjatosti soudce, jak jsou vykládány Ústavním soudem i Evropským soudem pro lidská práva.

4.4.1. Náležitosti nestrannosti

Jelikož vnitřní psychické nastavení soudce je známo pouze jemu samému a vzhledem ke standardu záruk, jež spravedlivý proces obecně musí představovat, není únosné bezmezně

¹²⁴ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. Op. cit., str. 100-101.

¹²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. IV. ÚS 4241/18, odst. 26.

¹²⁶ Srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 4241/18, odst. 29, kde Ústavní soud odkazuje na judikaturu Nejvyššího správního soudu, s níž se ztotožňuje.

¹²⁷ K tomuto pojmu srov. kapitolu 2.2.1. této práce.

důvěřovat schopnosti soudce řádně a upřímně svou nezaujatost zhodnotit. Proto je nezbytné posuzovat ji zvenčí.

Judikatura ESLP dovedla dva způsoby posuzování nestrannosti, a to subjektivní a objektivní test.

K subjektivní testu nestrannosti Ústavní soud uvedl, že „*vychází z vyvratitelné domněnky nestrannosti soudce. Soudce se podle ní pokládá za nestranného, dokud neexistují subjektivní, k jeho osobnosti se vztahující důvody podjatosti (...). K prokázání nedostatku nestrannosti soudce se přitom vyžaduje přísnější stupeň individualizace a přímé spojitosti osobní předpojatosti soudce vůči jedné ze stran. Je nutné předložit konkrétní a hmatatelné důkazy o podjatosti soudce. Samotné vnímání soudce jako zaujatého dotčeným účastníkem řízení neobstojí.*“¹²⁸

Naopak objektivní test nestrannosti „*vyžaduje méně přísný stupeň individualizace a přímé spojitosti mezi osobní předpojatostí soudce a jednou ze stran. Unesení důkazního břemene pro stěžovatele je proto méně přísné. Předpojatost soudce nebo legitimní pochybnosti o jeho nestrannosti musí být dostatečné z pohledu běžného a rozumného pozorovatele. Jinými slovy se musíme ptát, zda by informovaná a rozumná osoba vnímala daného soudce jako nestranného.*“¹²⁹ Pro shledání podjatosti podle objektivního testu není potřeba, aby se soudce skutečně cítil být podjatým, nýbrž aby s ohledem na okolnosti případu bylo možné objektivně mít za to, že by podjatým mohl být.¹³⁰

Přestože racionalitu posuzování nestrannosti objektivním testem lze jen stěží rozporovat, je nutné zároveň poukázat na jeho možná zneužití ze strany účastníků řízení. Soudce je profesionál, který by měl být schopen věc posoudit nezaujatě, i pokud budou jednotlivá řízení emočně vypjatá. Dokonce by měl být schopen ustát invektivy na svou osobu ze strany účastníků řízení; především pak půjde-li o nedůstojnou obhajobu obviněného v trestním řízení.

Např. v nálezu sp. zn. I. ÚS 167/94 Ústavní soud shledal podjatost soudkyně, o níž právní zástupkyně procesní strany veřejně prohlásila, že její rozsudek je „*právní zmetek*“, a takto silný výrok neprojde objektivním testem nestrannosti, ani pokud se soudkyně necítí být podjatou.¹³¹ Závažnost celé věci byla umocněna tím, že soudkyně po některých dalších výrocích právní

¹²⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. II. ÚS 2395/17, odst. 10.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 11. 1996, sp. zn. I. ÚS 167/94.

¹³¹ Tamtéž.

zástupkyně v tisku na ni podala trestní oznámení.¹³² Tato okolnost by skutečně sama o sobě postačila ke shledání podjatosti soudkyně ve smyslu subjektivního i objektivního testu.

Beze snahy jakkoli polemizovat s oprávněností a vhodností voleného výroku či upřímností jeho vyřčení však nelze pominout, že podobné výroky se mohou lehce stát prostředkem účelové snahy o vyloučení nežádoucího soudce z projednávání věci. V trestním řízení se může „uměle vyvolaná“ podjatost stát součástí strategie obhajoby. Ve skutkově obdobných případech je proto nutné výroky soudce i účastníků řízení při podezření na provokaci soudce ve vztahu k jeho nestrannosti vykládat restriktivně.

Za drobnou poznámku závěrem jistě stojí i paradox, který lze shledat v principu, že soudce, který ve věci rozhodoval již dříve z jiné procesní pozice (například jako člen senátu prvoinstančního soudu), je správně *a priori* považován za podjatého, a tudíž nezpůsobilého ve věci nestranně rozhodnout, naopak pro rozhodování o povolení obnovy řízení je dokonce vyžadováno, aby o ní rozhodl stejný soudce, jako v původním řízení.¹³³ Na druhou stranu skutečnost, že se soudce seznámil s některými skutkovými a právními otázkami věci již předtím, než mu byla tato věc přidělena k projednání a rozhodnutí, z přirozených důvodů sama o sobě není důvodem k jeho vyloučení z vykonávání úkonů trestního řízení.¹³⁴

Vzhledem k zaměření práce nelze věnovat přesnému vymezení podjatosti, jak ji vymezuje judikatura, rozsáhlejší prostor.

4.4.2. Rozhodování o podjatosti

Prvotním nástrojem ochrany účastníka řízení proti nestrannému soudci je námitka podjatosti, o níž zpravidla rozhoduje sám orgán, jehož podjatost je namítána. Proti tomuto rozhodnutí o podjatosti je v závislosti na konkrétním typu soudního řízení, v němž je podjatost soudce namítána, možné podat opravný prostředek.

Shodně s ostatními námitkami nezákonného soudce je i v případě podjatosti nutno tuto námitku uplatnit včas, tedy v okamžiku, kdy se osoba dozví o rozhodných skutečnostech zakládajících podezření, že došlo k porušení práva na zákonného soudce projednáním a rozhodnutím věci podjatým soudcem.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Ústavně konformní výklad ustanovení § 281 odst. 1 tr. řádu.

¹³⁴ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 28. 3. 1995, sp. zn. 8 To 74/95 [R 49/1995 tr.].

Podjatost lze posuzovat, a o vyloučení pro podjatost lze rozhodnout, jen ve vztahu ke konkrétnímu soudci či konkrétním soudcům; nelze rozhodnout o vyloučení senátu jako celku.¹³⁵

Proti rozhodnutí o vyloučení soudce je možné po nabytí právní moci (a pro uplatnění práva podat ústavní stížnost nutně) věc bezprostředně předložit Ústavnímu soudu k přezkumu.¹³⁶ Naopak rozhodne-li nadřízený soud o tom, že soudce není vyloučen z projednávání a rozhodování věci, je možné věc předložit Ústavnímu soudu až po vyčerpání všech ostatních opravných prostředků v rámci obecné soustavy soudů (s výjimkou návrhu na povolení obnovy řízení),¹³⁷ než může dojít k přezkumu práva na zákonného soudce Ústavním soudem.¹³⁸

¹³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2010, sp. zn. 4 Tz 68/2010 [R 42/2011 tr.].

¹³⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2007, sp. zn. II. ÚS 769/06.

¹³⁷ § 72 odst. 3 ZÚS.

¹³⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2007, sp. zn. II. ÚS 769/06.

5 Specifika práva na zákonného soudce v jednotlivých řízeních

Veškerá státní moc může být v České republice jakožto demokratickém právním státě vykonávána pouze na základě zákona (čl. 2 odst. 3 Ústavy, čl. 2 odst. 2 Listiny). Jedná se o ztělesnění liberální představy, že právní stát musí být vázán svými vlastními zákony, a nemůže se tak stavět nad ně. Jelikož právní řád upravuje několik druhů soudních řízení, kategorizovaných zpravidla podle druhu právního poměru, o němž má být rozhodnuto, a v závislosti na jeho povaze jednotlivá řízení vykazují svá vlastní specifika, musí být i právo na zákonného soudce, jakožto garance, že taková soudní řízení budou probíhat podle zásad spravedlivého procesu *largo sensu*, upravena na míru jednotlivým procesním předpisům, jimiž se tato řízení řídí. Jinými slovy nevystačili bychom si s obecnou úpravou v Ústavě a Listině, pokud by jednotlivé instituty jednoduchého procesního práva nebyly upraveny tak, aby reflektovaly zásady zákonného soudce s ohledem na rozdíly mezi jednotlivými soudními řízeními navzájem.

V této kapitole se budeme věnovat právě těmto specifickým, jež nelze zařadit do obecné úpravy či zastřešující teorie práva na zákonného soudce, neboť jednotlivé, zde analyzované, instituty, zpravidla nepřesahují svým obsahem rozsah jednotlivých soudních řízení. Dále budeme aplikovat obecné poznatky z předchozích kapitol na jednotlivé procesní předpisy, čímž současně objasníme jejich ústavněprávní dimenzi.

5.1. Trestní řízení

Trestní řízení je řízením o trestněprocesním vztahu obviněného a orgánů činných v trestním řízení. Ten by měl v ideálním případě odpovídat trestněprávnímu vztahu mezi státem a pachatelem, který se dopustil trestného činu z hlediska trestního práva hmotného. Podle současné koncepce se jedná o akuzační řízení bez existence soukromé žaloby, což znamená, že proti sobě – při vědomí, že plná kontradiktornost se projevuje až ve fázi řízení před soudem – stojí obviněný a státní zástupce (resp. některé další orgány činné v trestním řízení), který zastupuje veřejnou žalobu a trestné činy obžalovává z úřední povinnosti.

Jedním ze základních specifík trestního řízení z pohledu práva na zákonného soudce je skutečnost, že jedinou osobou, která je nositelem tohoto základního práva, je právě obviněný. To mj. znamená, že zatímco porušení zákonných podmínek souvisejících se zásadami zákonného soudce mohou namítat jednotlivé orgány činné v trestním řízení, aktivní legitimaci

k dožadování se těchto zásad skrze ochranu práva na zákonného soudce má pouze obviněný¹³⁹. To nic nemění na skutečnosti, že je povinností orgánů činných v trestním řízení důsledně přezkoumávat jednotlivé procesní podmínky, aby poskytovaly právu na zákonného soudce náležitější ochranu.

Pojďme přistoupit k důkladnějšímu prozkoumání jednotlivých otázek souvisejících s trestním řízením, v nichž se právo na zákonného soudce odráží nejvýrazněji.

5.1.1. Příslušnosti soudu v trestním řízení

Platná právní úprava trestního řízení rozděluje do několika fází. V každém ze stadií trestního řízení má soud odlišnou pozici, a proto se bude právo na zákonného soudce projevovat jinak. Jak již bylo naznačeno výše, nejvýznamnější úlohu má v řízení před soudem, které je nejdůležitější fází trestního řízení. I v přípravném řízení (tedy obecně ve fázi do podání obžaloby) a ve vykonávacím řízení však má soud důležitou roli, přičemž nezávislost výkonu soudní moci je taktéž nezbytné chránit prostřednictvím zásad zákonného soudce.

Ustanovení § 146a tr. řádu, které vymezuje příslušnost soudu k projednání stížnosti proti rozhodnutí policejního orgánu nebo státního zástupce ve vymezeném výčtu věcí, je speciálním ustanovením vůči § 26 tr. řádu, které se z toho důvodu nepoužije.¹⁴⁰ To se dotkne nejenom místní příslušnosti, neboť ta může být s ohledem na zásadu *perpetuatio fori* podle § 26 tr. řádu již stanovena pro ostatní úkony u jiného soudu, ale i věcné příslušnosti, neboť o stížnostech proti usnesení vyšších státních zastupitelství rozhoduje soud na odpovídající úrovni soustavy (proti rozhodnutím státního zástupce krajského státního zastupitelství rozhoduje krajský soud v tomtéž obvodu apod.).¹⁴¹

Tři kritéria pro určení místní příslušnosti soudu uvedená v § 18 tr. řádu jsou ve vzájemném poměru subsidiarity.¹⁴² Těmito kritérii jsou:

- 1) místo, kde byl trestný čin spáchán,
- 2) místo, kde obviněný bydlí, pracuje nebo zdržuje se, a
- 3) místo, kde trestný čin vyšel najevo.

¹³⁹ Spornou zůstává aktivní legitimace zúčastněné osoby.

¹⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 132/04, shodně nález Ústavního soudu ze dne 23. 9. 2004, sp. zn. II. ÚS 133/04.

¹⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 132/04

¹⁴² Nález Ústavního soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. II. ÚS 4051/16, zejm. odst. 35-60.

První podmínku, tedy určení místa, kde byl trestný čin spáchán, je nutné vykládat ve smyslu trestního práva hmotného. Pochybnosti mohou vzniknout zejména v souvislosti s tzv. distančními nebo tranzitními delikty.¹⁴³

Příslušným soudem k projednání trestného činu, který byl spáchán naplněním více alternativních znaků jeho skutkové podstaty, je každý soud, v jehož obvodě byl kterýkoli alternativní znak naplněn, a to bez ohledu na to, v jakém pořadí jsou tyto znaky uvedeny ve zvláštní části trestního zákona.¹⁴⁴ V případě, že k jednání a následku došlo v obvodech odlišných soudů, jsou místně příslušné oba dva.¹⁴⁵ Pokud se trestný čin při zásahu policejního orgánu nachází toliko ve fázi přípravy a nepodaří se ani v hrubých rysech zjistit, kde mělo k připravovanému trestnému činu dojít, nelze kritérium ad 1 použít.¹⁴⁶

Při použití druhého kritéria je nutné pamatovat na adekvátní výklad pojmu obviněný, kterým je podle platné právní úpravy pouze osoba, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání nebo vedeno zkrácené přípravné řízení.¹⁴⁷ V případě, že státní zástupce podává např. návrh na nařízení odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu podle § 88 tr. řádu, který je nařizován často ještě před zahájením trestního stíhání z takticko-kriminalistických důvodů, jedná se pouze o podezřelého. Tento výklad nachází svou legitimitu ve skutečnosti, že podezřelých osob může být více, přičemž v průběhu vylučování nesprávných vyšetřovacích verzí se tyto osoby mohou měnit. Je proto vhodné vyloučit, aby příslušnost soudu pro celé přípravné řízení byla založena adresou osoby, proti níž nebude následně zahájeno trestní stíhání.¹⁴⁸

Místem, kde trestný čin vyšel najevo, je míněno místo, kde se o trestném činu dozvěděly orgány činné v trestním řízení.¹⁴⁹

Soud musí řádně odůvodnit, jak ke své příslušnosti dospěl, a to vždy, když příslušnost není zjevná, resp. ve světle skutkových okolností je sporná. Jinak nelze ověřit, jakým způsobem, a zda vůbec, orgány činné v trestním řízení podmínky určení příslušnosti zkoumaly, příp. zda tato argumentace nebyla účelová.¹⁵⁰ Naopak pokud v takových případech chybí pouze dílčí část

¹⁴³ K tomu srov. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, kapitola III, § 2 Působnost místní.

¹⁴⁴ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 11. 1995 sp. zn. Ntd 156/95 [R 17/1996 tr.].

¹⁴⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 6. 1. 1972, sp. zn. Tpjf 71/71 [R 12/1972 tr.].

¹⁴⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. II. ÚS 4051/16, zejm. odst. 41-43.

¹⁴⁷ Tamtéž, odst. 57.

¹⁴⁸ Tamtéž, zejm. odst. 46-52.

¹⁴⁹ ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada. § 18 [Soud]. In: ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PŮRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAIN, Petr. *Trestní řád I, II, III*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 298.

¹⁵⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. II. ÚS 4051/16, zejm. odst. 62-64.

odůvodnění, může se jednat o pochybení způsobilé porušit právo na spravedlivý proces, nemusí však ve své konkrétní podobě dosáhnout ústavněprávní dimenze.¹⁵¹ Vyžadovaná úroveň odůvodnění je nižší na samém počátku trestního řízení, kdy orgány činné v trestním řízení nemají dostatek informací, než v nalézacím řízení trestním.¹⁵²

Přelomovým judikátem určujícím příslušnost soudu k provádění úkonů v přípravném řízení byl nálezn sp. zn. Pl. ÚS 4/14. Ten reagoval na mezeru v úpravě trestních procesních předpisů obsaženou především v ustanovení § 26 odst. 1 tr. řádu, jež stanoví: „*K provádění úkonů v přípravném řízení je příslušný okresní soud, v jehož obvodě je činný státní zástupce, který podal příslušný návrh.*“

Pokud by bylo zastoupení veřejné žaloby v přípravném trestním řízení uloženo pouze státním zástupcům okresních státních zastupitelství, která kopírují obvody soudů, nebylo by potřeba dalšího výkladu. Nicméně vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zakládá v některých případech – zejména v závislosti na závažnosti spáchaného trestného činu – příslušnost krajských i vrchních státních zastupitelství. V takových případech mohl podle předchozího praxí respektovaného výkladu¹⁵³ státní zástupce vyššího státního zastupitelství podat návrh u kteréhokoli soudu v obvodu tohoto státního zastupitelství, u nějž je činný, neboť všechny okresní soudy se nacházely v jeho obvodě.

Ve formě právního předpisu, jímž byla příslušnost státního zastupitelství stanovena (vyhláška), Ústavní soud protiústavnost neshledal. Soudci Musil, Sládeček a Suchánek v odlišném stanovisku namítali, že bagatelizace postavení státních zástupců spočívající v tom, že nakonec je to soud, kdo rozhoduje o vině a trestu, pomíjí skutečnost, že i státní zástupce má pravomoc meritorně ukončit trestní stíhání. V tomto směru tak akcentovali spíše druhou oblast stížnosti, která mířila proti nedostatečnému, resp. protiústavnímu, zmocnění, údajně rozpornému s čl. 2 odst. 3 Ústavy.

Přestože relativně flexibilní stanovení příslušnosti státního zastupitelství v přípravném řízení Ústavní soud shledal ústavně konformním, nemůže zasáhnout do práva na zákonného soudce, resp. nesmí porušit výhradu zákona¹⁵⁴ ve větě druhé čl. 38 odst. 1 Listiny. K příslušnosti soudce v přípravném řízení však lze dojít ústavně konformním výkladem § 26 tr. řádu, tedy zákonného ustanovení, za jehož použití bude příslušným ten okresní soud

¹⁵¹ Tamtéž, odst. 44.

¹⁵² Nález Ústavního soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. II. ÚS 4051/16, zejm. odst. 58-59.

¹⁵³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 3327/16, odst. 28.

¹⁵⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 4/14, zejm. odst. 109.

v obvodu vyššího státního zastupitelství, který odpovídá podmínkám § 18 tr. řádu. Takový okresní soud bude vždy jen jeden a jeho příslušnost bude určena zákonem.¹⁵⁵ Bylo by popřením práva na zákonného soudce, pokud by byla místní příslušnost soudu určena toliko odkazem na § 26 odst. 2 tr. řádu, jestliže by tento soud nebyl současně příslušným podle podmínek § 18 tr. řádu.¹⁵⁶ Vzhledem k tomu, že dřívější praxi libovolného výběru soudu v obvodu vyššího státního zastupitelství posvětil mnohokrát i Ústavní soud,¹⁵⁷ není možné, aby se soudy příslušné podle předchozího výkladu staly po vydání nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/14 retroaktivně nepřislušnými.

Na druhou stranu první návrh v přípravném řízení trestním učiněný po vykonatelnosti tohoto nálezu je nutné učinit u soudu, který již odpovídá podmínkám § 18 tr. řádu.¹⁵⁸ Přestože nelze dříve provedené úkony u soudu – podle kritérií nového výkladu – nepřislušného prohlásit za porušující principy zákonného soudce, není možné aprobovat přístup zvýhodnění zásady *perpetuatio fori* obsažené v § 26 odst. 2 tr. řádu, neboť jednou nepřislušný soud se nemůže stát příslušným, což by ve svých důsledcích vedlo k vyprázdnění práva na zákonného soudce.¹⁵⁹ Změnou v judikatuře místní příslušnosti tak vznikla pozoruhodná situace, kdy k odnětí zákonnému soudci dochází v případě, že věc bude nadále vedena (resp. první návrh po vykonatelnosti nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/14 bude podán) u stejného soudu jako doposud, protože obviněný byl *de facto* odňat svému zákonnému soudci již předchozí nesprávnou praxí, a novým výkladem dochází pouze k nápravě této chyby. Jinými slovy „neodnětím“ věci soudu, který věc řešil doposud, dochází k odnětí zákonnému soudci.

Tři disentující soudci argumentovali výhradou zákona obsaženou ve větě druhé čl. 38 odst. 1, neboť přestože bude příslušný soud určen na základě výkladu zákonného ustanovení obsaženého v § 26 tr. řádu, tato příslušnost bude odvozena od státního zastupitelství, jež bylo určeno příslušným na základě podzákonného předpisu.

V nálezu sp. zn. I. ÚS 3523/16 se Ústavní soud vypořádal s poměrně specifickou otázkou porušení práva na zákonného soudce rozhodnutím trestního soudu o vydání věci (finančních prostředků) poškozenému, jež byly zajištěny v trestním řízení a poškozenému patří. Ještě před vydáním ústavní stížností napadeného rozhodnutí obecného soudu o vydání peněžních prostředků však byl u obžalovaného, jemuž byly peněžní prostředky zajištěny, zjištěn úpadek.

¹⁵⁵ Tamtéž, zejm. odst. 116-118.

¹⁵⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. II. ÚS 4051/16, zejm. odst. 39.

¹⁵⁷ Např. IV. ÚS 840/07, I. ÚS 2632/12, I. ÚS 3807/12. Citováno dle usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 3327/16, odst. 28.

¹⁵⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 3327/16, zejm. odst. 31.

¹⁵⁹ Tamtéž.

Trestní soud tak rozhodl namísto soudu insolvenčního, čímž obešel smysl insolvenčního řízení a poškodil práva věřitelů obžalovaného.¹⁶⁰ Toto rozhodnutí nás nutí položit si dvě otázky.

Stěžovatelem v této věci byl insolvenční správce obžalovaného (dlužníka). Ústavní soud se měl v odůvodnění rozhodnutí blíže vypořádat s otázkou aktivní legitimace, neboť jestliže dovodil porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces (podle Listiny i Úmluvy) a práva na zákonného soudce, není až tak zřejmé, jak došlo k porušení těchto práv přímo u insolvenčního správce (nikoli věřitelů).

Odhlédneme-li od určitých pochybností, zda byla porušena základní práva insolvenčního správce či nikoli, musíme se ptát, zda může být porušeno právo na zákonného soudce osoby, která není účastníkem řízení (a v tomto případě ani neměla být). Pokud bylo trestním soudem rozhodnuto o vydání věci poškozenému, jehož nároky měly být správně uspokojeny v insolvenčním řízení, můžeme dospět k závěru, že právo na zákonného soudce může být porušeno i u osoby, jíž se věc, o níž je rozhodováno, bytostně dotýká, a to především tím způsobem, že je rozhodováno o jejím nároku či jsou jí v důsledku projednání věci upřeny procesní prostředky ochrany jejích práv.

5.1.2. Odnětí a přikázání věci (§ 25 tr. řádu)

Z důležitých důvodů opodstatněných zvláštními okolnostmi projednávané věci se může na základě odnětí a přikázání věci podle § 25 tr. řádu stát příslušným i odlišný soud téhož druhu a stupně. Změněna tak může být příslušnost místní, nikoli však už věcná a funkční.¹⁶¹ O aplikaci uvedeného ustanovení rozhodne soud nejbližše společně nadřízený soudu, jemuž má být věc odňata, a soudu, jemuž má být přikázána.

Odnětí a přikázání věci je prospektivním nástrojem, který může – na rozdíl od prostředků podle § 262 tr. řádu – změnit příslušnost soudu ještě před vydáním nepravomocného meritorního rozhodnutí prvostupňovým soudem. K jeho aplikaci však může dojít v kterékoli fázi probíhajícího trestního řízení.¹⁶² Pokud soud, jemuž byla věc přikázána podle § 25 tr. řádu, rozhodne o vrácení věci státnímu zástupci k došetření, nemá toto rozhodnutí význam pro posouzení příslušnosti soudu k řízení o nově podané obžalobě, která se nadále řídí ustanoveními § 16 až § 22 tr. řádu.¹⁶³

¹⁶⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3523/16, zejm. odst. 20-23.

¹⁶¹ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, str. 196.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 12. 1995, sp. zn. Ntd 161/95 [R 22/1996 tr.]

Pokud není procesně rozhodnuto o návrhu obviněného na delegaci podle § 25 tr. řádu, nejedná se o porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny, ale o porušení práva na zákonného soudce, neboť „*nebyla jednoznačně vyřešena otázka zákonného soudce*“.¹⁶⁴

Dle judikatury obecných soudů je důvodem pro aplikaci ustanovení § 25 tr. řádu např. skutečnost, že byla k soudu podána obžaloba v rámci trestního řízení, v němž vystupuje soudce daného soudu jako poškozený.¹⁶⁵

5.1.3. Dvojinstančnost trestního řízení před soudem

České trestní řízení soudní vychází ze zásady dvojinstančnosti.¹⁶⁶ To mj. znamená, že odvolací soud má jiné postavení než soud nalézací a nemůže činit veškeré úkony vč. některých meritorních rozhodnutí. Odvolací soud nemůže sám obžalovaného uznat vinným, pokud jej nalézací soud zprostil obžaloby [§ 259 odst. 5 písm. a) tr. řádu]. Tato koncepce samozřejmě není jedinou, jak lze trestní řízení soudní uchopit, zdaleka pak nikoli jedinou spravedlivou možností jeho uspořádání. Nicméně se jedná o platnou a účinnou zákonnou úpravu, a proto je nutné na ni nahlížet prizmatem práva na zákonného soudce.

Ustanovení § 262 tr. řádu stanoví: „*Rozhodne-li odvolací soud, že se věc vrací k novému projednání a rozhodnutí soudu prvního stupně, může zároveň nařídit, aby byla projednána a rozhodnuta v jiném složení senátu. Z důležitého důvodu může také nařídit, aby ji projednal a rozhodl jiný soud téhož druhu a téhož stupně v jeho obvodě.*“

Toto ustanovení obsahuje dva prostředky, jimiž může odvolací soud při současném zrušení rozsudku prvního stupně dosáhnout nového souladného rozhodnutí.

Při použití gramatického výkladu by se mohlo zdát, že vydání rozhodnutí podle věty první se nachází ve volné diskreci odvolacího soudu. K aplikaci ustanovení § 262 tr. řádu však může dojít pouze výjimečně a výhradně z důležitých důvodů,¹⁶⁷ které musí být podloženy konkrétními skutečnostmi.¹⁶⁸ Pochybení nalézacího soudu musí být v odůvodnění rozhodnutí konkrétně uvedeny,¹⁶⁹ aby bylo rozhodnutí přezkoumatelné. K porušení práva na zákonného soudce dojde, pokud je aplikace § 262 tr. řádu projevem zjevné libovůle; půjde především

¹⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 1. 2015, sp. zn. III. ÚS 441/04.

¹⁶⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 4. 1993, sp. zn. 4 Tz 19/93 [R 39/1993 tr.].

¹⁶⁶ Jedná se o naplnění požadavku čl. 2 odst. 1 Protokolu č. 7 k Úmluvě, který stanoví, že „[k]aždý, koho soud uzná vinným z trestného činu, má právo dát přezkoumat výrok o vině nebo trestu soudem vyššího stupně.“ O ratifikaci Protokolu č. 7 bylo vydáno sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

¹⁶⁷ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář. II. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, str. 431.

¹⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2019, sp. zn. IV. ÚS 4091/18, odst. 43.

¹⁶⁹ Tamtéž, odst. 34.

o případy, kdy rozhodnutí neobsahuje odůvodnění, nebo toto odůvodnění stojí na „*důvodech evidentně nepřipadných*.“¹⁷⁰ Nedodržení těchto zásad je důvodem pro kasaci rozhodnutí odvolacího soudu o aplikaci § 262 tr. řádu Ústavním soudem v řízení o ústavní stížnosti.¹⁷¹ Ústavní soud tak ve své ustálené judikatuře správně dovodil, že toto ustanovení je nutné vykládat v souladu s právem na zákonného soudce restriktivně.

Systematický výklad zakotvení obou prostředků do stejného ustanovení naznačuje úmysl zákonodárce směřující k jejich využívání v obdobných případech. Dále je zřejmé, že věta druhá ustanovení § 262 tr. řádu je k větě první téhož ustanovení ve vztahu subsidiarity. Už podle pouhého zákonného znění potřebuje odvolací soud k tomu, aby mohl nařídit projednání věci jiným soudem v jeho obvodě, důležitý důvod, přičemž v souladu s nutností restriktivního výkladu tohoto ustanovení bude vyžadovaná naléhavost takové okolnosti ještě vyšší. Odvolací soud by se tedy neměl uchýlit k nařízení projednání věci jiným soudem, jakožto silnějším zásahu do příslušnosti, pokud postačí obměnit složení senátu.

V otázce vztahu prostředku věty druhé § 262 tr. řádu a § 25 tr. řádu lze vycházet ze závěru Ústavního soudu, že prvně zmiňované rozhodnutí je „*svou povahou bezpochyby odnětím a přikázáním věci, a proto pro tento postup musí být splněny obdobné důležité důvody jako pro postup podle § 25 trestního řádu*.“¹⁷² O odnětí a přikázání věci tak může odvolací soud při zrušení prvostupňového rozsudku rozhodnout i bez návrhu.¹⁷³ Aby mohl odvolací soud přistoupit k aplikaci § 262 tr. řádu, důležité důvody, jež tento postup opodstatňují, musí být „*zřetelné, zřejmé a bezpochybné a jejich existence musí být jednoznačně prokázána*.“¹⁷⁴

Ze systematického výkladu však plyne, že prostředek věty druhé § 262 tr. řádu by měl být zvláštním k „obecnému“ odnětí a přikázání věci podle § 25 tr. řádu, neboť by bylo vnitřně logicky rozporné, pokud by odvolací soud při zrušení rozsudku přikazoval projednání věci jiným soudem např. z důvodu hospodárnosti.

Specifikum tohoto ustanovení, které je zrcadlovým protějškem § 221 odst. 2 o. s. ř., vychází ze samotné povahy trestního řízení, které je vedeno proti konkrétní osobě, jež naproti sobě nemá ekvivalentní protějšek.¹⁷⁵ Zatímco v občanském soudním řízení sporném proti sobě zpravidla

¹⁷⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2019, sp. zn. IV. ÚS 4091/18, odst. 34.

¹⁷¹ Např. nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2019, sp. zn. IV. ÚS 4091/18, odst. 45.

¹⁷² Nález Ústavního soudu ze dne 7. 12. 1995, sp. zn. III. ÚS 90/95.

¹⁷³ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, str. 199.

¹⁷⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 794/16, odst. 35.

¹⁷⁵ Poškozený vystupuje v trestním řízení jako subjekt požívající pouze omezených procesních práv. Ačkoli je posilování postavení poškozeného v trestním řízení zřejmým trendem posledních let, je nutné mít na paměti, že přesáhne-li jejich výčet únosnou mez, začnou tato postupně zasahovat do práv obviněného, což může v krajním případě významně zasahovat do práva na obhajobu.

stojí zájmy soukromých osob, přičemž obě strany požívají základních práv, v trestním řízení soudním je druhou stranou veřejný žalobce, jenž vykonává veřejnou moc, a proto se nemůže k úspěchu ve věci dovolávat svých základních práv.

Ustanovení obdobného znění a smyslu nalezneme v ustanovení § 265l odst. 3 tr. řádu, které dává pravomoc dovolacímu soudu přikázat věc k projednání a rozhodnutí v jiném složení senátu nebo jinému soudu při zrušení dovoláním napadeného rozhodnutí. Jelikož Nejvyšší soud jakožto soud dovolací stojí na vrcholu soustavy obecných soudů, není ve výběru soudu fakticky omezen, protože se v jeho obvodu nacházejí všechny soudy.

Historické začátky práva na zákonného soudce lze spatřovat právě v trestním řízení, kde je možné se setkat nejčastěji, byť z různých důvodů, s odsouzením „za každou cenu“. O to silněji se jeví potřeba uvážené aplikace tohoto ustanovení, neboť se jedná o změnu rozhodnutí v neprospěch obžalovaného soudcem, který věc bezprostředně neprojednal, a právě z těchto důvodů, jež Ústavní soud ve své judikatuře vyzdvihl, takové rozdělení a přerozdělení věci jinému soudci se nejvíce blíží pojmu odnětí, a zasahuje do práva na spravedlivý proces nejdůrazněji.

Je pozoruhodné, že právo na zákonného soudce, jehož počátečním smyslem byla ochrana nezávislosti soudní moci před mocí výkonnou, v důsledku čehož byla poskytována ochrana spravedlivému procesu, bylo extenzivním výkladem práva na zákonného soudce v důsledku meziinstančního rozhodování rozšířeno na „ochranu soudní moci před mocí soudní“. V takto pojatém výkladu je odvolací soud vnímán jako cizí prvek, který zasahuje do nezávislosti soudu prvního stupně, neboť postrádá zákonnou pravomoc sám obžalovaného uznat vinným.

V rámci restriktivního ústavně konformního výkladu § 262 tr. řádu může odvolací soud nařídit, aby byl věc projednána a rozhodnuta v jiném složení senátu, pouze pokud existuje vysoká pravděpodobnost, že senát (resp. samosoudce) nalézacího soudu není schopen řízení dokončit zákonným způsobem, resp. způsobem, který nebude moci odvolací soud aprobovat.¹⁷⁶ Odvolací soud může nařídit, aby se změnilo složení senátu v rozsahu všech jeho členů, nebo pokud to okolnosti případu odůvodňují, pouze jejich jednotlivých členů.¹⁷⁷ Takovými okolnostmi mohou být například pochybnosti o podjatosti senátu,¹⁷⁸ čímž se z § 262 tr. řádu stává i prostředek rozhodování o nestrannosti, jímž lze podjatého člena senátu fakticky vyloučit.

¹⁷⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2019, sp. zn. IV. ÚS 4091/18, odst. 34

¹⁷⁷ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář. II. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, str. 431.

¹⁷⁸ Tamtéž.

Ústavní soud ve své praxi velice často přezkoumává rozhodnutí podle § 262 tr. řádu v případech, kdy odvolací soud věc odňal původnímu senátu z důvodu nesprávné aplikace ustanovení § 2 odst. 6 tr. řádu. To stanoví, že „[o]rgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu.“ Dalším důvodem může být opakovaná nepřezkoumatelnost rozhodnutí nalézacího soudu.¹⁷⁹

Odvolací soud, který není oprávněn hodnotit důkazy, jež sám neprovedl,¹⁸⁰ má omezené možnosti, jak nesprávné skutkové závěry nalézacího soudu zvrátit. Běžným prostředkem je zrušení rozsudku podle § 259 odst. 1 tr. řádu a vrácení věci prvnímu soudu k novému projednání a rozhodnutí, přičemž jej zpravidla zaváže právním názorem, který je nalézací soud povinen respektovat. Odvolacímu soudu však nepřísluší důkazy hodnotit a jejich vlastním hodnocením zavazovat soud prvního stupně. Může mu v tomto směru toliko přikázat provedení dalších důkazů nebo uložit jejich nové provedení.

Pokud by však trestní řád umožňoval nalézacímu soudu setrvat na nesprávném hodnocení důkazů, hrozilo by, že trestní řízení nedosáhne svého účelu. Soud prvního stupně vedený přesvědčením o nevině obžalovaného založeným na mylných domněnkách, jež by nebylo možné zvrátit, by mohl obžalovaného opakovaně zprostit obžaloby. Trestní řízení by se tak zaseklo v cyklu zprošťujících rozsudků nalézacího soudu a zrušujících rozsudků odvolacího soudu. Lze říci, že bezpodmínečné trvání na „prvotním“ zákonném soudci by porušilo jiná základní práva obžalovaného, a to především právo na projednání věci bez zbytečných průtahů (čl. 38 odst. 2 Listiny) a v přiměřené lhůtě (čl. 6 odst. 1 Úmluvy). Aby byl trestní proces efektivní¹⁸¹ a trestní řízení tak mohlo naplnit svůj účel, je nutné stanovit z tohoto pravidla výjimku. Tím je právě § 262 tr. řádu.

Tím se otevírá prostor pro otázku, jak vyřešit kolizi práva na zákonného soudce a právo na projednání věci bez zbytečných průtahů. Je zjevné, že pokud by při standardním průběhu trestního řízení bylo upřednostněno co nejvčasnější projednání věci, právo na zákonného soudce by ztratilo svůj význam, neboť při snaze o zhojení zásahu do něj téměř vždy dochází k průtahům. Tyto průtahy bude nutné strpět, neboť jsou vedlejším důsledkem ochrany jiného

¹⁷⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2019, sp. zn. IV. ÚS 4091/18, odst. 40.

¹⁸⁰ Srov. zásadu bezprostřednosti dle ustanovení § 2 odst. 12 tr. řádu.

¹⁸¹ Zde nikoli řádný, neboť právo na řádný proces náleží pouze obviněnému. Jak bylo nastíněno výše, právo na zákonného soudce i právo na řádný proces náleží v trestním řízení obviněnému, a tedy není protistrany, která by se mohla domoci nápravy takového nesprávného rozhodnutí prostřednictvím svých základních práv. Z toho vyplývá, že veškeré prostředky nápravy onoho vadného rozhodnutí jsou zakotveny na zákonné úrovni a rozhodování o nich náleží pouze obecným soudům.

základního práva, a to i v případě, že budou významné.¹⁸² Na druhou stranu se Ústavní soud ve své judikatuře vyjádřil, že vzhledem k výjimečnosti institutu změny složení senátu v § 262 tr. řádu by jeho opakované využití v jednom řízení mohlo „*oprávněně vzbudit pochybnosti o tom, zda nedochází k protiústavnímu zásahu do práva na zákonného soudce*“, ¹⁸³ přestože Ústavní soud dosavadní postup odvolacího soudu aproboval. Jinými slovy soudce zpravodaj citovaného usnesení připustil, že počet vrácení věci prvostupňovému soudu by ve vyšší četnosti znamenal protiústavní postup. To je pozoruhodné, neboť pokud by ani v pořadí třetí senát nebyl schopen dokončit řízení zákonným způsobem (jakkoli je to nepravděpodobné, může se to stát), měl by mít odvolací soud možnost změnit složení senátu kupříkladu i pětkrát, než by senát nalézacího soudu vynesl zákonné rozhodnutí; alternativně by odvolací soud mohl věc přikázat jinému soudu ve svém obvodu.

Odpověď na tuto nesrovnatelnost poskytl Ústavní soud v nálezu sp. zn. IV. ÚS 4091/18, v němž zdůraznil, že rozhodnou roli v posuzování dopadů práva na zákonného soudce do průtahů v řízení hraje především povaha vytýkaných nezákonností, které jsou důvodem pro obměnu senátu.¹⁸⁴ S nepřiměřenou délkou trestního řízení se totiž může stát (ostatně jak tomu bylo v tomto případě), že soudy již nadále neřeší jádro problému či významné právní otázky s ním související, ale spor mezi jednotlivými instancemi navzájem vstoupí do „osobní“ roviny rozhodujících soudců,¹⁸⁵ a bude se vést o vedlejších (pro věc téměř irelevantních) aspektech.

S jistou mírou zdrženlivosti lze uzavřít, že při významných průtazích v trestním řízení získává právo na zákonného soudce nový kvalitativní aspekt. Důvody, pro něž může odvolací soud už poněkolkáté obměnit složení senátu, který opakovaně rozhodoval ve prospěch obžalovaného, musí být postupem času významnější, aby byla zachována ústavní konformita postupu podle § 262 tr. řádu. Stejně tak v řízení, které je vedeno již nepřiměřeně dlouhou dobu, může být nalézacímu soudu „prominuto“ pochybení menší závažnosti, které by v dřívějších fázích obměnu senátu ještě legitimizovalo. To mj. znamená, že i v právu na zákonného soudce je svým způsobem nepřímo obsažen požadavek rychlosti řízení. Mimo trestní řízení (například v řízení civilním) by bylo mnohem obtížnější k takovému závěru dospět, neboť právo na zákonného soudce zde mají obě strany sporu.

¹⁸² Např. v usnesení sp. zn. III. ÚS 216/10 ze dne 31. 3. 2010 Ústavní soud posvětil ústavní konformitu postupu, kdy odvolací soud čtyřikrát zrušil zprošťující rozsudek nalézacího soudu a z toho dvakrát nařídil věc projednat v jiném složení senátu podle § 262 tr. řádu.

¹⁸³ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 31. 3. 2010, sp. zn. III. ÚS 216/10.

¹⁸⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2019, sp. zn. IV. ÚS 4091/18, zejm. odst. 35-38 a 54-56.

¹⁸⁵ Tamtéž, odst. 54-56.

Jestliže jsou skutkové závěry v hrubém rozporu s důkazy provedenými soudem prvního stupně, dochází k tzv. deformaci důkazu. K té dochází zpravidla pokud nalézací soud z provedeného důkazu vyvodil závěr naprosto nepřipadný, popírající logické uvažování. Je otázkou, zda se přeci jen nejedná o výjimku ze zákazu hodnocení důkazů neprovedených odvolacím soudem, když ten musí posoudit, zda nedošlo k jejich deformaci.

Z judikatury Ústavního soudu vyplývá,¹⁸⁶ že čím vyšší počet zrušujících rozsudků byl odvolací soud nucen ve věci vydat, aniž by byl následně nalézací soud schopen vydat bezvadné rozhodnutí, tím vyšší je legitimita aplikace ustanovení § 262 tr. řádu z pohledu práva na zákonného soudce.

Ačkoli Ústavní soud v jednom ze svých rozhodnutí judikoval, že teleologický výklad tohoto ustanovení spočívající v interpretaci, že odejmout věc senátu (resp. samosoudci) prvního stupně již při prvním zrušujícím rozsudku, je nesprávný, dovolím si úvahu, jakými vadami by muselo být rozhodnutí nalézacího soudu zatíženo, aby bylo již při prvním zrušení zjevné, že nalézací soud není schopný dokončit trestní řízení zákonným způsobem. Zde je nezbytné připomenout, že ustanovení § 262 tr. řádu je nutné podle judikatury samotného Ústavního soudu z důvodu ochrany práva na zákonného soudce vykládat restriktivně. Zřejmě by se jednalo o extrémní excesy soudců, které by měly být paralelně řešeny v kárném řízení, neboť by bylo nepochybné, že by nebyli schopni vydání zákonného rozsudku ani po zrušení jejich rozhodnutí a sdělení závazného právního názoru. Z toho vyplývá, že takový výklad ustanovení § 262 tr. řádu bude dopadat pouze na nepatrný vzorek případů v rádech jednotek. Při běžné aplikaci tohoto ustanovení by měl odvolací soud nejprve rozhodnutí nalézacího soudu přinejmenším jedenkrát zrušit a dát mu tak příležitost své nesprávné rozhodnutí napravit.

Proti rozhodnutí podle § 262 tr. řádu nepřipouští právní řád opravné prostředky, čímž se otevírá prostor pro okamžité podání ústavní stížnosti. Ústavní soud totiž ve své ustálené¹⁸⁷ judikatuře správně dovedl přípustnost stížnosti proti tomuto výroku, neboť se jím uzavírá jedna jeho relativně samostatná část a celé řízení by tak probíhalo neekonomicky.¹⁸⁸ Je nutné si uvědomit, že k aplikaci § 262 tr. řádu dochází ve chvíli, kdy odvolací soud vrací věc nalézacímu soudu k novému projednání, a tedy první příležitost takové rozhodnutí zvrátit by dostal až Nejvyšší soud v rámci dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu, k jehož

¹⁸⁶ V naprosté většině analyzovaných rozhodnutí (srov. seznam použitých zdrojů) se počet zrušujících rozsudků odvolacího soudu před aplikací § 262 tr. řádu pohyboval mezi 2 a 4 rozhodnutími.

¹⁸⁷ Z této judikatury bohužel existují výjimky, např. usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 7. 7. 2010, sp. zn. II. ÚS 1857/10, které bez jakéhokoli legitimního odůvodnění odmítlo ústavní stížnost směřující proti výroku rozsudku odvolacího soudu podle § 262 tr. řádu

¹⁸⁸ Např. usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 14. 1. 2010, sp. zn. I. ÚS 2991/09.

vydání by došlo nejdříve po opětovném projednání věci nalézacím i odvolacím soudem. Nejenže by se tak trestní řízení nedůvodně protáhlo o řadu měsíců až let, ale dovolací soud by ani neměl možnost výrok o odnětí věci a přikázání jinému senátu zrušit, neboť by dovolání směřovalo proti novému rozsudku odvolacího soudu, který by tento výrok již neobsahoval. Nejvyšší soud by tak musel dovodit nikoli nezákonnost rozhodnutí, ale jemu předcházejícího řízení, a to by se tak muselo vrátit až na samý začátek, navíc k projednání senátu v původním složení. Ústavní stížnost je tak rozumným, praktickým a efektivním řešením případů, kdy je aplikací § 262 tr. řádu odvolacím soudem porušeno právo na zákonného soudce.

Z toho dále vyplývá, že ústavní stížnost, jakožto jediný prostředek ochrany, je nutné podat do dvou měsíců od právní moci výroku podle § 262 tr. řádu. Na námitky uplatněné v řízení později nebude brán zřetel a ústavní stížnost, v níž bude porušení zákonného soudce namítáno, bude odmítnuta pro nepřípustnost.

Zrcadlově obrácené případy, kdy je obviněný odňat svému zákonnému soudci už prvotním přidělením věci, a to buď nepříslušným soudem nebo soudcem ustaveným v rozporu s rozvrhem práce, je nutné řešit námitkami v rámci obecného soudnictví. Ústavní stížnost podaná proti meritornímu rozhodnutí obecného soudu, aniž by byly předtím vyčerpány opravné prostředky obecného soudnictví, bude odmítnuta pro nepřípustnost.¹⁸⁹

Jisté pochybnosti vyvolává poněkud rozkolísaná judikatura Ústavního soudu v otázce hranice meritorního přezkumu porušení práva na zákonného soudce v řízení o ústavní stížnost, v níž je namítáno protiústavní použití § 262 tr. řádu. Pokud je v ústavní stížnosti namítáno porušení práva na zákonného soudce v důsledku aplikace tohoto ustanovení – které mj. představuje zásah do tohoto práva (nikoli jeho porušení) vždy – je nutné tento výrok přezkoumat.¹⁹⁰ Na druhou stranu existuje řada rozhodnutí Ústavního soudu, která jsou formálně nazvána usneseními a obsahují odmítavý výrok, přestože jejich odůvodnění obsahuje stejně rozsáhlou argumentaci, jako tomu bývá v případě meritorního zamítnutí.¹⁹¹

¹⁸⁹ Např. usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 2. 2009, sp. zn. I. ÚS 187/09.

¹⁹⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. 3. 2013, sp. zn. II. ÚS 3564/12, odst. 16. „Poněvadž ústavní stížnost směřuje právě proti výroku usnesení odvolacího soudu [podle § 262 tr. řádu], kterým je stanoven tento pokyn, není dán důvod pro její odmítnutí pro nepřípustnost.“

¹⁹¹ Porovnej nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. 3. 2013, sp. zn. II. ÚS 3564/12, a usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 7. 2010, sp. zn. II. ÚS 1857/10. Obě rozhodnutí směřují proti výroku odvolacího soudu podle § 262 tr. řádu za obdobných skutkových okolností, přesto byla jedna ústavní stížnost zamítnuta a druhá odmítnuta.

5.1.4. Rozhodování o souhrnném, úhrnném a společném trestu

V trestním řízení je nutné se vypořádat s hmotněprávním principem souběhu trestných činů při současném zachování zásad zákonného soudce. Zpravidla se bude jednat o vícečinný souběh, tedy sbíhající se trestné činy, které byly spáchány více než jedním skutkem. V praxi tak nastává situace, kdy je proti jednomu obviněnému souběžně vedeno několik trestních řízení.

O vině je rozhodnuto soudem, který vede trestní řízení o tomto skutku. Při shledání viny musí soud rozhodnout o trestu, nebo, jsou-li pro to splněny podmínky, od potrestání upustit. Problematika trestání pachatelů za více trestných činů musí být řešena už na úrovni hmotného práva, které rozeznává souhrnný, úhrnný a společný trest. Úhrnný trest, který soud ukládá pachateli za více trestných činů, o nichž rozhodne jediným rozsudkem, ponechme pro účely zkoumání práva na zákonného soudce stranou.

Souhrnný trest ukládá soud pachateli za trestný čin, který spáchal před vyhlášením jiného odsuzujícího rozsudku. V takovém případě je soud povinen zrušit výrok o trestu a nahradit jej vlastním, souhrnným, trestem. Může nastat situace, kdy se budou vést dvě trestní řízení, a bude záležet na nesouvisejících okolnostech, které z obou řízení skončí dříve. Později rozhodující soud pak bude muset jako podklad pro své rozhodnutí o souhrnném trestu využít dřívější rozhodnutí o uložení trestu. Jedná se o nejjednodušší, a dost možná i jediný prakticky proveditelný, způsob, jak zkombinovat požadavek na přísné dodržování příslušnosti pro vedení řízení před soudem a následného rozhodnutí o trestu.

5.1.5. Zákaz *reformationis in peius* a rozhodnutí vydané nezákonným soudcem

Trestní řízení soudní ovládá zásada zákazu *reformationis in peius*, tedy zákaz změny soudního rozhodnutí vyšší soudní instancí k horšímu. Ta se aplikuje v případech, kdy státní zástupce nepodá opravný prostředek v neprospěch obžalovaného. Jejím smyslem je zakotvení záruky pro obžalovaného, že se může hájit pomocí opravných prostředků proti rozsudku, o němž se domnívá, že je přinejmenším věcně nesprávný, aniž by se musel obávat, že by jej vyšší instance změnila naopak v jeho neprospěch.

Ačkoli nesprávné obsazení soudu, potažmo rozhodnutí vydané nezákonným soudcem, je závažnou procesní vadou, není možné ji nadřadit zásadě zákazu *reformationis in peius*, která je součástí práva na spravedlivý proces.¹⁹² Jedná se tak o další příklad, kdy se mohou dostat zásady zákonného soudce do rozporu s právem na spravedlivý proces. V tomto konkrétním příkladu

¹⁹² Nález Ústavního soudu ze dne 8. 6. 2006, sp. zn. II. ÚS 304/04.

však není nutné využít testu proporcionality, neboť právo na zákonného soudce může působit pouze ve prospěch svého nositele. Pokud by vyšší soudní instance nesprávně rozhodla o zrušení rozsudku pro jeho vydání nezákonným soudcem v rozporu se zákazem *reformationis in peius*, nestalo by se tak pro ústavní subjektivní právo na zákonného soudce, ale pouze pro porušení zákonných (resp. ústavních) ustanovení o organizaci soudnictví a příslušnosti soudů i soudců. Došlo by tedy naopak k porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť by soudy překročily rozsah svých pravomocí daných zákonem, jímž jsou vázány (čl. 2 odst. 3 Ústavy).

Jediným případem, který by se porušení zákazu *reformationis in peius* zdánlivě blížil, by byla nicotnost soudního rozhodnutí, v rámci něhož by došlo ke změně v neprospěch obžalovaného. Nicotnost soudního rozhodnutí v trestním řízení by dle názoru autora bylo možné dovodit např. v případě, kdy by ve věci rozhodla osoba, která vůbec nebyla soudcem. Vzhledem k vysokému počtu formálních záruk rozhodování soudu v trestním řízení soudním však tento příklad zůstává spíše hypotetickou úvahou.

5.1.6. Právo na zákonného státního zástupce?

Východiskem zkoumání této podkapitoly je skutečnost, že Listina právo na zákonného státního zástupce, na rozdíl od zákonných soudců, nezaručuje.¹⁹³ Přesto byla příslušnost státních zástupců, a skrze jejich příslušnost přeneseně i příslušnost soudu, v minulosti předmětem zkoumání.

Právo na zákonného státního zástupce by za současné trestněprocesní úpravy nedávalo smysl, neboť státní zástupci nedisponují takovou mírou nezávislosti, aby mohla být dovozena újma na právech subjektů trestního řízení při odnětí věci. Navíc jeho zakotvení či dovození judikaturou by učinilo podstatnou část trestního řádu, a především zákona o státním zastupitelství, jakož i z nich vyplývající všeobecně respektovanou praxi, za protiústavní, což by vyvolalo potřebu výrazných a urychlených legislativních změn.

S obdobnou analogií práva na zákonného soudce přišla odborná veřejnost v souvislosti s úvahou nad právem na zákonného insolvenčního správce, a to z důvodu obdobně formulovaných (zákonných) požadavků na ustavení insolvenčního správce prostřednictvím rotačního systému.¹⁹⁴ Stejně jako u případného práva na zákonného státního zástupce by však bylo možné hovořit pouze o porušení čl. 36 odst. 1 Listiny, a to pouze za předpokladu, že by

¹⁹³ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 4/14, odst. 83.

¹⁹⁴ CÍSAŘ, Jaromír. „Zákonný“ insolvenční správce. Bulletin advokacie. 2017, č. 6, s. 46-48.

porušení nestrannosti a nezávislosti insolvenčního správce dosáhlo určité (ústavněprávní) intenzity.

5.2. Občanské soudní řízení

Jedna z výchozích zásad občanského práva procesního spočívá na základě, že v občanském soudním řízení sporném je pánem řízení (*dominus litis*) žalobce.¹⁹⁵ Zájem na dodržení zákonného soudce budou mít stejně jako v ostatních řízeních zpravidla obě strany řízení, ačkoli se mohou z nejrůznějších důvodů pokusit odchýlit působnost soudu či soudce ke zvýšení svých šancí na úspěch ve věci. Možností, jak změny příslušnosti procesními prostředky docílit, je oproti trestnímu řízení (a možná i správnímu řízení soudnímu)¹⁹⁶ více, neboť obě strany se mohou dovolávat svého práva na zákonného soudce. K *odnětí* zákonnému soudci bude stále docházet ze strany veřejné moci (z rozhodnutí soudu), avšak v občanském soudním řízení tak může dojít i na návrh, nebo v zájmu, jiného účastníka řízení (zpravidla druhé strany). Při výkladu právo na zákonného soudce v rámci některých institutů občanského soudního řádu tak bude nutné pamatovat i na odlišné implikace principů zákonného soudce v tomto řízení.

5.2.1. Příslušnost soudu v občanském soudním řízení

S jistou mírou zdrženlivosti lze prohlásit, že rozmanitá a široká náplň občanského práva znesnadňuje komplexní a úplné pojednání o příslušnosti soudů v občanském soudním řízení, čímž se stává náročnější problematikou, než je tomu například u určení podmínek příslušnosti soudů v trestním řízení nebo u přezkumu ve správním soudnictví.

Z důvodu zaměření práce proto nelze podat kompletní přehled všech obecných i dosud sporných otázek o příslušnosti soudu. V následujících částech shrneme pouze základní nauku civilní procesualistiky v kontextu platného práva a některých přelomových soudních rozhodnutí.

5.2.2. Rozhodování o změně příslušnosti (§ 104a o. s. ř.)

Rozhodnutí podle § 104a o. s. ř. by mělo být navzdory znění § 169 odst. 2 o. s. ř.¹⁹⁷ podle zvláštních okolností případu odůvodněno.¹⁹⁸

¹⁹⁵ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. Op. cit., str. 138.

¹⁹⁶ K tomu srov. kapitulu 5.3.

¹⁹⁷ „(...) *anebo usnesení podle § 104a, nemusí obsahovat odůvodnění.*“

¹⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 6. 2010, sp. zn. I. ÚS 904/08, zejm. odst. 28-32.

Mezi zvláštní okolnosti zakládající nutnost usnesení odůvodnit lze zařadit především odlišná stanoviska účastníků řízení podložená právní argumentací, s níž by se měl soud rozhodující o otázce příslušnosti vypořádat.¹⁹⁹ Tuto povinnost dovodil Ústavní soud mj. z obecných zásad spravedlivého procesu takto: „*V právním státě by (...) neměly vznikat pochybnosti, zda se soud určitou otázkou zabýval, či nikoliv; odpověď by měla být zřejmá z odůvodnění jeho rozhodnutí.*“²⁰⁰

Je nutné zvážit i možnost, zda nedošlo k překročení hranice ústavně konformního výkladu, když jeho použitím docházíme k naprosto opačné interpretaci daného ustanovení, než vychází z jeho zjevného gramatického smyslu, a zda nemělo namísto toho dojít v této části k jeho zrušení.

Podle judikatury Ústavního soudu se rozhodnutí podle § 104a o. s. ř. řadí mezi výjimky z obecného pravidla, že proti usnesením procesního charakteru nelze podávat ústavní stížnosti.²⁰¹ Pokud by Ústavní soud tuto výjimku nedovodil, hrozilo by, že by při shledání vydání rozhodnutí nepřislušným nalézacím soudem probíhalo celé předchozí řízení zbytečně.

Jedním z případů, kdy nesprávná kvalifikace právní povahy sporu může vést k nesprávnému určení příslušnosti, a tím pádem ve svých důsledcích k porušení práva na zákonného soudce, se Ústavní soud zabýval ve věci sp. zn. I. ÚS 904/08. Žaloba na zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou při výkonu veřejné moci byla Obvodním soudem pro Prahu 5 nesprávně posouzena jako žaloba na ochranu osobnosti, k níž jsou příslušné krajské soudy, a nikoli jako nárok podle OdpŠk. Příslušnost krajských soudů neodůvodněným usnesením potvrdil i Vrchní soud v Praze, proti němuž podala stěžovatelka ústavní stížnost.

Vedle správného výkladu příslušnosti okresních soudů podle zákona č. 82/1998 Sb. se Ústavní soud při přezkumu ústavní stížnosti dotkl i důležité právní otázky „definitivního“ určení příslušnosti pro civilní řízení podle věty třetí § 11 odst. 1 o. s. ř. obsahující následující úpravu: „*Věcně a místně příslušným je vždy také soud, jehož příslušnost již není možné podle zákona zkoumat nebo jehož příslušnost byla určena pravomocným rozhodnutím příslušného soudu.*“

Ve světle důvodové zprávy není možné tuto úpravu považovat za určení věcné příslušnosti na základě vadného rozhodnutí, ale pouze za rozvinutí stávajícího procesního pravidla, že

¹⁹⁹ Tamtéž, zejm. odst. 30.

²⁰⁰ Tamtéž, odst. 31.

²⁰¹ Tamtéž, zejm. odst. 18-19

usnesením vrchního nebo Nejvyššího soudu o věcné příslušnosti jsou účastníci řízení a soudy vázáni (§ 104a odst. 7 o. s. ř.).²⁰² Nesprávným určením příslušnosti soudu jsou vázány obecné soudy po zbytek řízení, aby nebylo nutné tuto otázku opakovaně přezkoumávat, zvláště když občanský soudní řád nestanoví žádné opravné prostředky proti tomuto rozhodnutí. Ústavní soud vadným určením příslušnosti vázán není, neboť v řízení o ústavní stížnosti může vyslovit porušení práva na zákonného soudce.²⁰³

Tento výklad poukazuje na další z případů, kdy má právo na zákonného soudce formálně nadzákonný charakter, protože poskytuje procesní ochranu hmotněprávní zákonnosti tam, kde prostředky jednoduchého procesního práva selhaly. Bylo by však nesprávné jej považovat za prostředek ochrany materiálního (hodnotového) práva na zákonného soudce, když Ústavní soud v tomto případě představuje pouze další instanci, která rozhoduje o správném výkladu zákonného procesního ustanovení. Na druhou stranu zde právo na zákonného soudce představuje přidanou hodnotu oproti právu na spravedlivý proces, neboť by bylo možné jen stěží dovést porušení čl. 36 odst. 1, pokud by i společně nadřízený soud vyložil ustanovení o příslušnosti nesprávně, přičemž ustanovení obsažené v procesním předpise by tomuto vadnému rozhodnutí dodalo legalitu (věta třetí § 11 odst. 1 o. s. ř.).

5.2.3. Delegace z důvodu vhodnosti (§ 12 odst. 2 o. s. ř.)

Občanský soudní řád přinejmenším implicitně připouští, že na původní (obecné) příslušnosti není třeba trvat v tak vysoké míře, když stanoví možnost přikázat věc jinému soudu téhož stupně. O delegaci rozhoduje podle § 12 odst. 3 o. s. ř., stejně jako v případě vyloučení všech soudců daného soudu, nejbližší společně nadřízený soud toho, který věc navrhuje delegovat, a toho, kterému má být věc přikázána. Na druhou stranu takový návrh nemusí být vznesen účastníkem řízení; může vycházet z vlastního uvážení soudu, ale účastníci řízení musí dostat příležitost se k němu vyjádřit (věta druhá § 12 odst. 3 o. s. ř.).

Při projednání návrhu hlavního účastníka na delegaci z důvodu vhodnosti zjistí soud stanovisko druhé strany, není však jejím souhlasem či nesouhlasem vázán.

Vzhledem k tomu, že při nesouhlasu druhé strany s delegací dochází fakticky k odnětí zákonnému soudci, musí být takové opatření legitimizováno vysoce důležitými důvody. Toto ustanovení musí být vykládáno restriktivně, mělo by být aplikováno pouze výjimečně,

²⁰² Tamtéž, odst. 20.

²⁰³ PŘIDAL, Ondřej. § 104a [Zkoumání věcné příslušnosti]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta. Občanský soudní řád. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2017, s. 439.

a v případě pochybností o naplnění podmínek k delegaci musí obecný soud návrh zamítnout a zachovat stávající příslušnost soudu.²⁰⁴ U výlučné příslušnosti soudu (na rozdíl od příslušnosti obecné) by měl být standard pro naplnění podmínek k delegaci z důvodu vhodnosti vyšší.²⁰⁵ Pokud nepřislušnost soudu nebo soudce namítne v občanském soudním řízení stát, jedná se o pozitivní deviaci, neboť tím může pomoci obecnému soudu chránit právo protistrany na zákonného soudce. Stát se může dovolávat všech ustanovení určujících příslušnost i ve svůj prospěch; je však sporné, zda pouze v mezích prosté zákonnosti, nebo i s odkazem na své právo na zákonného soudce.²⁰⁶

Ústavní soud poprvé vydal ústavně konformní výklad k ust. § 12 odst. 2 o. s. ř. v nálezu sp. zn. IV. ÚS 222/96, v němž uvedl následující: „*Předpokladem postupu podle ustanovení § 12 odst. 2 o. s. ř. (...) jsou okolnosti, umožňující hospodárnější, rychlejší či po skutkové stránce spolehlivější a důkladnější projednávání věci jiným, než podle zákona příslušným, soudem. (...) Ústavní soud sdílí proto stěžovatelův názor, že pro postup podle ustanovení § 12 odst. 2 o. s. ř. nebyly splněny podmínky, zejména když stěžovatel trval na projednání věci Okresním soudem v Českém Krumlově a moment hospodárnosti je zde vskutku zcela zanedbatelný.*“²⁰⁷ V témže rozhodnutí Ústavní soud dospěl k pochopitelnému právnímu názoru, že by se pod pojem vhodnosti neměly řadit kategoricky odlišné důvody, zejména ty, které podmiňují změnu příslušnosti podle jiných ustanovení o. s. ř., čímž by fakticky docházelo k jejich obcházení. Na druhou stranu k delegaci by nemělo být přistoupeno, pokud již příslušný soud provedl podstatnou část dokazování, a delegace by měla být pouze prostředkem odvrácení očekávaného neúspěchu účastníka ve věci.²⁰⁸

Právní názor vyjádřený v nálezu sp. zn. IV. ÚS 222/96 následoval i III. senát Ústavního soudu, když za obdobných skutkových okolností a mezi týmiž účastníky v řízení o ústavní stížnosti zrušil rozhodnutí obecného soudu, kterým přikázal projednání a rozhodnutí věci jinému okresnímu soudu.²⁰⁹ Z odůvodnění je však znát, že tento senát citované rozhodnutí toliko respektuje a cítí se jím vázán, nicméně se s uvedeným právním názorem neztotožňuje, neboť neshledal dostatečné důvody pro předložení věci plénu Ústavního soudu. Jako *obiter dictum* dodává, že „*důvody delegace vhodné (§ 12 odst. 2 o. s. ř.) jsou zákonem vskutku vymezeny jen velmi obecně; je proto na obecných soudech, aby [je] výkladem a judikaturou*

²⁰⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2672/17, zejm. odst. 23.

²⁰⁵ Tamtéž, odst. 26

²⁰⁶ Ke sporu o to, zda je práv nositelem základních práv, srov. zejm. kapitulu 2.2.4.

²⁰⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS 222/96.

²⁰⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2672/17, odst. 24.

²⁰⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. III. ÚS 230/96.

zřetelněji vymezily (...). Ingerence Ústavního soudu do těchto (...) otázek (...) není na místě, zejména je-li o těch kterých návrzích rozhodováno postupem předvídaných zákonem“. Kasací rozhodnutí obecných soudů o změně místní příslušnosti tak III. senát podmínil zřetelným a výrazným rozporem se zásadami spravedlivého procesu, přičemž otázku práva na zákonného soudce upozadil. Lze říci, že se jedná o právní názor vybočující z víceméně konstantní judikatury Ústavního soudu, a v dnešní době je již překonán.

Např. v nálezu sp. zn. III. ÚS 2853/07 shledal rozpornou s právem na zákonného soudce delegaci z důvodu vhodnosti (resp. hospodárnosti a rychlosti), když určujícím důvodem byl *„neutěšený stav v rychlosti vyřizování věcí napadlých k Okresnímu soudu v Chomutově“.* Ačkoli se zde dostává institut zákonného soudce do rozporu s právem na projednání věci v přiměřené lhůtě, není možné řešit personální problémy organizace justice nerespektováním principů soudnictví.²¹⁰ Implicitně tak Ústavní soud dal zapravdu stěžovateli, který argumentoval, že rychlost a hospodárnost řízení je nutné uplatňovat ve vztahu k účastníkům řízení, a nikoli ve vztahu k poměrům jednotlivých soudů.²¹¹ Jistě stojí za zmínku, že v tomto případě Ústavní soud dovodil i porušení čl. 37 odst. 3 Listiny garantující rovnost účastníků v řízení, a to především z důvodu, že stěžovatel musel dojíždět na vzdálený soud, který ale naopak nebyl vzdálen protistraně.

Argumentu hospodárnějšího a rychlejšího projednání věci nepřisvědčil Ústavní soud ani v případě, kdy je účastník občanského soudního řízení ve výkonu trestu odnětí svobody, a eskorta vězně na vzdálený soud je finančně náročná.²¹² Podle jeho výkladu se nejedná o důvod natolik *„mimořádné a vážné povahy, aby odůvodnil výjimku z ústavního požadavku, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci“.*²¹³ Naopak se ztotožnil s názorem stěžovatele, že místo výkonu trestu se může změnit,²¹⁴ což může z delegace z důvodu vhodnosti učinit pouze dočasné řešení.

Rozhodnutí podle § 12 odst. 2 o. s. ř. musí být vždy odůvodněno, a to takovým způsobem, že musí obsahovat přesvědčivé vyličení konkrétních skutečností, na nichž jsou důvody k delegaci založeny.²¹⁵ Přestože platná právní úprava nevyžaduje, aby soud toto rozhodnutí opatřil odůvodněním, Ústavní soud dovodil potřebu jeho restriktivního ústavně konformního

²¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. III. ÚS 2853/07.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Nález Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2009, sp. zn. III. ÚS 529/08.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2672/17, zejm. odst. 23.

výkladu. Především s ohledem na nesouhlas účastníka je požadavkem práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny, aby se soud s námitkami legitimně vypořádal.

S ohledem na úzkou provázanost práva na spravedlivý proces s právem na zákonného soudce judikatura nedošla k jednoznačnému závěru, zda nesprávná aplikace § 12 odst. 2 o. s. ř. porušuje první či druhé zmíněné základní právo.

V řízení předcházejícímu nálezu sp. zn. III. ÚS 351/04 obecný soud nedal účastníci příležitost se k delegaci z důvodu vhodnosti vyjádřit a rozhodnutí neodůvodnil. Ústavní soud zcela pochopitelně označil odepření práva vyjádřit se podle § 12 odst. 3 o. s. ř., a z toho vyplývající nemožnost skutkově i právně argumentovat, za rozporné s principy spravedlivého procesu. Nicméně z porušení zákonné povinnosti rozhodnutí odůvodnit dále dovedl svévolnou aplikaci jednoduchého práva zasahujícího do příslušnosti soudu, a tedy porušení práva na zákonného soudce. Na tomto případě lze názorně ilustrovat další spornou oblast institutu zákonného soudce, jakož i problémy paralelní působnosti obou základních práv. Absence odůvodnění rozhodnutí zakládající jeho nepřezkoumatelnost je sama o sobě porušením práva na spravedlivý proces. Nemusí však nezbytně znamenat libovůli nebo účelovost aplikace ustanovení umožňujících změnu příslušnosti. V jiném nálezu dospěl Ústavní soud k názoru, že delegace z důvodu vhodnosti k jinému než ze zákona příslušnému soudu, aniž by pro takové rozhodnutí byly naplněny zákonné podmínky, porušuje právo na nestranné a nezávislé rozhodnutí, je svévolným a protiústavním jednáním, a vedle porušení práva na zákonného soudce je tak rovněž rozporná s čl. 36 odst. 1 Listiny.²¹⁶

Naopak v nálezu ve věci sp. zn. IV. ÚS 2488/09 Ústavní soud zrušil neodůvodněné rozhodnutí o delegaci z důvodu vhodnosti s odlišnou argumentací. Jelikož právo na zákonného soudce správně označil za ochranu před libovolným určováním příslušnosti soudu, považoval za důležité, aby takové rozhodnutí bylo přezkoumatelné. Přesněji než v nálezu sp. zn. III. ÚS 351/04 pak dovedl, že neodůvodnění rozhodnutí „*ve svých důsledcích mohlo vést k porušení práva na zákonného soudce*“,²¹⁷ avšak shledal pouze porušení principů spravedlivého procesu podle čl. 36 odst. 1 Listiny (a nikoli čl. 38 odst. 1 Listiny), což bylo důvodem pro zrušení ústavní stížnosti napadeného rozhodnutí.

Interpretace institutu zákonného soudce učiněná Ústavním soudem v těchto nálezech je velice důležitá, neboť nás blíže posouvá k pochopení zákonnosti soudce, která byla založena rozhodnutím (druhotná, zvláštní zákonnost) a nikoli pouhým zákonem (prvotní, obecná

²¹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2672/17.

²¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 3. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2488/09.

zákonnost). Tato – na první pohled – drobná odchylka změní celou dynamiku institutu zákonného soudce.

K problematice řešené výše citovanými nálezy se totiž dá přistoupit dvěma způsoby.

Bud' budeme zákonost soudce považovat za vzniklou až v případě splnění všech zákonných předpokladů, aniž by samy o sobě příslušnost zakládaly nebo významně ovlivnily (např. možnost protistrany se k návrhu vyjádřit). Ačkoli bychom tento přístup mohli považovat za extenzivní, podporuje spíše formální stránku práva na zákonného soudce, a navíc se bude významně překrývat s právem na spravedlivý proces.

Na druhou stranu můžeme za „okamžik vzniku“ zákonosti soudce považovat tu fázi řízení, kdy jsou splněny všechny podmínky pro určení příslušnosti i možnosti aplikovat její změnu. Paradoxně tento výklad bude podporovat materiální pojetí na zákonného soudce, neboť se bude blíže zaštiťovat účelem a smyslem čl. 38 odst. 1 Listiny, a naplnění zákonných podmínek bude posuzovat prizmatem účelového a jednorázového, nebo naopak legitimního a nezbytného, odnětí zákonnému soudci. Další výhodou této interpretace je menší přesah úpravy čl. 36 odst. 1 do čl. 38 odst. 1 Listiny. Naopak problematickým místem tohoto výkladu je vyšší spoléhání se na podpůrnou působnost práva na spravedlivý proces, neboť je správné, že právo na zákonného soudce přistupuje ke změně příslušnosti s apriorní nedůvěrou. Pokud bychom považovali za rozporné s institutem zákonného soudce pouze ty případy, v nichž by bylo možné prokázat manipulaci nebo účelovost, bylo by důkazní břemeno významně přeneseno na účastníka řízení, a mohlo by se dost dobře stát, že zbytek případů by právo na spravedlivý proces nepokrylo zcela.

Zdá se, že třetí cesta (kompromis mezi dvěma výše nastíněnými přístupy) není možná, a proto se nelze Ústavnímu soudu divit, že ve snaze ochránit účel práva na zákonného soudce je nucen volit jeho extenzivní výklad, paradoxně vyzdvihující formální stránku. Ačkoli s sebou přináší své vlastní problémy, je správný, neboť Ústavní soud tak podporuje ostražitost, a dovozuje libovůli i tam, kde může pouze hrozit.

De lege ferenda by měla být zvážena změna podmínek pro delegaci z důvodu vhodnosti v občanském soudním řízení sporném tak, že s ní musí souhlasit obě strany. Souhlas jedné strany, jako výjimka z tohoto pravidla, by postačoval pouze v případě, že řízení by jinak nebylo možné dokončit zákonným způsobem či pouze s velice závažnými (objektivními) obtížemi. Za

takovou okolnost by bylo vhodné ze zákona označit i dlouhodobou zdravotní indispozici jednoho z hlavních účastníků, která mu brání se jednání soudu zúčastnit.²¹⁸

Zvláště by mělo být pamatováno na situaci, kdy obě procesní strany nesouhlasí s delegací z důvodu vhodnosti, jinými slovy trvají na projednání věci prvotně zákonným soudcem. V takovém případě zcela jistě dochází k odnětí zákonnému soudci, a to oběma hlavním účastníkům, takovým způsobem, který sami pocítují jako újmu na svých základních právech. Vedle usnadnění komplikací na straně soudu, na něž však nelze brát v oblasti hospodárnosti soudního řízení zřetel,²¹⁹ by taková úprava mohla přitížit většímu počtu vedlejších účastníků, svědků či znalců. Pokud by však původní příslušnost jejich účast na jednání soudu (pakliže by byla pro objasnění věci důležitá) neznemožnila, neměla by převážet nad zájmem obou stran řízení na zachování původního zákonného soudce.

5.2.4. Projednání a rozhodnutí věci jiným senátem (§ 221 odst. 2 o. s. ř.)

Ustanovení § 221 odst. 2 o. s. ř. stanoví, že odvolací soud může při zrušení rozsudku nalézacího soudu nařídit, aby v dalším řízení věc projednal a rozhodl jiný senát, resp. může věc přikázat jinému soudu prvního stupně, jemuž je odvolací soud nadřízen. Oproti velice blízkému institutu trestního řízení upravenému v § 262 tr. řádu lze uvítat, že o. s. ř. výslovně uvádí dva případy, za nichž tak může odvolací soud učinit, čímž snižuje potřebu dodatečného výkladu a zároveň zvyšuje právní jistotu adresátů.

Zaprvé, nalézací soud nerespektoval závazný právní názor odvolacího soudu. Ke změně senátu nebo přikázání věci jinému soudu tak může dojít nejdříve při druhém zrušení rozsudku odvolacím soudem. To dává příležitost nalézacímu soudu napravit svou chybu dříve, než bude odvolací soud nucen věc prvotnímu zákonnému soudci odejmout, což působí příznivě na ochranu tohoto základního práva.

Zadruhé, v řízení před nalézacím soudem došlo k závažným vadám.

Dalším aspektem, v němž je ustanovení § 221 odst. 2 o. s. ř. jasnější než § 262 tr. řádu, je upřesnění, že po aplikaci tohoto ustanovení věc projedná jiné soudní oddělení nalézacího soudu

²¹⁸ Důležité by bylo vedle objektivního zdravotního stavu účastníka zvážit i jeho stanovisko. Pokud by i přes zdravotní obtíže trval na projednání věci původním soudem a byl toho skutečně schopen, nemělo by k němu být přihlédnuto. Ostatně tento přístup podpořil i Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 144/2000 ze dne 15. 11. 2001 výkladem platné právní úpravy § 12 odst. 2 o. s. ř., když zrušil rozhodnutí obecného soudu o delegaci věci z důvodu vhodnosti mj. proto, že obecný soud nepřihlédl k zápornému stanovisku účastníka řízení k delegaci ospravedlněné jeho špatným zdravotním stavem.

²¹⁹ Srov. přiměřeně nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. III. ÚS 2853/07.

(tj. jiný senát či samosoudce), namísto uvedení, že věc bude projednána v jiném složení senátu.²²⁰

Judikatura Ústavního soudu k ustanovení § 221 odst. 2 dochází k obdobným závěrům, které byly shrnuty v podkapitole 5.1.3. k § 262 tr. řádu, a proto na ni lze přiměřeně odkázat. Hlavními odlišnostmi institutu projednání a rozhodnutí věci jiným senátem nalézacího soudu v občanském soudním řízení jsou především odlišné procesní prostředky odvolacího soudu, kdy tento v občanském soudním řízení má – stručně řečeno – kompetenci rozhodnout „namísto“ nalézacího soudu ve více případech, a proto nebude docházet k odnětí zákonnému soudci v tak vysokém počtu věcí, a dále skutečnost, že právem na zákonného soudce disponují obě strany sporu (žalobce i žalovaný).

5.2.5. Prorogace

Občanský soudní řád ve svém ustanovení § 89a umožňuje ve vymezeném okruhu sporů účastníkům řízení dohodnout se na příslušnosti jiného soudu než toho, který je příslušný podle zákona (tzv. prorogace). Zvolit lze pouze odlišný soud co do místní příslušnosti; věcná příslušnost musí zůstat zachována. Vzhledem k tomu, že civilní procesualistika²²¹ vymezuje funkční příslušnost soudu jako zvláštní formu věcné příslušnosti, tedy příslušnost toho soudu, který rozhoduje o opravném prostředku,²²² není prorogací do věcné příslušnosti zasaženo, byť o opravném prostředku bude v některých případech²²³ rozhodovat soud odlišný od toho, který by o opravném prostředku rozhodoval, nebyla-li by prorogace sjednána.

Prorogaci nelze sjednat, stanoví-li zákon příslušnost soudu jako výlučnou. Občanský soudní řád v současně platném znění umožňuje sjednat prorogaci pouze ve věcech týkajících se vztahů mezi podnikateli vyplývajících z podnikatelské činnosti.

Z pozice práva na zákonného soudce můžeme prorogaci označit za sekundární zákonnost,²²⁴ neboť zákon nestanoví přesná kritéria, kterými je příslušnost po uzavření dohody o místní příslušnosti určena, ale umožňuje, aby na základě rozhodnutí byla za splnění předem daných podmínek příslušnost změněna, přičemž ani poté neztrácí povahu zákonnosti (tj.

²²⁰ Věta první § 262 tr. řádu stanoví, že „[r]ozhodne-li odvolací soud, že se věc vrací k novému projednání a rozhodnutí soudu prvního stupně, může zároveň nařídit, aby byla projednána a rozhodnuta v jiném složení senátu.“

²²¹ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. Op. cit., str. 111-116.

²²² Mimo dovolání, neboť zatímco příslušnost soudu rozhodujícího o odvolání, žalobě pro zmatečnost a návrhu na obnově řízení jsou odvozeny od soudu prvního stupně, funkční příslušnost Nejvyššího soudu k projednání dovolání je stanovena pevně.

²²³ Zpravidla půjde o případy, kdy oba soudy nejsou v obvodu téhož nadřízeného soudu.

²²⁴ K vysvětlení tohoto pojmu srov. kapitolu 2.2.1. a násl.

souladu se zákonem). Dohodu o místní příslušnosti tak nelze považovat za zásah do práva na zákonného soudce, natožpak jeho porušení, neboť účastníci řízení sjednávají prorogaci dobrovolně, a nejsou tedy svému zákonnému soudci *odňati*. Případné návrhy *de lege ferenda* na rozšíření prorogace i na civilní řízení o dalších věcech lze uvítat, neboť zvýrazní pozici žalobce jako pána řízení, aniž by zároveň zasahovaly do jistoty žalovaného, že jeho věc projedná nezávislý soudce určený na základě transparentních pravidel příslušnosti, tedy aniž by porušovaly jeho právo na zákonného soudce.

5.2.6. Žaloba pro zmatečnost

Žaloba pro zmatečnost je mimořádný opravný prostředek, který o. s. ř. přiznává účastníkům řízení proti pravomocnému rozhodnutí z důvodů – zjednodušeně řečeno – procesního charakteru. Výčet vad rozhodnutí, jež lze žalobou pro zmatečnost zhojit je obsažen v ustanovení § 229 o. s. ř.

Mezi procesní pochybení, jež mohou znamenat porušení práva na zákonného soudce a která je nutné napadnout právě žalobou pro zmatečnost před podáním ústavní stížnosti,²²⁵ patří zejména následující důvody podle § 229 o. s. ř.:

- rozhodoval vyloučený soudce nebo přisedící (odst. 1 písm. e),
- soud byl nesprávně obsazen, ledaže místo samosoudce rozhodoval senát (odst. 1 písm. f),
- bylo rozhodnuto v neprospěch účastníka v důsledku trestného činu soudce nebo přisedícího (odst. 1 písm. g),
- v téže věci bylo již dříve zahájeno řízení (odst. 2 písm. a),
- v téže věci bylo dříve pravomocně rozhodnuto (odst. 2 písm. b), a
- účastníkovi byla nesprávným postupem soudu odňata možnost jednat před soudem (odst. 3).

5.2.7. Rozsudek pro zmeškání a zákonný soudce

Institut rozsudku pro zmeškání míří v souladu s právní zásadou *vigilantibus iura* na zvýšení efektivity i hospodárnosti řízení tím, že pokud se žalovaný nedostaví k prvnímu jednání ve věci, může to samo o sobě na žalobcův návrh postačit k úspěchu ve věci. Rozsudek pro zmeškání je

²²⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2007, sp. zn. II. ÚS 769/06, shodně usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. III. ÚS 15/06.

zásahem do snahy soudů zjistit skutečný stav a podle něj nalézat právo. Proto je označován za významný prvek zásady formální pravdy v civilním procesu.

V kontextu hodnot analyzovaného základního práva může vyvstat otázka, zda za takových okolností není žalovaný odňat svému zákonnému soudci, neboť tento nedostane příležitost věc meritorně přezkoumat. K zodpovězení otázky, zda tento procesní institut porušuje právo na zákonného soudce či nikoli, se bude nutné k těmto hodnotám navrátit a blíže je prozkoumat.

Podle platné zákonné úpravy musí být žalovaný o možnosti vydání rozsudku pro zmeškání poučen v předvolání (§ 153b odst. 1 o. s. ř.) a musí tedy s ní být srozuměn. Na rozdíl od některých jiných procesních institutů, které kupříkladu umožňují měnit příslušnost s ohledem na vůli stran, je nutné podotknout, že k neprojednání věci a vydání rozsudku pro zmeškání dochází bez souhlasu žalovaného. Povinnost poučení žalovaného však lze analogicky vztáhnout k nepřímému úmyslu, tedy stavu vědomí, kdy si následek vydání rozsudku pro zmeškání nepřeje, avšak pro případ, že k tomu v důsledku jeho nedostavení se dojde, je s tím srozuměn. V takovém případě – s opakovaným odkazem na zásadu *vigilantibus iura* – lze ve svých důsledcích opomenutí žalovaného postavit na roveň konání.

Obligatorním neprojednáním věci v jejím meritu po vznesení návrhu žalobce při současném splnění všech zákonných podmínek tak nedochází ani k odepření přístupu k soudu, neboť rozsudek pro zmeškání je racionálním procesním institutem v rámci trojstranného procesněprávního vztahu mezi žalobcem, žalovaným a soudem, a pouze vede ke skončení věci. Nutno dále podotknout, že současná procesní úprava konstruuje soudní jednání tak, že není jeho samotným počátkem, ale spíše jeho závěrem, neboť mu zpravidla předchází písemná podání k předmětu sporu či přípravné jednání.

V souladu s výše uvedeným – s přihlédnutím ke skutečnosti, že k odnětí zákonnému soudci nedochází ani při odmítnutí návrhu na zahájení řízení pro formální nedostatky – nelze shledat, že by vydání rozsudku pro zmeškání porušovalo právo na zákonného soudce.

5.3. Správní řízení soudní

Správní soudnictví, jakožto jeden z historicky mladších druhů soudních řízení,²²⁶ sestává zejm. z agendy přezkumu zákonnosti úkonů státní správy. Na straně žalované tedy zpravidla stojí orgán nebo osoba vykonávající veřejnou správu, které není možné přiznat základní práva,

²²⁶ Hendrych, D. a kol. *Správní právo. Obecná část*. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, str. 367-374.

a tedy ani právo na zákonného soudce. K bližšímu odůvodnění tohoto právního závěru srov. kapitolu 2.2.4. této práce.

Klíčovou podmínkou nezávislosti soudců rozhodujících o zákonnosti rozhodnutí a zásahů veřejné správy, je jejich nezávislost na správních orgánech, jejichž úkony přezkoumávají. Úprava jmenování soudců i jejich odpovědnosti poskytuje v tomto směru dostatečné záruky jejich nezávislosti. Správní soudnictví představuje mj. naplnění požadavku čl. 6 odst. 1 Úmluvy, když dává nezávislým soudům možnost přezkoumat faktickou²²⁷ i právní stránku věci.²²⁸ Tato potřeba vyvstává zejm. v případě správního trestání, neboť i zde je nutné uplatnit základní principy soudního trestání,²²⁹ jelikož i vnitrostátní úprava přestupkového práva spadá pod pojem trestního obvinění²³⁰ vyjádřeného v čl. 6 Úmluvy.²³¹

V následujících podkapitolách se zastavíme u několika (sporných) okruhů významných pro podústavní garanci práva na zákonného soudce.

5.3.1. Příslušnost soudu ve správním řízení soudním

Správní úseky jsou zřízeny u krajských soudů, které působí jako soudy prvního stupně. Opravným prostředkem proti jejich rozhodnutí je kasační stížnost jakožto mimořádný opravný prostředek,²³² kterým se lze domáhat přezkumu rozhodnutí Nejvyšším správním soudem.

Změna příslušnosti („sekundární“ zákonnost) je ve správním soudnictví zakládána obligatorně i fakultativně. NSS je povinen přikázat věc jinému než prvotně příslušnému krajskému soudu, jestliže pro vyloučení specializovaných senátů příslušného soudu nelze sestavit senát (§ 9 odst. 1 s. ř. s.). Obdobně jako v civilním řízení může NSS věc přikázat z důvodu vhodnosti. Jako důvody jsou v ustanovení § 9 odst. 2 s. ř. s. uvedeny rychlost či hospodárnost řízení a dále „jiné důležité důvody“. Na rozdíl od civilního a trestního řízení s. ř. s. neupravuje pravomoc NSS přikázat rozhodnutí věci v jiném složení senátu při současném zrušení rozsudku krajského soudu.

²²⁷ K rozsahu dokazování v soudním řízení o žalobě proti rozhodnutí správního orgánu srov. § 77 odst. 2 s. ř. s.

²²⁸ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003, str. 161.

²²⁹ PRÁŠKOVÁ, Helena. *Nové přestupkové právo*. Praha: Leges, 2017, str. 25.

²³⁰ ANTOŠ, Marek, WINTR, Jan. *Výkonná a soudní moc v demokratickém právním státě*. Praha: Leges, 2012, str. 201-202.

²³¹ Srov. tzv. Engelova kritéria vyjádřená v rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 6. 1976 ve věci Engel a ostatní proti Nizozemí.

²³² SOCHOROVÁ, Vendula. § 102 [Přípustnost]. In: BLAŽEK, Tomáš, JIRÁSEK, Jan, MOLEK, Pavel, POSPÍŠIL, Petr, SOCHOROVÁ, Vendula, ŠEBEK, Petr. *Soudní řád správní*. 3. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016.)

5.3.2. Rozšířený senát NSS

Rozšířený senát NSS hraje velice významnou roli v ucelování judikatury správního soudnictví, neboť s výjimkou dosud neřešených věcí (srov. níže) má faktický monopol na změnu výkladu založeného předchozími kvaziprecedentními rozhodnutími NSS.

Existují tři způsoby, jak může být věc vedena u NSS předložena rozšířenému senátu.²³³

Zaprvé, ustanovení § 17 odst. 1 s. ř. s. stanoví: „Dospěl-li senát Nejvyššího správního soudu při svém rozhodování k právnímu názoru, který je odlišný od právního názoru již vyjádřeného v rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, postoupí věc k rozhodnutí rozšířenému senátu. Při postoupení svůj odlišný právní názor zdůvodní.“

Zadruhé, pokud v souladu s § 18 odst. 1 s. ř. s. dospěje senát NSS opětovně k právnímu názoru, který je odlišný od právního názoru o téže právní otázce, o nějž se opírá rozhodnutí správního orgánu, může předložit tuto právní otázku k posouzení rozšířenému senátu, přičemž ten o ní vydá zásadní usnesení.

Zatřetí, zmocnění²³⁴ v ustanovení § 18 odst. 4 s. ř. s. umožňuje předsedovi NSS, aby v souladu s rozvrhem práce, resp. pokud to umožňuje, rozhodl o postoupení individuální věci rozšířenému senátu. Ústavní konformita tohoto nástroje je ospravedlňována skutečností, že rozšířený senát vždy sestává z více soudců než senát, který by o věci rozhodoval jinak, a k obsazení rozšířeného senátu dochází mezi soudci NSS přibližně rovnoměrně.²³⁵ V praxi však tato možnost dosud nebyla využita²³⁶ a proto případná protiústavnost tohoto zmocnění doposud zůstává akademickou otázkou.

Ve zbývající části bude pojednáno pouze o důsledcích porušení práva na zákonného soudce v souvislosti s právním názorem senátu odlišným od předchozího rozhodnutí NSS.

Pokud senát Nejvyššího správního soudu věc nepředloží rozšířenému senátu, ačkoli k tomu měl podle tohoto ustanovení povinnost, dojde k porušení práva na zákonného soudce a je dán důvod pro kasaci rozhodnutí NSS Ústavním soudem.

Předseda NSS stanoví složení rozšířeného senátu rozvrhem práce, který musí projednat se soudcovskou radou; není však jejím stanoviskem vázán. Při výběru soudců do rozšířeného senátu není předseda NSS vázán žádnými ani implicitně respektovanými pravidly, což je při zvyšujícím se počtu soudců NSS – při stabilním počtu soudců zasedajících v rozšířeném senátu

²³³ KADLEC, Ondřej. Role velkých senátů v rozhodování vrcholných soudů České republiky. Praha: Wolters Kluwer, 2019, str. 96.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Tamtéž, str. 93-95.

²³⁶ Tamtéž, str. 96.

– stále závažnější problém, neboť reflektuje stále se zmenšující procento názorů soudců z pléna NSS.²³⁷ Obecně však nelze hovořit o libovůli. Předseda NSS vybírá pouze ze soudců tohoto soudu a bez možnosti předpovědět, jakými otázkami se bude rozšířený senát zabývat. Východiskem tak zůstává, že ovlivnit rozhodnutí v konkrétní kauze účelovým zvolením složení rozšířeného senátu nelze, resp. opak by bylo potřeba prokázat. Navíc v praxi je složení rozšířeného senátu vytvářeno tak, aby obsahoval „pestré osobnosti“ schopné tvořit a oponovat, aniž by byly ustaveny faktické „předem dané hlasovací bloky“.²³⁸ Odbornost soudců zasedajících v rozšířeném senátu zajišťuje autoritu jeho rozhodnutí, zatím stabilita a nízký počet obměn v jeho složení zajišťuje kontinuitu jeho judikatury. Určitá míra závaznosti judikatury rozšířeného senátu NSS je dokonce předpokládána přímo s. ř. s. To lze ve světle principů zákonného soudce, jakými jsou nezávislost a vyloučení libovůle, jednoznačně uvítat.

5.3.3. Specializace senátů NSS

Rozvrh práce NSS, obdobně jako rozvrh práce Nejvyššího soudu, vymezuje specializaci jednotlivých senátů úzce, a to takovým způsobem, že některým senátům je určitá agenda přidělována výlučně (tzn. žádný jiný, než tento senát, jehož složení je dopředu známo, nemůže o dané věci rozhodovat). Např. sedmičlenný senát rozhodující o volebních věcech nebo rozšířený devítičlenný senát mají stálé složení. Díky dlouhodobé stabilitě složení jednotlivých senátů může být vnitřně i navenek závazná judikatura NSS skutečně ustálená. Vzhledem k předmětu sporů řešených v rámci správního soudnictví nelze namítat, že by se mohl účastník účelově spoléhat na rozhodování určitého okruhu věcí konkrétním senátem předvídatelným způsobem, resp. že by takové legitimní očekávání mělo stran zákonného soudce nějaké negativní důsledky.

Z pohledu práva na zákonného soudce proto nelze vůči specializaci senátů NSS vznést další námitky.

5.4. Řízení před Ústavním soudem

Ústavní soud stojí vně soustavy obecných soudů, a nelze jej tedy označit za nejvyšší instanci. Přesto lze říci, že se ve vnitrostátním soudnictví (snad s výjimkou obnovy řízení) jedná o soud, který v určité věci rozhoduje naposled, neboť vyčerpání všech opravných prostředků, které stěžovateli právní řád přiznává, je nutnou podmínkou pro její meritorní projednání.

²³⁷ Tamtéž, str. 94.

²³⁸ Tamtéž, str. 94-95.

Kromě toho, že Ústavní soud poskytuje právu na zákonného soudce ochranu tím, že ruší rozhodnutí obecných soudů, která je porušují, musí toto základní právo, stejně jako kterýkoli jiný orgán veřejné moci, v probíhajících řízeních ctít. S přihlédnutím ke skutečnosti, že jediným myslitelným „opravným prostředkem“ proti rozhodnutí Ústavního soudu je stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva rozhodujícího podle Úmluvy, která však právo na zákonného soudce nezná, musí Ústavní soud při vydávání svého rozvrhu práce i jeho následném naplňování postupovat velice obezřetně. Tento paradox lze shrnout lidovou řečnickou otázkou „kdo hlídá hlídače?“

Vydávání rozvrhu práce je dle ustanovení § 16 ZÚS modifikováno povinností předsedy Ústavního soudu pohybovat se v rozmezí pravidel určených plénem. Na Ústavním soudu jsou zřízeny čtyři senáty; jejich předsedy jmenuje předseda Ústavního soudu, přičemž předsedou nemůže být tatáž osoba dva roky po sobě (§ 17 odst. 1 ZÚS), což garantuje jejich alespoň částečné střídání.

5.4.1. Řízení o ústavní stížnosti

Podle současné právní úpravy rozeznáváme celkem tři druhy ústavních stížností, které směřují proti:

- pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci, resp. jinému zásahu, jímž bylo zasaženo do stěžovatelových ústavně zaručených práv (aktivně legitimována fyzická nebo právnická osoba, která takový zásah do svého práva tvrdí),
- nezákonnému zásahu státu do ústavně zaručeného práva na samosprávu (aktivně legitimováno zastupitelstvo obce nebo vyššího územně samosprávného celku), nebo
- rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo jiné rozhodnutí v rozporu s ústavními nebo jinými zákony (aktivně legitimována politická strana).²³⁹

Pro všechny tři ústavní stížnosti platí, že aktivně legitimován je někdo jiný než stát, a proto není pochyb o tom, že stěžovateli v řízení o ústavní stížnosti právo na zákonného soudce náleží.

Při pojednání o právu na zákonného soudce v řízeních před Ústavním soudem obecně se nám připomíná spor formálního a materiálního pojetí tohoto základního práva, neboť nelze shledat mnoho faktických rozdílů mezi porušením zákona či tohoto ústavně zaručeného práva. Ústavní soud je vázán ústavním pořádkem a zákonem o Ústavním soudu. Stejně jako všechny ostatní orgány veřejné moci je i on povinen chránit základní práva a jelikož proti jeho

²³⁹ Terminologicky sporným se může jevit návrh politické strany na přezkum rozhodnutí o jejím rozpuštění, neboť tento je v ZÚS zařazen do oddílu třetího věnovaného ústavním stížnostem.

rozhodnutí neexistuje vnitrostátní opravný prostředek, není možné jeho pochybení v tomto směru napravit.

Mimořádně problematickým je spojování ústavních stížností, jež napadly různým senátům, do jednoho řízení, v němž nově rozhodne pouze jeden senát. Toto procesní rozhodnutí s dalekosáhlejšími důsledky závisí na volné úvaze jednotlivých senátů a nevykazuje-li známky libovůle, je velice obtížné proti němu vznést účinné námitky.

5.4.2. Ostatní řízení

Otázka, zda právo na zákonného soudce náleží i účastníkům ostatních řízení před Ústavním soudem, již není tak jednoznačná.

Kupříkladu v řízení o zrušení zákonů nebo jiných právních předpisů zpravidla nevystupuje osoba aktivně legitimovaná za sebe,²⁴⁰ neboť nedošlo k porušení jejího ústavně zaručeného práva, nýbrž jako orgán veřejné moci konající v rozsahu svých pravomocí přiznaných zákonem nebo Ústavou. Jak bylo naznačeno v předchozí podkapitole o ústavních stížnostech, rozdíly mezi porušením ZÚS a práva na zákonného soudce se fakticky stírají, neboť prezident republiky může namítat porušení rozvrhu práce v rámci své obecné argumentace (a Ústavní soud je povinen tuto námitku zhodnotit), jelikož však má v této otázce Ústavní soud „poslední slovo“ (s výjimkou flagrantních porušení práva na spravedlivý proces, které by byl nucen reflektovat ESLP i bez zakotvení práva na zákonného soudce v Úmluvě), není možné rozhodnutí o této námitce autoritativním výkladem odlišného orgánu změnit.

5.5. Právo na zákonného soudce před mezinárodními soudními orgány

Právo na zákonného soudce je i přes proklamovanou univerzalitu základních práv z důvodu omezené působnosti Listiny chráněno (ze striktně vertikálního pohledu) pouze v mezích výkonu veřejné moci České republiky. Mimo její dosah je možné, s určitými výjimkami, postupovat pouze v mezích lidskoprávních závazků převzatých cizí veřejnou mocí. Zajímavou akademickou otázkou by jistě bylo prozkoumat působení práva na zákonného soudce u mezinárodního soudu se sídlem v České republice.

²⁴⁰ Výjimkou je stěžovatel podávající akcesorický návrh na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu či jejich jednotlivých ustanovení pro jejich rozpor s ústavním pořádkem (resp. zákonem).

5.5.1. Řízení o předběžné otázce před Soudním dvorem Evropské unie

Povinnost českých soudů položit za předem stanovených okolností předběžnou otázku SD EU rozšiřuje formální výklad institutu zákonného soudce i na právo Evropské unie, které je sice řazeno do masy podústavního práva,²⁴¹ avšak nejedná se formálně o zákony. U evropského práva se využije aplikační přednosti před českými zákony. Judikatura tehdejšího Soudního dvora dovedla v dnes již notoricky známém rozhodnutí ve věci *Costa v. ENEL* přednost evropského práva i před ústavními zákony členských států.

I přes význam evropského (unijního) práva Ústavní soud není příslušný k jeho výkladu, neboť není součástí ústavního pořádku České republiky.²⁴² V případě nejasností ohledně interpretace nebo platnosti norem evropského práva mohou obecné soudy podat předběžnou otázku k SD EU; u soudních rozhodnutí, proti nimž vnitrostátní právní řád nepřiznává opravný prostředek, jde dokonce o povinnost,²⁴³ a to bez ohledu na to, o jakou soudní instanci jde²⁴⁴ (přestože nejčastěji půjde právě o rozhodnutí vrcholných obecných soudů, tedy Nejvyššího soudu a NSS). Za takový opravný prostředek nelze považovat ústavní stížnost, protože není projednávána v rámci soustavy obecného soudnictví.²⁴⁵

Německý Spolkový ústavní soud, jehož judikaturu Ústavní soud České republiky často cituje, rozhodl, že kromě již zmíněné nejasnosti ohledně interpretace evropského práva dochází k jeho porušení i v případech, kdy se národní soud úmyslně odchýlí od ustálené judikatury SD EU či daná otázka nebyla doposud v jeho rozhodovací činnosti řešena.²⁴⁶ Naopak předběžnou otázku není potřeba pokládat, pokud se jedná o otázku tak zřejmou, že neponechává prostor pro žádnou rozumnou pochybnost (*acte clair*), a z povahy věci samozřejmě i v případech, kdy danou otázku SD EU již ve své rozhodovací praxi zodpověděl (*acte éclairé*).²⁴⁷

Výklad normy evropského práva národním soudem, byť věcně správný, bez položení předběžné otázky v případech, kdy je to podle judikatury SD EU nutné, je projevem svévole,²⁴⁸ která je rozporná s principem právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy.²⁴⁹ Součástí řádné

²⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 1. 2009, sp. zn. II. ÚS 1009/08, odst. 20.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. II. ÚS 4255/16, odst. 17.

²⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 1. 2009, sp. zn. II. ÚS 1009/08, odst. 20.

²⁴⁶ Tamtéž, odst. 23.

²⁴⁷ TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Jiří MALENOVSKÝ, et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017, str. 396.

²⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2015, sp. zn. II. ÚS 2390/15, zejm. odst. 15-17

²⁴⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. II. ÚS 4255/16, odst. 16.

aplikace evropského práva (především vrcholnými) soudy tedy musí být i rozsáhlá rešerše judikatury SD EU dopadající na projednávané právní otázky.

Každé rozhodnutí národního soudu, kterým odmítne položit předběžnou otázku, musí být dle judikatury ESLP odůvodněno, aby stát dostal svým povinnostem pro něj vyplývajícím z čl. 6 odst. 1 Úmluvy.²⁵⁰ Pro vyloučení svévole je v případě pochybností nezbytné, aby bylo z odůvodnění národního soudu patrné, jak se vypořádal s judikaturou SD EU v rozhodované věci, případně zda vůbec tuto možnost do svého rozhodnutí promítl.²⁵¹

Bývalá ústavní soudkyně Dagmar Lastovecká vyjádřila oponentní právní názor k porušení práva na zákonného soudce nezvážením potřeby podat předběžnou otázku.²⁵² Podle ní nelze v takových případech bez dalšího shledat porušení čl. 38 odst. 1, nýbrž pouze zásah do práva garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny. Přestože v jiných případech, kdy soudní rozhodnutí postrádá dostatečné odůvodnění zásahu (nikoli porušení) do práva na zákonného soudce, je skutečně shledáváno porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny, otázku, zda je nezbytné věc předložit SD EU k interpretaci evropského práva, lze s vysokou přesností určit nezávisle na úvahách rozhodujícího soudu. Národní soudy totiž v tomto rozsahu evropské právo nevykládají, nýbrž pouze vyhledávají a přejímají již vyjádřené závěry SD EU. Z tohoto důvodu platí, že i pokud by rozhodnutí obecného soudu, před jehož vydáním věc nepředložil SD EU, postrádalo odůvodnění, je možné s vysokou mírou jistoty zjistit, zda měla či neměla být předběžná otázka položena, a v závislosti na tom určit, zda bylo či nebylo porušeno právo na zákonného soudce. Vedle porušení práva na spravedlivý proces, k němuž dojde v takových případech vždy, bude souběžně porušeno právo na zákonného soudce, pokud měla být předběžná otázka položena, ale nebyla.²⁵³

5.5.2. Evropský soud pro lidská práva

Řízení před ESLP lze zahájit pouze na návrh (stížnost), kterou se stěžovatel domáhá prohlášení, že smluvní stát Úmluvy vydáním rozhodnutí, resp. provedením jiného zásahu, nedodržel své závazky vyplývající z Úmluvy. Rozdílem oproti řízení o předběžné otázce před SD EU tedy je, že není povinností státu, aby věc ESLP předložil, a tedy tímto opomenutím se nemůže dopustit porušení práva na zákonného soudce.

²⁵⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. II. ÚS 4255/16, odst. 16, který odkazuje na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. 9. 2011 ve věci Ullens de schooten a Rezabek proti Belgii, srov. zejm. odst. 54-61 rozsudku.

²⁵¹ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 1. 2009, sp. zn. II. ÚS 1009/08, odst. 24-31.

²⁵² Odlišné stanovisky Dagmar Lastovecké k nálezu sp. zn. II. ÚS 1009/08.

²⁵³ K tomu přiměřeně srov. nález Ústavního soudu ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. II. ÚS 4255/16, zejm. odst. 22.

Vzhledem k omezené věcné působnosti Listiny není ESLP povinen právu na zákonného soudce, jak je upraveno v čl. 38 odst. 1, poskytovat ochranu. Procesní úprava materiálních hodnot stojících za právem na zákonného soudce v Úmluvě a Protokolech míří především na důslednou úpravu složení rozhodujícího tělesa (samosoudce, tříčlenný senát, sedmičlenný senát a Velký senát) spíše než na způsob, jakým jsou jednotlivé věci přidělovány, který – až na výjimky²⁵⁴ – Úmluva ani Protokoly neupravují.

5.5.3. Jiné mezinárodní soudy

Právo na zákonného soudce podle (formálně) extenzivně pojatého výkladu dopadá i na řízení před soudy zřízenými podle mezinárodních smluv ratifikovaných dle čl. 10a Ústavy,²⁵⁵ jež jsou součástí právního řádu České republiky. I přes proklamovanou univerzalitu lidských práv bude právo na zákonného soudce z důvodu věcné působnosti Listiny omezeno na povinnost českých orgánů veřejné moci postoupit věc mezinárodním soudům, pokud k tomu budou dle platné právní úpravy povinné.

Ze současných mezinárodních soudních orgánů, na něž by se právo na zákonného soudce ve výše zmíněné omezené míře aplikovalo, lze uvést např. Mezinárodní trestní soud.

5.6. Některé alternativní způsoby řešení sporů

Implicitně vyjádřený požadavek na výlučnost státního soudnictví v čl. 38 odst. 1 Listiny²⁵⁶ se může jevit jako rozporný s některými alternativními způsoby řešení sporů. Zejména je nutné se v této souvislosti zmínit o rozhodčím řízení, které končí autoritativním a vymahatelným (vykonatelným) rozhodnutím, a dále o řízení před finančním arbitrem, jehož rozhodnutí je pro strany sporu závazné. O některých dalších alternativních způsobech řešení sporů, jakými jsou například mediace, konciliace nebo mini-trial, nebude v této práci pojednáno, neboť se vyznačují vysokými dispozičními možnostmi stran sporu a zpravidla vedou ke smírnému řešení sporu, což oslabuje jejich sporný charakter a prvek autoritativnosti samotného řízení, a tedy ve svých důsledcích oslabuje až vylučuje možnost porušení práva na zákonného soudce, neboť nezasahují do možnosti (nevylučují) projednání věci soudem.

²⁵⁴ Např. čl. 26 odst. 4, 5 Úmluvy, který stanoví podmínku zapojení soudce vyslaného dotčeným smluvním státem a postup jeho náhrady, není-li tak možné učinit, resp. podrobnosti k nezpůsobilosti soudce být členem Velkého senátu, pokud rozhodoval o téže věci jako člen senátu.

²⁵⁵ SYLLOVÁ, Jindřiška. Čl. 10a [Podmínky přenesení pravomoci]. In: SLÁDEČEK, Vladimír, MIKULE, Vladimír, SUCHÁNEK, Radovan, SYLLOVÁ, Jindřiška. Ústava České republiky. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016, s. 131.)

²⁵⁶ WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. Op. cit., str. 118.

5.6.1. Rozhodčí řízení

Pravomoc rozhodčího soudu k projednání a rozhodnutí věci lze založit pouze projevením souhlasné vůle dvou či více stran. Skutečnost, že tím dochází k vynětí věci (za splnění dalších podmínek) z pravomoci obecných soudů, bez dalšího neznamená, že dochází i k odnětí zákonnému soudci. Na tom nic nemění ani vyloučení možnosti věcného přezkumu rozhodčího nálezu soudem a připuštění jeho zrušení pouze z důvodů, které lze souhrnně a zjednodušeně označit jako formální.

Stejně tak by bylo velice problematické dovodit z čl. 38 odst. 1 Listiny právo na zákonného rozhodce. Přestože z pohledu účastníků sporu se může jevit úloha rozhodčího soudu prakticky totožná se státním soudnictvím, ze subjektivně historického pohledu má právo na zákonného soudce se svými politickými kořeny úplně jinou úlohu.

5.6.2. Řízení před finančním arbitrem

Z alternativních řešení sporů je vhodné zmínit i řízení před finančním arbitrem. Jako orgán veřejné moci je nadán pravomocí rozhodovat o některých otázkách, které by jinak náležely civilním soudům. Úmysl zákonodárce vyjmout určitý okruh otázek z pravomocí soudů je však plně ústavně konformní. Přestože řízení před finančním arbitrem je z povahy sporným řízením, v němž finanční arbitr vystupuje jako „nezúčastněný třetí“, čímž se jeho činnost odlišuje od většiny agendy, o níž rozhodují správní orgány, jedná se o legitimní a často využívaný způsob rozhodování o subjektivních právech a povinnostech. Navíc nálezy finančního arbitra podléhají soudnímu přezkumu,²⁵⁷ což jeho agendu – byť přeneseně – ponechává pod kontrolou soudní moci.

²⁵⁷ HROUT, Martin. MERENDA, David. *Rozhodnutí finančního arbitra a jejich soudní přezkum*. Právní prostor. 29. 4. 2016. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/financni-pravo/rozhodnuti-financniho-arbitra-a-jejich-soudni-prezkum>

6 Rozvrh práce

Právo na zákonného *soudce* z podstaty věci nemůže být vyčerpáno stanovením zákonného soudu pomocí jeho místní a věcné příslušnosti.²⁵⁸

Na proces stanovení zákonného soudce lze dle úhlu pohledu nahlížet pozitivně a negativně. Stejně jako na konci pozitivního výběru zákonného soudce stojí jediný soudce (resp. senát), který splňuje všechny *zákonné*²⁵⁹ podmínky, tentýž soudce bude zákonným, protože všichni ostatní nespĺňují jednu či více stanovených podmínek. V tomto ohledu stanovení příslušného soudu vyřazuje všechny soudce, kteří jsou přiděleni k jinému než příslušnému soudu, čímž *de facto* – vzhledem k současné struktuře soudní soustavy a počtu soudů – dochází již na úrovni zákona k vyřazení naprosté většiny soudců z projednání konkrétní věci.

Určení konkrétního příslušného soudce (resp. senátu, k tomu srov. níže) na úrovni jednotlivých soudů, jejichž příslušnost je určena obecnými zákonnými kritérii, zajišťuje rozvrh práce. Jedná se o praktický a flexibilní způsob, kterým lze pružně reagovat na personální změny na úrovni jednotlivých soudů. Skutečnost, že přijímání rozvrhů práce je v kompetenci soudů samých, koresponduje s principem dělby moci a posiluje soudcovskou „samosprávu“.²⁶⁰

Z hlediska ústavní konformity tohoto řešení je nutné vycházet nejen z jazykového výkladu, ale i z ostatních standardních interpretačních metod a výkladu teleologického. Jejich vzájemnou kombinací lze připustit, aby byl *zákonný* soudce určen jiným formálním pramenem práva (s nižší právní silou). To je nutné uvítat zejména proto, že není možné vytvořit univerzální rozvrh práce pro soudy všech velikostí a stupňů, který by zároveň dokázal předvídat veškeré okolnosti, jež mohou v praxi nastat.²⁶¹ Jednotlivým soudům je ponechán široký prostor pro vlastní diskreci o tom, jakým způsobem budou napadlé věci u něj přidělovány,²⁶² jsou-li současně zachovány níže uvedené záruky.²⁶³

²⁵⁸ KOUDELKA, Zdeněk. *Zákonný soudce a systémové porušení rozvrhu práce*. Soudní rozhledy. 2018, č. 7-8, s. 225-227.

²⁵⁹ Rozvrh práce, jakožto podzákoný právní předpis, resp. interní instrukce soudu, který je rozhodujícím nástrojem pro určení zákonného soudce, opět připomíná problematické pojmenování tohoto základního práva a spor mezi formálním a materiálním aspektem práva na zákonného soudce.

²⁶⁰ THIEDEMANN, Hilke. Op cit., str. 238.

²⁶¹ KOSAŘ, David. *Rozvrh práce: Klíčový nástroj pro boj s korupcí soudců a nezbytný předpoklad nezávislosti řadových soudců*. Op. cit., str. 1060.

²⁶² KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 1360-1361.

²⁶³ Na půdě Evropské sítě rad pro justici (*European Network of Councils for the Judiciary*) vznikla studie obsahující doporučení 11 minimálních justičních standardů pro přidělování věcí, které lze ve stručnosti shrnout následovně:

- 1) Přidělování věcí je souladné s čl. 6 Úmluvy.
- 2) Přidělování věcí probíhá podle předem známé metody, která by měla být veřejně přístupná.

Obecnými požadavky na ideální rozvrh práce jsou jak transparentnost vylučující veškeré rozumné pochybnosti o možné manipulaci s přidělením věcí konkrétnímu soudnímu senátu, tak i neschopnost vnějších aktérů před učiněním prvotního úkonu (např. podání obžaloby státním zástupcem či insolvenčního návrhu dlužníkem) předpovědět, který senát bude tuto věc rozhodovat. Jinými slovy rozvrh práce musí odolat tlakům vnitřním (institucionálním) i vnějším (ze strany účastníků a subjektů řízení). Jelikož pravidla pro přidělení věcí uvedená v rozvrhu práce musí být veřejně známa předem, neboť by jinak hrozila vnitřní *ad hoc* manipulace s pravidly takovým způsobem, aby zpětně odpovídala „správnému“ nápadu zájmové věci, musí být pro zachování neschopnosti vnějšího předpovězení nápadu zůstat skutečný nápad předchozích věcí v utajení, a to přinejmenším do doby,²⁶⁴ než tyto informace nebude moci účastník potenciálního řízení zneužít pro podání počátečního úkonu „ve správnou chvíli“²⁶⁵.

Rozvrh práce vydává předseda soudu, a to vždy nejpozději ke konci kalendářního roku na rok následující. V případě potřeby jej může předseda soudu taktéž dodatečně měnit s právními účinky *pro futuro*. Pokud dojde novým rozvrhem práce (či jeho změnou v průběhu roku) ke změně obsazení jednotlivých soudních oddělení, je nutné, aby rozvrh práce obsahoval přechodná ustanovení, která budou pamatovat na to, že již napadlé věci musí rozhodovat senát ve stejném složení.²⁶⁶

-
- 3) Metoda přidělování zajišťuje spravedlivý a hospodárný výkon spravedlnosti a zvyšuje důvěru veřejnosti.
 - 4) Zásady přidělování jsou dodržovány bez ohledu na použitou metodu (elektronické, předsedou soudu apod.).
 - 5) Přidělování je objektivní a zohledňuje základní práva účastníků i nezávislost justice.
 - 6) Přidělování podle komplexity zohledňuje zejm. tyto vybrané skutečnosti: počet účastníků, svědků, hodnota sporu, rozsah spisu, řešená právní otázka, předpokládaná délka řízení apod.
 - 7) Přidělování věcí probíhá jednotně a v případě výjimek by tyto měly být legitimní a nezbytné.
 - 8) Přidělování věcí má na starosti předseda soudu nebo soudcovská rada, avšak praktické záležitosti s tím spojené mohou být delegovány na jiného soudce nebo úředníka.
 - 9) O důvodu pro změnu pravidel přidělování je učiněn záznam.
 - 10) Pravidla pro přidělování věcí jsou dodržována jak v případě samosoudců, tak i soudních senátů.
 - 11) Účastníci mají právo informovat se o způsobu přidělení věci před zahájením prvního jednání.

K tomu bližší srov. *Minimum Judicial Standards IV. Allocation of Cases. ENCJ Report 2013-2014*. Dostupné na: https://www.ency.eu/images/stories/pdf/workinggroups/ency_report_standards_iv_allocation_of_cases_2014.pdf

²⁶⁴ Přesnou lhůtu nelze určit, neboť se bude lišit v závislosti na kritériu určujícím nápad věci a jejich skutečné frekvenci. Příklad: pokud by určitý druh věcí rozhodovaly pouze dva soudní senáty, přičemž takový druh věci napadne v průměru čtyřikrát ročně, lze polemizovat o tom, zda patnáctidenní lhůta stanovená zákonem o svobodném přístupu k informacím, nezakládá stranám řízení možnost posečkat na „vhodnou chvíli“, neboť s výjimkou řízení, která byla zahájena v průběhu patnácti dnů od doručení žádosti, má žadatel jistotu, že dokáže předpovědět, kterému soudnímu senátu tato věc napadne.

²⁶⁵ Příkladem nedodržení této zásady by byl okresní státní zástupce s přístupem do interní databáze obžalob podaných „jeho“ státním zastupitelstvím, neboť z něj by – v kombinaci s veřejně známými pravidly pro rozdělování věcí uvedenými v rozvrhu práce – mohl dovodit, kterému senátu jím podaná obžaloba napadne.

²⁶⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1998, sp. zn. III. ÚS 200/98.

V české praxi napadají jednotlivé věci soudním senátům (nikoli konkrétním soudcům), a to i v případě, že rozhoduje samosoudce.

V ustálené judikatuře Ústavního soudu postupně vykristalizovala řada požadavků na ústavněkonformní obsah i proces vydávání rozvrhů práce, které lze seskupit do několika základních zásad, jež se v omezeném rozsahu navzájem překrývají. Je nutné podotknout, že uvedený výčet není zcela vyčerpávající, neboť ve své úplnosti nebyl vyložen Ústavním soudem explicitně, nýbrž je výsledkem rešeršní činnosti autora práce.

První zásadou, která vyplývá už z právní teorie a podstatných náležitostí demokratického právního státu, je obecnost rozvrhu práce jakožto právního předpisu.²⁶⁷ Rozvrh práce může, resp. musí, stanovit s určitostí, která soudní oddělení na daném soudě působí, kteří soudci a jiné soudní osoby jsou jejich součástí a jakou agendu projednávají. Nicméně obsah agendy musí být vymezen dostatečně obecně, aby nebylo možné ji například účelově vymežit pro projednání konkrétního případu. Implicitně lze pod tento požadavek zařadit i včasné přijetí rozvrhu práce, tedy předtím, než začne vyvolávat účinky. Retroaktivně působící rozvrh práce by byl porušením zásady obecnosti právě proto, že by bylo možné zpětně dovést jednotlivé věci, které podle něj budou rozděleny.

Za zásadu, kterou lze pro určení zákonného soudce označit jako klíčovou, byť bývá při pojednání o tomto základním právu mnohokrát (nesprávně) opomenuta, lze označit tzv. zásadu určitosti. Jedině při eliminaci všech ostatních soudců, kteří jsou tak pro rozhodování v posuzované věci soudci nezákonnými, je možné důsledně vyloučit jakoukoli možnost manipulace s určením zákonného soudce, a to například možností jeho dodatečné volby na základě vůle orgánu veřejné moci.²⁶⁸ Ústavní soud ve své judikatuře vymežil zásadu určitosti následovně: „*Podstatou práva na zákonného soudce tak je to, aby pro posouzení každého podání na soud byl příslušný **jediný** nezávislý soudce (resp. senát či jiný kolegiální orgán) určený podle obecných, předem stanovených kritérií.*“²⁶⁹

²⁶⁷ Odborná veřejnost i judikatura Ústavního soudu se již zabývaly formální povahou rozvrhu práce. Ve prospěch povahy rozvrhu práce jakožto interní instrukce hovoří absence obecně závazné povahy. LAJSEK, Vladimír. *Přisedící a zásada zákonného soudce v českém právním řádu*. Právník. 2019, č. 11, str. 1033-1034. V řešení tohoto sporu je možné pokročit kompromisem spočívajícím v nalezení prostoru minimálního konsensu, tedy uznáním, že na rozvrh práce je nutné jako na právní předpis přinejmenším nahlížet a požadavky z této kategorizace vyplývající na něj klást, neboť jeho aplikací může dojít k bezprostřednímu porušení základních práv účastníků řízení.

²⁶⁸ Od tohoto případu je v rámci podaného výkladu nutné striktně odlišovat možnost stran sporu (např. v občanském soudním řízení zejm. žalobce) zvolit si příslušný soud v případech, kdy příslušnost není procesním předpisem stanovena jako výlučná. I po učinění volby zůstává v platnosti pravidlo, že zákonným soudcem může být pouze jediný soudce (resp. senát).

²⁶⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. II. ÚS 1800/14, shodně náleží Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1998, sp. zn. III. ÚS 200/98.

S těmito zásadami souvisí zásada předvídatelnosti, která nad rámec požadavku určitosti vyžaduje, aby výběr zákonného soudce nebyl pro účastníky překvapivý. Tím je posilována právní jistota účastníků a podpůrně podporována i legitimita rozvrhů práce.

Velice důležitou zásadou rozvrhů práce je jejich transparentnost,²⁷⁰ tedy požadavek, aby jednak proces jejich přijímání, a následně i postup při samotném přidělování kauz k jednotlivým soudním oddělením na jeho základě, probíhal důvěryhodným, a především zpětně přezkoumatelným, způsobem. Dodržování principu transparentnosti napomáhá vyloučit možnost využití svévole.

Aby mohl být rozvrh práce transparentním, musí být dodržena zásada jeho jednoznačnosti, tedy vyloučení možnosti jejího dvojího výkladu. Zejména při využití složitého komplexu rotačních a specializačních systémů (k tomu srov. kapitoly 6.1.1. a 6.1.2.) se v praxi stává, že účastník řízení, který má zájem na přezkoumání dodržení rozvrhu práce v jeho věci, musí žádat administrativní aparát soudu opakovaně o poskytnutí „autentického“ výkladu jeho rozvrhu práce. To neznamena, že úprava rotace a specializací musí být jednoduchá a zřejmá; i jednoduše formulovaný rozvrh práce může být nejednoznačný. Stručné představení této zásady lze uzavřít obecnou poučkou, že tam, kde vyvstává možnost dvojího výkladu, vzniká i prostor pro svévoli při aplikaci. Jednoznačnost znění lze označit za zachovanou, pokud je možné sporný aspekt vyřešit standardními metodami právní interpretace.²⁷¹

Za poslední, avšak neméně důležitou, zásadu lze označit zásadu publicity. Rozvrh práce je ze zákona veřejný (§ 41 odst. 3 ZSS). Publicita rozvrhů práce je důležitým předpokladem transparentnosti a předvídatelnosti přidělování kauz jednotlivým soudním oddělením. Veřejně dostupné by měly být i všechny listiny, na něž rozvrh práce odkazuje, a jejichž obsahem je přidělování věcí podmíněno. Ústavní soud však ve své rozhodovací praxi podpořil výklad, že i neveřejný seznam přísedících, podle něhož jejich přidělování probíhá, není v rozporu s právem na zákonného soudce, pokud není důvod pochybovat o jeho stálosti a systematickém dodržování, resp. pokud jeho využívání nevykazuje znaky svévole. Jinými slovy, Ústavní soud shledal, že i přestože je významná (až klíčová) část rozvrhu práce neveřejná, může být stále transparentní, byť je v důsledku toho transparentnost přirozeně oslabována. Zásah do práva na zákonného soudce poté nenabývá takových rozměrů, aby bylo možné hovořit o jeho porušení.

²⁷⁰ „Mezi požadavky, jež vyplývají pro rozvrh práce z čl. 38 odst. 1 Listiny, patří dále předvídatelnost a transparentnost obsazení soudu, včetně zastupování, pro účastníky řízení. Ještě naléhavější je tento požadavek v případě možnosti rozhodování soudu bez jednání (...). Osoba soudce ve složení senátů tedy musí být jista předem než návrh ve věci civilní, resp. obžaloba ve věci trestní, dojde soudu.“ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1998, sp. zn. III. ÚS 200/98.

²⁷¹ THIEDEMANN, Hilke. Op cit., str. 234.

Je nepochybné, že při ústavním přezkumu rozvrhů práce je Ústavní soud veden motivem *in dubio pro validate*, neboť prohlášení rozvrhu práce za protiústavní je silným zásahem do činnosti obecných soudů vč. ohrožení právní jistoty účastníků věcí probíhajících nebo již rozhodnutých, byl-li zákonný soudce přidělen na jeho základě. Nicméně restriktivní výklad zásady publicity se může ve spojení s ostatními faktory, jakými jsou např. obecně nízké požadavky stanovené Ústavním soudem v jeho judikatuře na přidělování přísedících,²⁷² stát nebezpečným trendem.

6.1. Metodika rozdělení věcí mezi soudní senáty

Předseda soudu je při výběru obecné metodiky přidělování věcí do jednotlivých soudních oddělení limitován zákonnou úpravou, především pak §§ 42 až 43 ZSS. Tato ustanovení stanoví minimální požadavky na obsah rozvrhu práce, kam patří v oblasti metodiky zejm. určení agendy, která patří do působnosti pobočky daného soudu, určení specializace jednotlivých soudních oddělení nebo úprava zastupování soudců, asistentů a dalších soudních osob. V případě způsobu přidělování věcí *stricto sensu* je předseda soudu vázán pouze teleologickými maximami uvedenými v § 42 odst. 1 písm. d), které stanoví požadavek na rovnoměrné pracovní vytížení soudních oddělení a zajištění jejich specializace. V praxi bývá prvek náhody, který je pochopitelně klíčovým aspektem dodržení zásad práva na zákonného soudce, spojován s určitou objektivní a přezkoumatelnou skutečností (zejm. posloupnost přidělování) v metodě přidělování věcí na základě rotačního systému.

6.1.1. Specializace

Přestože se po soudcích v souladu se zásadou *iura novit curia* vyžaduje znalost všech relevantních odvětví českého právního řádu, kterou musí rovněž prokázat pro úspěšnost u justiční zkoušky, je v zájmu zrychlení i zkvalitnění rozhodování soudů žádoucí, aby byla soudcům přidělována užší agenda. Obecné soudy²⁷³ v České republice rozdělují svou agendu přinejmenším mezi senáty specializující se na civilní a trestní věci. Na úrovni krajských soudů jsou pak zřízeny samostatné úseky soudních senátů zabývajících se věcmi podle soudního řádu správního.

²⁷² K tomu srov. kapitolu 8 této práce.

²⁷³ Snad s výjimkou Nejvyššího správního soudu, který je zřízen jako samostatný soud zabývajících se specifickou agendou, a jehož zřízení předpokládala Ústava České republiky v čl. 91 odst. 1 již při svém přijetí.

O zvláštní formě specializace prakticky využívané především v rozvrzích práce vrcholných soudů obecné soudní soustavy, která spočívá ve vymezení okruhu právních otázek, jimž se soudní oddělení výlučně věnuje, bude detailněji pojednáno v kapitole 6.4.3.

6.1.2. Rotační systém

Aby byl zajištěn – pokud možno – rovnoměrný nápad věcí, je nutné, aby se soudní senáty při přebírání nových věcí střídaly. Nejjednodušším a v praxi často využívaným řešením je tzv. rotační systém. Rotační systém mimo rovnoměrného zatížení dále umožňuje, aby přidělování věcí probíhalo z pohledu vnějšího pozorovatele jako náhodné, nicméně uvnitř je stále vedeno přísně kauzálními postupy, jež umožňují zpětnou přezkoumatelnost.

V jeho prosté podobě spočívá v následujícím procesu: Senáty se stejnou specializací jsou seřazeny vzestupně podle svého pojmenování (např. 1T, 2T, 3T). Postupuje se od prvního, přičemž každou další nově napadlou věc získá soudní senát, který je na řadě. Po vyčerpání všech senátů se začíná znovu od prvního. I proto se tento systém přerozdělování někdy nazývá „kolečko“.

Můžeme se setkat s nejrůznějšími modifikacemi rotačního systému. Např. Obvodní soud pro Prahu 1 ve svém rozvrhu práce ve znění účinném k 1. 1. 2019 stanoví, že na úrovni jednotlivých stejné specializace se postupuje vzestupně popořadě pouze za okolnosti, že jsou všechny senáty rovnoměrně zatížené. V opačném případě nová věc napadne tomu senátu, který je nejméně zatížen, příp. pokud je senátů s nejmenším (a zároveň mezi těmito senáty navzájem stejným) zatížením – co se počtu řešených věcí týče – více, postupuje se vzestupně podle názvu senátu mezi nimi navzájem.

6.1.3. Snížený nápad

Pro celou řadu případů, které mohou nastat v pracovním i osobním životě soudců či chodu soudu jako instituce, vyvinula praxe způsob, jak se vyrovnat s nerovnoměrným zatížením soudních senátů. K němu může dojít i navzdory shodným pravidlům nápadu stanovenými rozvrhem práce např. v důsledku dlouhodobé nemoci soudce.

Snížení nápadu je pravidlo *pro futuro*; uplatní se tedy pouze u věcí, které napadnou až poté, co nabyde účinnosti nový rozvrh práce obsahující tuto modifikaci. Jinak tomu ani nemůže být. V případě, že by bylo možné tímto způsobem přerozdělit věci přehlceného soudního senátu mezi ostatní, jednalo by se o jednoduchý nástroj, jakým by šlo odejmout spis zákonnému soudci, a tudíž by se nepochybně jednalo o příklad porušení tohoto ústavního práva.

Ke snížení nápadu věci do konkrétního senátu je nutné, aby předseda soudu vydal nový rozvrh práce, v němž musí být rovněž uvedeno, jakým způsobem bude snížený nápad prakticky proveden. Zpravidla bývá uveden jako údaj vyjádřený v procentech. Měl by rovněž obsahovat časové ohraničení tohoto opatření, přinejmenším pak jeho počátek (v situacích, kdy lze předpokládat, že bude toto omezení dlouhodobého charakteru). V krajním případě by bylo možné tuto skutečnost dovodit ze začátku platnosti celého rozvrhu práce v tomto znění.

Během přidělování kauz rotační metodou v rámci jedné specializace, v níž figuruje i senát se sníženým nápadem, bude praktický postup obdobný. Jediným rozdílem bude vynechání soudního senátu (jeho přeskočení) v závislosti na míře snížení tohoto nápadu. Kupříkladu pokud bude nápad soudního senátu snížen o 50 %, každé druhé kolečko bude tento senát bez následné náhrady vynechán. Za drobný nedostatek praxe v této oblasti považuji skutečnost, že rozvrhy práce nestanoví, zda k vynechání senátu dojde při prvním nebo posledním kole rotace. Domnívám se však, že se nejedná o natolik závažnou nejasnost, aby při dlouhodobém a důsledném respektování jednotného postupu mohla zapříčinit porušení práva na zákonného soudce.

6.1.4. Výjimky vylučující soustavnou podjatost

Přestože podjatost soudce je nutné posuzovat v každé kauze samostatně, mohou se soustavně opakovat situace, kdy lze nepochybně považovat soudce – zejména ve vztahu k navrhovateli, účastníkovi nebo subjektu řízení – za podjatého.

Důvodem podjatosti bude zejména příbuzenský nebo manželský vztah mezi soudcem a další osobou s procesním postavením v daném řízení (např. státní zástupce). Rozvrhy práce tuto skutečnost reflektují ve svém znění, což zvyšuje nejen rychlost řízení, neboť se tím předchází důvodně podaným námitkám podjatosti, jimž by bylo nepochybně vyhověno, ale vzrůstá i důvěra veřejnosti v nestrannost soudní moci.

6.2. Obměna složení senátu

Při pojednání o obměně složení senátu je nejprve nutné odstranit lingvistickou překážku spočívající ve dvojznačnosti zvoleného pojmu. Obměnou senátu se jednak myslí změna složení soudního oddělení rozvrhem práce, která má obecný charakter a neváže se výlučně ke konkrétnímu řízení, a jednak o změna členů senátu projednávajícího konkrétní věc. Situaci nezpřehledňuje ani skutečnost, že procesní předpisy označují pojmem „nesprávné obsazení

senátu“ souhrnně nevyhovující obsazení senátu na úrovni jednotlivých soudců (např. z důvodu podjatosti) i nesprávný počet jeho členů (např. když namísto senátu rozhoduje samosoudce).

V první podkapitole bude rozebrána obměna složení senátu v prvně uvedeném smyslu, tedy problematika změny rozvrhu práce a jeho vztahu k právu na zákonného soudce v jednotlivých řízeních. V dalších dvou podkapitolách budou popsány některé praktické a procesní aspekty obměny složení senátu.

Podle tohoto kritéria lze důvody zavadávající příčinu změnám ve složení senátu kategorizovat jako obecné, tedy ty, které se týkají osoby soudce obecně, a dále zvláštní, které se váží na poměr soudce ke konkrétnímu řízení.

Každá změna ve složení senátu je nežádoucí pro rychlost řízení a vyvolává pochybnosti o legitimitě i legalitě (resp. ústavní konformitě) takové změny. Příliš benevolentní pravidla pro obměnu složení rozhodujícího soudního orgánu (ať už je jím senát nebo samosoudce) navíc přinášejí účastníkům řízení značnou právní nejistotu. Výjimečnými případy, kdy nad těmito negativními konsekvencemi převáží závažnější okolnostmi, jsou především podjatost soudce a jeho nezpůsobilost zákonným způsobem ukončit řízení. Otázka, jak je tomu u neschopnosti věc rozhodnout v přiměřené lhůtě, je sporná.²⁷⁴

S otázkou obměny složení senátu souvisí i nahrazení dočasně nepřítomného člena senátu, který se nemůže zúčastnit soudního jednání z legitimních důvodů (např. nemoc, dovolená či pracovní cesta). V takových případech nedochází k trvalé obměně senátu, a to ani ve vztahu ke konkrétnímu řízení, ani k danému soudnímu oddělení obecně. Rozvrh práce musí obsahovat ustanovení o zastupování; na jejich základě, a v souladu s nimi, rozhodne předseda soudu o dočasném zastoupení nepřítomného člena senátu.²⁷⁵ Forma tohoto rozhodnutí není zákonem stanovena, což není relevantní judikaturou Ústavního soudu považováno za protiústavní.²⁷⁶

6.2.1. Obecné důvody pro vyloučení soudce a nařízená obměna

Podjatost soudce zakládá důvod pro jeho vyloučení z projednávání dané věci. Musí být vždy posuzována s ohledem na individuální věc. Výjimka spočívající v systematické (periodicky se opakující) podjatosti je rozebrána v kapitole 6.1.4.

Neschopnost soudce nestranně vést a rozhodnout věc z důvodu podjatosti není jeho osobním selháním, nýbrž se za určitých skutkových okolností předpokládá. I soudce, jakkoli

²⁷⁴ K tomu srov. zejm. kapitoly 5.1.3 a 5.2.4.

²⁷⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 5. 2009, sp. zn. II. ÚS 2029/08, zejm. odst. 18-19.

²⁷⁶ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 5. 2009, sp. zn. II. ÚS 2029/08, odst. 18.

vysoké nároky jsou kladeny na jeho osobní integritu i schopnost nestranně a nezávisle rozhodovat, je pouze člověkem, který nemusí být ve vymezeném okruhu věcí, především s ohledem na vztah k účastníkům řízení či prospěchu na rozhodované věci, vždy schopen nestranného rozhodnutí. Proto správně a včas odhalená podjatost nemůže být důvodem pro vyloučení soudce z ostatních jím projednávaných věcí nebo dovození jeho kárné či jiné odpovědnosti.

Pro neschopnost dokončit řízení zákonným způsobem, která může pramenit i v neúměrném nadřzování jedné z procesních stran, což lze označit za ztrátu nestrannosti, lze využít i nástroje příkázání projednání a rozhodnutí věci v jiném složení senátu podle § 262 tr. řádu, o němž bylo pojednáno v kapitole 5.1.3. Nevyřešenou otázkou zůstává vztah tohoto ustanovení a obecného rozhodnutí o námitce podjatosti. Nepochybné však je, že absence nestrannosti, o níž by bylo rozhodnuto výrokem odvolacího soudu dle § 262 tr. řádu, musí zavdat vzniku závažných vad rozsudku prvostupňového soudu, jež jsou hlavním důvodem aplikace tohoto ustanovení. Výklad lze přiměřeně vztáhnout i na analogické rozhodnutí civilního odvolacího soudu podle § 221 o. s. ř.

Důvodem, který lze uvést bokem, je smrt soudce. Zvláštním aspektem je skutečnost, že zatímco soudce, jemuž funkce zanikla, může ve věci i přesto rozhodnout, čímž bude porušena složka zákonného soudce spočívající ve splnění zákonných předpokladů pro výkon soudcovské funkce, u mrtvého soudce toto pochybení z povahy věci nehrozí.

Každá změna rozvrhu práce, tedy jak přijímání nového rozvrhu práce pro příští kalendářní rok, tak i jeho obměna v průběhu roku, musí pamatovat na ustanovení o zastupování členů pro případ jejich odůvodněné nepřítomnosti (např. v důsledku nemoci, dovolené či pracovní cesty).²⁷⁷

6.2.2. Procesní aspekty obměny složení senátu

Ustanovení § 2a odst. 1 jednacího řádu²⁷⁸ počítá se situací, kdy nebude možné na základě účinného rozvrhu práce věc přidělit žádnému ze soudců nebo jiných soudních osob. Těmto případům je nutné za všech myslitelných okolností předejít. Pokud však nastane, předseda soudu je oprávněn opatřením²⁷⁹ určit nového soudce, který věc projedná a rozhodne. Opačným

²⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1998, sp. zn. III. ÚS 200/98.

²⁷⁸ „Nemůže-li věc v určeném soudním oddělení projednat a rozhodnout žádný senát nebo samosoudce určený rozvrhem práce podle § 2, přidělí předseda soudu věc jinému senátu (samosoudci); obdobně postupuje, nemůže-li ve věci provést úkony žádný z vyšších soudních úředníků, soudních tajemníků nebo soudních vykonavatelů určených rozvrhem práce.“

²⁷⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2020, sp. zn. I. ÚS 4102/19, odst. 7.

přístupem, tedy neurčením soudce, který věc projedná, pakliže k tomu není podle rozvrhu práce příslušný žádný ze soudců působících u daného soudu, by došlo k odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*).²⁸⁰ V tomto směru lze jednoznačně uvítat novelizaci ZSS, jehož ustanovení § 44 s účinností od 1. 11. 2019 zpřísnuje podmínky pro provedení jednotlivého úkonu jiným soudcem než tím, který by byl k jeho provedení příslušný podle rozvrhu práce, na základě určení tohoto soudce předsedou daného soudu, a to tak, že se musí jednat kumulativně o dočasnou, nepředvídatelnou a nepřekonatelnou překážku.²⁸¹

Ačkoli Ústavní soud ve věci sp. zn. I. ÚS 4102/19 neshledal protiústavní zásah do práva na zákonného soudce mj. na základě předmětného ustanovení jednacího řádu, je nutné mít na paměti, že k jeho aplikaci dojde v případě, že rozvrh práce, jako prostředek transparentního rozdělování věcí, sám selže. V jeho znění je žádoucí uvést zástupce či náhradníky, kteří věc rozhodnou v případě, že soudci daného senátu tak z obecných či zvláštních důvodů nemohou učinit sami. Vzhledem k tomu, že rozvrh práce vydává předseda soudu, a v případě, kdy nelze věc rozhodnout soudcem určeným rozvrhem práce, je to opět předseda soudu, kdo o *ad hoc* přidělení rozhodne (což by mělo být samo o sobě problematické), vzniká zde nebezpečí motivace předsedy soudu neupravit přidělování určitého okruhu věcí důsledně.

Kritizovaná norma je jako podzákoné ustanovení obsažena ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti, závažným způsobem obchází smysl úpravy rozvrhu práce obsažené v §§ 41-45 ZSS a v konečném důsledku může porušovat zásadu nezávislosti soudců obsaženou v čl. 82 odst. 1 Ústavy, která se dále zrcadlí v subjektivním právu na zákonného soudce náležejícímu účastníkům řízení. I Ústavní soud dovodil, že pravidla pro výběr náhradního či zastupujícího soudce musí být transparentní, srozumitelná, veřejnosti přístupná²⁸² a předem určená rozvrhem práce.²⁸³

6.3. Porušení rozvrhu práce a jeho dopad na právo na zákonného soudce

Obecné východisko zní, že v případech, kdy v důsledku nedodržení rozvrhu práce rozhoduje jiný soudce nebo soudní senát, dochází k porušení práva na zákonného soudce.²⁸⁴

²⁸⁰ MAROUŠEK, Daniel. *Právo na zákonného soudce ve světle spojení souvisejících věcí (právní úvaha)*. Bulletin advokacie. 2016, č. 3, str. 69.

²⁸¹ MATES, Pavel, ŠEMÍK, Karel. *Zamyšlení nad garancemi práva na zákonného soudce z hlediska podústavního*. Právní rozhledy. 2018, č. 21, str. 746-750.

²⁸² Nález Ústavního soudu ze dne 15. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 2769/15, odst. 40.

²⁸³ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2011, sp. zn. II. ÚS 3213/10, odst. 13.

²⁸⁴ Např. nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 794/16, odst. 33

Toto na první pohled jednoduché pravidlo však v nejrůznějších praktických situacích ztrácí na jednoznačnosti.

Jestliže rozvrh práce vychází z rotačního principu (a nikoli tedy z principu „kvalifikované“ náhody)²⁸⁵, je podmínkou správného nápadu věci zákonnému soudci i správný nápad předcházejících věcí, neboť ty rozhodují vždy o tom, komu napadne bezprostředně následující věc. V tomto ohledu postupně napadající věci na sebe kaskádovitě navazují a tvoří logickou řadu.

6.3.1. Kategorizace jednotlivých porušení

Z gramatického výkladu jasně vyplývá, že kdykoli je nově napadlá věc rozdělena v rozporu s rozvrhem práce, dochází k jeho porušení. Pro posouzení důsledků takového porušení je nicméně nutné rozlišit jednotlivé kategorie příčin, které k nesprávnému rozdělení vedly.

Předně je zapotřebí rozeznat systematická a jednorázová porušení rozvrhu práce. K systematickému porušování dochází ve chvíli, kdy rozvrh práce není dlouhodobě dodržován proto, že jsou nad rámec rozvrhu práce vytvářena další pravidla, která v něm nemají oporu (*praeter legem*),²⁸⁶ k rozvrhu práce není ze strany odpovědného pracovníka soudu přihlíženo s dostatečnou důsledností anebo rozvrh práce není respektován vůbec (např. svévolným rozdělováním kauz předsedou soudu).

Dále můžeme porušení rozvrhu práce dělit na úmyslná a nedbalostní. Úmyslné porušení rozvrhu práce, tedy cílevědomé přidělení věci nesprávnému senátu v rozporu s rozvrhem práce, je závažnější než nedbalostní, kdy je ze strany odpovědného pracovníka soudu přítomna upřímná snaha přidělit věc správně, přesto však dojde buď z důvodu nesprávného výkladu rozvrhu práce či jeho nesprávné aplikace v konkrétním případě k chybnému rozdělení nově napadlé věci.

Tyto dvě kategorie se prolínají, neboť úmysl i nedbalost mohou v závislosti na tom, zda se jedná o systematické nebo jednorázové porušení rozvrhu práce, směřovat vůči blíže neurčenému okruhu věcí či jedné konkrétní.

²⁸⁵ Tímto termínem je odkazováno na metodu rozdělování věcí spočívající v určení náhodného čísla představujícího soudní oddělení, které bude věc následně rozhodovat. Pravděpodobnost, s jakou věc napadne konkrétnímu senátu, lze zvýšit či snížit oproti pravděpodobnosti nápadu jiným soudním oddělením, aby mohla být vyrovnána kupříkladu nesouměrná zátěž jednotlivých senátů. Přesto ve své ryzí i poupravené podobě představuje přidělování věcí na základě náhody způsob, kterému není na škodu, pokud napadla předcházející věc nesprávně, neboť nápad každé věci je posuzován zvlášť.

²⁸⁶ Např. u Krajského soudu v Českých Budějovicích byly přinejmenším v roce 2013 rozdělovány insolvenční věci nad rámec rozvrhu práce zvlášť ve dvou samostatných skupinách podle toho, zda insolvenční návrh podal dlužník nebo věřitel. KOUDELKA, Zdeněk. Op. cit., str. 225-227.

Z pohledu práva na zákonného soudce, které je nutné posuzovat vždy ke konkrétnímu případu samostatně (přestože bývá nutné zhodnotit i správné rozdělení předchozích věcí), je nejzávažnějším porušením rozvrhu práce úmyslné jednorázové porušení, které z povahy věci znamená významný zásah do nestrannosti soudní moci. Lze si totiž představit pouze jediný důvod, proč odpovědný pracovník nebo jiná k tomu oprávněná osoba nově napadlou věc jednorázově a úmyslně přidělí jinému soudnímu senátu; tím je snaha ovlivnit výsledné rozhodnutí.

Z institucionálního pohledu je závažnějším úmyslné systematické porušování rozvrhu práce, které představuje svévoli až lhostejnost, jež nemohou mít v právním státě místo. Většinou zde však není přítomna snaha ovlivnit výsledek řízení.

6.3.2. Dopad předcházejícího chybného nápadu na rozhodovanou věc

V rámci konkrétních rozvrhů práce probíhají tzv. kolečka zpravidla pouze uvnitř jednotlivých specializací, proto např. chybné přidělení věci na trestním úseku nemůže ovlivnit právo na zákonného soudce na civilním oddělení.

Jednoznačným ohraničením toho, odkud až by takové porušení nemělo působit účinky, je úplně nový a předchozími nápady neovlivněný začátek cyklu. Tím se ve vztahu k rozvrhům myslí začátek nového kalendářního roku, kdy vstupuje v účinnost nový rozvrh práce a začíná se od znovu. To platí i v případě, kdy je nový rozvrh práce identického znění jako v předcházejícím roce.

Pokud je přidělení posuzované věci – byť i vzdáleně – odvozeno od předchozího chybně rozděleného spisu, nemusí to však nezbytně znamenat, že i posuzovanou věc získá nezákonný soudní senát. Jak si všímá Zdeněk Koudelka, rozhodující je, zda došlo k přidělení věci v souladu s rozvrhem práce, tj. zda by posuzovanou věc získal stejný senát, kdyby bylo podle něj postupováno důsledně i ve všech předcházejících případech.²⁸⁷

Příkladem navrácení rotace vychýlené v důsledku předchozí chyby do správného stavu by byla v rámci specializace, kde se vzájemně střídají pouze dva senáty, paradoxně druhá chyba, čímž by opět ve všech následujících věcech rozhodoval znovu správný soudní senát. Domnívám se, že v takovém případě by nebylo možné (s výjimkou věcí ohraničených těmito dvěma chybami, kde samozřejmě rozhodoval nesprávný soudní senát) namítat porušení práva na

²⁸⁷ KOUDELKA, Zdeněk. Op. cit., str. 225-227.

zákonného soudce, neboť rozhodoval soudní senát v souladu s rozvrhem práce, byť cesta k němu obsahovala dvě chyby.

Předpokládejme však, že začátkem roku je chybně přidělena jedna věc, což způsobí, že budou všechny zbývající věci v tomto kalendářním roce v rámci této specializace přiděleny nesprávně. Výjimku z tohoto pravidla by tvořil rozvrh práce, který počítá s rozdělením věci podle čiré náhody, resp. předtím chybně rozdělená věc by kritéria náhodného nápadu ovlivnila pouze nepatrně.²⁸⁸

Striktně formální výklad nabízí řešení, že jakékoli předcházející porušení rozvrhu práce musí (s výjimkou výše uvedeného příkladu, jenž bude v praxi spíše minoritní záležitostí) zapříčinit porušení práva na zákonného soudce, neboť všechny později napadlé věci tvoří na sebe navazující logickou řadu, která byla touto chybou nepodloženě přerušena. Toto řešení však ve svých důsledcích nikoli *ad absurdum* vede k situaci, kdy by jediná chyba mezi stovkami ročně napadlých věcí starých i řadu měsíců mohla způsobit porušení práva na zákonného soudce ve všech věcech následujících. Za předpokladu, že bychom se přiklonili k tomuto výkladu, bylo by nutné v krajním případě anulovat až roční práci celého soudního oddělení. Tento výklad považuji za přepjatě formalistický a hluboce neproporcionální, neboť svým přístupem by napáchal mnohem více škody, než které se snaží předejít,²⁸⁹ a to především v kontextu historického významu práva na zákonného soudce, kterým je snaha předejít zásahům výkonné moci do moci soudní, jakožto i hierarchická nezávislost soudní moci uvnitř sebe sama.

Opačně konstruovanou interpretaci, tedy že porušení rozvrhu práce v předchozím případě nepředstavuje v posuzované věci, jejíž rozdělení je ovlivněno, ohrožení práva na zákonného soudce, přičemž její nápad je bezprostředně ovlivněn nesprávně rozdělenou věcí, není nutné dlouze rozebírat, neboť je v přímém rozporu s povahou rozvrhů práce.

Mezi oběma výše prezentovanými nevyhovujícími řešeními bude tedy nutné nalézt kompromis.

Ústavní soud v minulosti neměl problém se přiklonit k výkladu práva na zákonného přisedícího, zjevně vedený pragmatickou motivací nepřivodit protiústavnost nespočtu

²⁸⁸ Lze si představit rozvrh práce, podle něhož by na soudu, kde působí čtyři senáty se stejnou specializací, mohla každá nová věc soudnímu senátu napadnout s 25% pravděpodobností. Toto číslo by se však mírně měnilo v závislosti na zatíženosti každého ze senátů. Např. po nápadu věci do senátu A by se pravděpodobnost nápadu další věci snížila na 24 % a pravděpodobnost jejího nápadu do zbývajících senátů B, C a D by tak byla 25,33%. Domnívám se, že taková chyba (zvláště pokud by byla jediná) by změnila poměr natolik nevýznamně, že by nešlo dovozovat porušení práva na zákonného soudce. Se vzdáleně obdobným principem počítá vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 213/2019 Sb., vyhláška o generátoru přidělování. K její kritice blíže srov. kapitolu 6.5 této práce.

²⁸⁹ Srov. dnes spíše ironicky vykládané latinské rčení *Fiat iustitia, pereat mundus*.

rozhodnutí, kdy posvětil obecně přijímanou praxi nevyžadující speciální kritéria na přidělování přísedících k jednotlivým kauzám.²⁹⁰

6.3.3. Zhojení chyby

Skutečnost, že ve věci rozhodoval soudce nebo soudní senát určený v rozporu s rozvrhem práce, je obecně důvodem pro zrušení tohoto rozhodnutí v odvolacím nebo dovolacím řízení, resp. v řízení o ústavní stížnosti před Ústavním soudem.

Případy, kdy bude nutné chybu zhojit, přirozeně odpovídají množině případů, v nichž bylo právo na zákonného soudce rozhodnutím soudce (resp. senátu) v rozporu s rozvrhem práce skutečně porušeno. Vzhledem k tomu, že tato otázka není v platné právní úpravě nikterak objasněna např. legální definicí, právní teorie k ní dosud zastává neurčitý postoj,²⁹¹ a judikatura tento problém řeší pouze fragmentárně při posuzování jednotlivých případů

Ke zhojení pochybení spočívajícího v původním nesprávném přidělení věci je rozhodnutí nesprávně obsazeného soudního oddělení zrušeno, a řízení se vrací na samý začátek, tedy do fáze, kdy návrh na zahájení soudního řízení na soud došel. Následně je věc přidělena správnému soudnímu oddělení v době původního nápadu.

6.4. Problematická místa rozvrhů práce

Jako jeden z hlavních problémů současné praxe v oblasti rozvrhů práce můžeme shledat nejednoznačnost znění vyvolávající pochybnosti při jeho interpretaci. Je pochopitelné, že rozvrh práce nemůže pamatovat na úplně všechny případy, které mohou při rozdělování věcí nastat, nicméně by měl obstát v běžném provozu soudu bez nutnosti jeho dodatečného výkladu a počítat se všemi (předvídatelnými) eventualitami.²⁹² Mezi běžné okolnosti je v tomto případě nutné řadit rovněž všechny sezónní nebo ojedinělé situace, s nimiž lze dopředu počítat (např. odchod soudkyně na mateřskou dovolenou, úmrtí soudce, snížení nápadu soudního senátu z důvodu přetíženosti).

Následující části lze považovat za stručná pozastavení se nad jednotlivými dílčími potenciálně problematickými aspekty rozvrhů práce.

²⁹⁰ K tomu bližší srov. kapitolu 5.4.3. této práce.

²⁹¹ KOUDELKA, Zdeněk. Op. cit., str. 225-227.

²⁹² Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2015, sp. zn. II. ÚS 1589/13, odst. 35.

6.4.1. Stručnost zákonné úpravy

De lege ferenda by bylo vhodné rozšířit a specifikovat požadavky kladené na obligatorní obsahové náležitosti rozvrhů práce ustanovením § 42 ZSS. Předně by bylo účelné v právní úpravě zakotvit institut náhradníka, tedy soudce, který projedná dříve napadlé věci v případě, že řádný člen senátu již nadále nebude jeho členem. Tím se předejde výjimce v § 42 odst. 2, která *a contrario* umožňuje měnit složení senátů v probíhajících věcech v případech, kdy to není možné jinak.

Představit si lze i zákaz tzv. úzkých (výlučných) specializací²⁹³, a to přinejmenším tak, aby vždy danou agendu měla na starosti alespoň dvě soudní oddělení. Výjimku by bylo možné učinit pro vrcholné instance, kde se podle platných procesních předpisů řeší především právní otázky, a takový zákaz by byl spíše kontraproduktivním, neboť zásahy do práva na zákonného soudce jsou zde zavedením výlučné specializace minimalizovány.

Dalším požadavkem, který by měl být zákonem výslovně kladen na rozvrh práce, jsou přesná kritéria určení soudce zpravodaje v řízeních, kde je tohoto institutu užíváno. Přestože jeho úloha formálně spočívá spíše v administrativních záležitostech, skutečná role soudce zpravodaje je mnohem důležitější,²⁹⁴ neboť významným způsobem ovlivňuje nejen finální podobu rozhodnutí, ale zároveň určuje rámec právních i skutkových otázek, na nichž bude rozhodnutí stát.

Zákonná úprava rovněž postrádá normu řešící spojení skutkově souvisejících věcí, jež v souladu s rozvrhem práce napadly odlišným soudním oddělením. To lze označit za opomenutí zákonodárce.²⁹⁵ Vhodné by bylo *de lege ferenda* tuto otázku, která je na úrovni obecných soudů řešena nejednotně,²⁹⁶ promítnout přímo do znění ZSS, a to tak, že bude praxe spojování skutkově souvisejících věcí, s ohledem na právo na zákonného soudce, připuštěna pouze tehdy, napadly-li všechny tyto věci do stejného soudního oddělení, čímž by byly odstraněny pochybnosti o ústavní konformitě této praxe, neboť při ní dochází přinejmenším fakticky k odnětí zákonnému soudci.²⁹⁷ Tento závěr lze podpořit i právním názorem, že spojování věcí

²⁹³ K tomu blíže srov. kapitolu 6.4.3.

²⁹⁴ THIEDEMANN, Hilke. Op cit., str. 239.

²⁹⁵ MAROÚŠEK, Daniel. Op. cit., str. 68.

²⁹⁶ Tamtéž, str. 70-72. Jako příklad soudní praxe aprobující tento problematický přístup lze uvést rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 21. 4. 2011, sp. zn. 18 Co 297/2010 [R 118/2011 civ.].

²⁹⁷ Stranou ponechme přidružené problémy, mezi něž lze zařadit např. náročnost určení, které soudní oddělení má takto spojené věci projednat (dřívější nápad nebo pozdější nápad, složitější věc nebo jednodušší věc apod.). To může v krajním případě vyústit např. v účelové podávání dodatečných žalob ve snaze docílit spojení věcí a jejich projednání v účastníkovi více nakloněném soudním oddělení. K problematice spojování věcí blíže srov. MAROÚŠEK, Daniel. Op. cit., zejm. str. 70-72.

ve světle hospodárneho a efektívneho procesu v testu proporcionality vůči právu na zákonného soudce neobstojí.²⁹⁸

Závěrem lze stručně odkázat na ostatní kapitoly, které obsahují poznatky o ústavněprávních nedostatcích rozdělování věcí, které by bylo možné a žádoucí v rozvrzích práce reflektovat, a které na tomto místě z důvodu omezeného rozsahu nelze dublovat.

6.4.2. Podmínění nápadu povahou řešené právní otázky

Rozdělení věcí mezi soudní senáty podle toho, které oblasti nebo institutu se řešená právní otázka týká, je ústavně konformní způsob,²⁹⁹ který se používá zejména u vrcholných soudů obecné soustavy (Nejvyšší soud a NSS).³⁰⁰ Jedná se o zvláštní formu specializace, neboť věcně vymezuje okruh věcí, kterým se dané soudní oddělení věnuje. Oproti standardní specializaci běžně se vyskytující v rozvrzích práce však takto řešené rozdělení věcí znamená, že dané soudní oddělení je jediné, které se může těmto záležitostem věnovat. Z hlediska právní jistoty taková metodika rozdělování přináší transparentní přidělování věcí jednotlivým soudním oddělením, což může být prizmatem práva na zákonného soudce vítáno.

Naopak problematickým je tento přístup ze dvou důvodů.

Zaprvé, věc, která splňuje podmínky pro přiřazení do dvou různých senátů, vyžaduje nutnost dodatečné interpretace rozvrhu práce a vyřešení otázky, která z nich je v právním sporu dominantní. Pokud dojde k nesprávnému přidělení věci na úrovni senátů Nejvyššího soudu, bude jedinou příležitostí, jak porušení práva na zákonného soudce zhojit, ústavní stížnost.

Zadruhé, jedná se o úzkou a výlučnou specializaci, kdy o dané otázce nemůže rozhodnout žádný jiný senát. Nejenom, že bude tak často ještě před podáním návrhu k soudu prvního stupně známo, kdo bude rozhodovat o dovolání, ale ve zbývajících případech může právní zástupce účastníka řízení (např. v civilním řízení) formulovat právní otázku v dovolání takovým způsobem, aby napadla žádoucímu senátu, čímž účelově založí jeho příslušnost.³⁰¹

Přestože se jedná o problematická místa rozvrhů práce, neporušují právo na zákonného soudce, a vzhledem k funkci vrcholných soudních instancí, jíž je mj. sjednocování judikatury, zpravidla nepřinášejí zásadní komplikace.

²⁹⁸ MAROŮŠEK, Daniel. Op. cit., str. 74.

²⁹⁹ Např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1800/14.

³⁰⁰ „[S]právné přidělení věci podle rozvrhu práce soudu stává někdy "hraničním" problémem, závislým na odpovídajícím použití a výkladu hmotného práva.“ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 1171/14, odst. 20.

³⁰¹ K tomuto problému blíže srov. např. KOSAŘ, David. *Rozvrh práce: Klíčový nástroj pro boj s korupcí soudců a nezbytný předpoklad nezávislosti řadových soudců*. Op. cit., str. 1050.

6.4.3. Příliš úzká specializace a účelově založená příslušnost – druhá strana mince

Ačkoli námitky v této části práce směřují především vůči nedostatkům v úpravě rozvrhů práce, v omezeném rozsahu je můžeme rozšířit i na zásady zákonného soudce jako celku.

Dalším úskalím mnoha rozvrhů práce, které porušuje některé zásady, z nichž právo na zákonného soudce vychází, je příliš úzká specializace jednotlivých soudních senátů. Není na škodu, pokud sdílí totožně vymezenou specializaci více senátů. V poměrech české soudní praxe by tento přístup zároveň vyžadoval, aby každý senát měl úzkých specializací několik (ledaže by se jednalo o skutečně objemnou agendu), neboť by jinak nebylo možné při zachování současného počtu soudců udržet efektivitu a rychlost soudních řízení. To by však bylo v přímém protikladu se smyslem specializace, jehož snahou je určit omezený výčet věcí, jimž se bude soudce věnovat do hloubky, a získá tak v dané problematice větší přehled. Takové řešení bychom mohli v mezích jeho skutečného provedení považovat za více či méně nerozumné, nikoli však nezákonné, natož protiústavní.

Co naopak považuji za velice závažný problém, jsou situace, kdy je určitá agenda přiřazena jedinému soudnímu senátu. Taková praxe bývá ospravedlňována především její nízkou frekvencí či zvýšenou komplikovaností dané problematiky.

Jako jeden takový příklad lze uvést rozvrh práce Obvodního soudu pro Prahu 1 ve znění účinném od 1. 1. 2020. Podle něj měla napadnout veškerá trestní agenda v oblasti korupce (tj. trestné činy kvalifikované jako §§ 256 až 258, resp. §§ 331 až 333 tr. zákoníku) do jediného soudního senátu 6T. To znamená, že osoba, která by na území spadající do obvodu Obvodního soudu pro Prahu 1 spáchala korupční trestný čin, měla by již v tuto chvíli jistotu, kdo bude za předpokladu jejího trestního stíhání takový případ soudit.³⁰²

Při současném dodržení všech zákonných nároků kladených na soudce – především pak v oblasti nepodjatosti – by bylo možné namítat, že tato skutečnost je bez významu, neboť ji není možné zneužít. Taková argumentace však ob stojí pouze v mezích osobních vztahů a ignoruje širší politicko-společenské souvislosti.

Příliš úzká agenda sice neporušuje zásadu obecnosti rozvrhu práce, může být však zneužita (potenciálními) účastníky řízení – např. účelovou úpravou skutkových okolností vymezujících příslušnost – k tomu, aby založili příslušnost soudu či soudce, který bude ve věci rozhodovat pro ně příznivěji. Veřejným tajemstvím, o němž psal např. David Kosař, je umění advokátů

³⁰² Je nutné poznamenat, že na území Prahy 1 se nachází Poslanecká sněmovna i Senát Parlamentu České republiky, což vzhledem k povaze korupční kriminality vrhá na celou problematiku i silný politický stín.

podat prvostupňový návrh na zahájení řízení takovým způsobem, aby v pozdější fázi řízení dovolání „proti tomuto“ rozhodnutí projednal jím preferovaný senát Nejvyššího soudu.³⁰³

Na druhou stranu je nutno zvážit i pozitivní důsledky takové úpravy. Ideál, který je v praxi nedosažitelný,³⁰⁴ totiž že každý odborně i profesně kvalifikovaný, nestranný a nezaujatý soudce by měl konkrétní věc rozhodnout vždy stejně, zde nachází částečnou podporu. Judikatura tak přinejmenším na úrovni daného soudu nepotřebuje sjednocování. Současně takto rozhodující soudce (resp. senát) nestagnuje a dlouhodobě neulpívá na svém názoru, neboť je jeho výklad podrobován konstantní kritice poskytované nadřízenými soudy v rámci opravných prostředků. Problematictější bych příliš úzkou specializaci hodnotil u vrcholných soudů obecné soustavy, příp. Ústavního nebo mezinárodního soudu, kde hrozí, že by v krajním případě mohla jedna osoba získat názorový monopol v příslušné oblasti právní problematiky.³⁰⁵

Dalším problémem, který souvisí s dokazováním podjatosti, je faktická existence určitého (byť mírného) důkazního břemena, jež musí účastník řízení usnést alespoň do té míry, že o nepodjatosti soudce lze důvodně pochybovat. Tyto skutečnosti však nemusí být stranám řízení vždy známy. Lze si kupříkladu představit situaci, kdy se soudce ve volném čase schází s určitými osobami, které mohou mít na výsledku rozhodnutí určitý zájem. Je to tak především soudce, kdo by měl pečlivě zvažovat, které jeho osobní aktivity mohou zasáhnout do nestrannosti jeho rozhodování. Současná právní úprava zčásti počítá s tím, že soudce si bude tíhu své odpovědnosti uvědomovat a svou případnou podjatost přizná. Zároveň je nutné mít na paměti, že podjatý soudce si většinou neuvědomuje, že činí něco nepřijatelného, a proto by měl tento paradox překonat studiem předchozí judikatury, která mu pomůže dosáhnout objektivního zhodnocení. Tuto judikaturu však může i zneužít, a to v tom smyslu, že bude vědět, co „mu ještě projde“.

Druhá strana mince záruk poskytovaných právem na zákonného soudce deformovaných úzkou specializací spočívá v možnosti účelového založení podmínek příslušnosti za účelem dosažení toho, že bude účastníková věc projednána žádaným soudem (či dokonce konkrétním

³⁰³ KOSAŘ, David. Rozvrh práce: Klíčový nástroj pro boj s korupcí soudců a nezbytný předpoklad nezávislosti řadových soudců. Op. cit., str. 1054-1055.

³⁰⁴ Tamtéž, str. 1055.

³⁰⁵ Tamtéž, str. 1059.

soudcem). Institut účelově založené příslušnosti³⁰⁶ – například na rozdíl od mezinárodního práva soukromého – vnitrostátní právo nezná.³⁰⁷

Je otázkou, zda by v rámci širšího pojetí práva na spravedlivý proces měla být otázka souběhu více „podezřelých“ okolností zařazena i do částečně technické problematiky práva na zákonného soudce. Odpověď nám sdělí, zda obecné záruky nestrannosti a nezávislosti soudce vyžadované především zákonem o soudech a soudcích postačí garanci spravedlivého procesu, nebo je nutné věnovat určitým excesům v úpravě rozvrhů práce zvýšenou pozornost.

6.4.4. Jiné chyby objevující se v rozvrzích práce

Příkladem mezery umožňující nepřímé dosazení konkrétního soudce je judikaturou nezpochybňovaná praxe, kdy je po nápadu věci do příslušného senátu jeho předsedovi ustanoven zástupce, přičemž v případě předsedovy dlouhodobé indispozice či ukončení jeho profesního působení tento zástupce přebere senátní agendu, a ve věci rozhodne. Lze si představit i případ, v němž by tento nově ustanovený zástupce před přidělením věci do tohoto senátu u příslušného soudu vůbec nepůsobil.

Přesto se domnívám, že nastane-li taková situace v praxi, nelze bez dalšího dovozovat porušení práva na zákonného soudce, natož úmyslnou manipulaci uvnitř instituce. Tento problém je nutné vykládat v širším kontextu dosti vysoko praxí nastavené laťky benevolence vůči širokému a nepřesnému znění rozvrhu práce. Právě připuštěním této praxe jsme umožnili, aby takto nejasně formulovaná pravidla plná trhlin byla uznávána za ústavně konformní, přičemž nynější shledání opaku by retroaktivně přivodilo protiústavnost nespočtu rozhodnutí, která učinili obdobně příslušní soudci, resp. soudní senáty (srov. výše).

Aby bylo právo na zákonného soudce naplněno beze zbytku a vyloučilo nesnadnou (přesto proveditelnou) manipulaci se zákonným soudcem v souvislosti s dopady změn rozvrhu práce na již napadlé a rozdělené věci, navrhuji, aby *de lege ferenda* byla zákonem zpřísněna obecná pravidla pro rozvrhy práce, a to především následujícími způsoby.

Jakákoli změna určení zástupců a náhradníků v rozvrhu práce pro jednotlivé senáty by měla být účinná až pro v budoucnu napadlé věci. Z tohoto důvodu je nezbytné, aby před účinností

³⁰⁶ Případem, kdy žalobce v civilním řízení účelově založil místní příslušnost jiného soudu tím, že mezi žalované zahrnul navíc i právnickou osobu, kterou sám ovládal (záměrná procesní obstrukce), se již zabýval Nejvyšší soud. Ten dovodil, že procesní obstrukce nepoživají právní ochrany a soud pro účely posouzení své příslušnosti tak vezme v potaz pouze žalovaného, který měl být touto obstrukcí poškozen. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2012, sp. zn. 21 Nd 299/2012 [R 13/2013 civ.]

³⁰⁷ Problém tzv. forum shopping s sebou nese převážně negativní konotace a v řadě jurisdikcí existují snahy jej omezovat. FERRARI, Franco. *Forum Shopping: A Plea for a Broad and Value-Neutral Definition*. NYU Lectures on Transnational Litigation, Arbitration and Commercial Law. 2013, č. 1, str. 1-6.

tohoto obecně závazného pravidla byly rozvrhy práce upraveny takovým způsobem, aby hlouběji a konkrétněji upravovaly mechanismus přerozdělení věcí. Při jeho absenci v rozvrhu práce obecně hrozí, že k rozhodnutí již napadlých kauz nebude příslušný žádný soudce, což napomáhá výskytu svévole. Je zřejmé, že přesná pravidla pro přerozdělení věcí po ukončení působení soudce jsou nezbytná, neboť každý soudce jednou na své pozici skončí.

Považuji za vhodné, aby takový způsob přerozdělení v případě potřeby (přerozdělení věci po původním zástupci, přičemž žádný další určen v době nápadu věci rozvrhem práce určen nebyl) subsidiárně umožňoval postupné vystřídání všech soudců v rámci dané specializace. Zbytečné komplikovanosti takového systému lze předejít, pokud bude fungovat na rotačním systému podle abecedně seřazených jmen soudců, v jehož rámci by se přerozdělovaly jednotlivé kauzy a nikoli celá senátní agenda.

Aby v praxi nedošlo k paradoxu, kdy při určení zástupce, náhradníka či přerozdělení věci nebude rozvrh práce účinný v době jejího nápadu obsahovat pravidla odpovídající těmto přísnějším kritériím, měla by modelová novela zákona o soudech a soudcích zakotvit přechodná ustanovení, které by přísnější pravidla požadovala pouze v souvislosti s věcmi napadlými až po účinnosti této novely. To by rovněž zajistilo soudům dostatek času, aby nové zákonné požadavky vhodně promítly do svých rozvrhů práce.

6.5. Elektronický generátor zákonných soudců

V době skokového pokroku v oblasti informačních technologií i umělé inteligence je kladen velký důraz na elektronizaci veřejných systémů. Přestože – nebo snad právě proto, že – proces elektronizace justice v tomto ohledu spíše zaostává,³⁰⁸ probíhá v současnosti řada projektů snažících se modernizovat justiční systém do podmínek 21. století. Namátkou můžeme zmínit projekt eSpis nebo Anonymizér.³⁰⁹

Řada soudů již dnes využívá k zápisu nově napadlých věcí do jednotlivých senátů prostředky výpočetní techniky (s pomocí počítačového programu). Ústavní soud ve své přezkumné praxi již judikoval, že pokud nejsou elektronické pomocné nástroje pouhým prostředkem usnadnění či zrychlení práce soudního úředníka na podatelně, ale využívají vlastní

³⁰⁸ POKORNÝ, Marek. *Do čela vrchního soudu zasedl soudce Dörfl, s jehož jmenováním prezident Zeman váhal. Instituci chce více otevřít.* Hospodářské noviny. 2. 1. 2020. Dostupné na: <https://domaci.ihned.cz/c1-66700690-do-cela-vrchniho-soudu-zasedle-soudce-dorfl-s-jehoz-jmenovanim-prezident-zeman-vahal-soud-chce-udelat-otevrenejsi>

³⁰⁹ *Sen o digitalizaci justice se odkládá.* Hospodářské noviny. 15. 8. 2019. Dostupné na: <https://ictrevue.ihned.cz/analyzy-a-projekty/c1-66624340-sen-o-digitalizaci-justice-se-odklada>

pravidla pro určení příslušného senátu, musí být i tato obsažena v rozvrhu práce, jinak je takový postup rozporný se zásadami předvídatelnosti a transparentnosti přidělování soudní agendy, a tudíž porušující právo na zákonného soudce.³¹⁰ Dále v odůvodnění uvedl, že „[t]yto maximy nebrání využití výpočetní techniky při rozdělování soudní agendy, jakož i využití matematických metod, jež představují základ algoritmu přidělování věcí. Zároveň však z nich, jako jejich důsledek, vyplývá nezbytnost výslovného označení takovýchto metod, resp. nezbytnost popisu algoritmu, jež je východiskem programů pro výpočetní techniku a jejího využití při přidělování věcí.“³¹¹

Důležitým projektem elektronizace justice je tzv. elektronický generátor zákonných soudců. Za iniciativou k jeho zavedení stojí bývalý ministr spravedlnosti Robert Pelikán.³¹² Podstatou elektronického generátoru je nahradit lidskou činnost přidělování věcí na jednotlivých soudech do soudních oddělení v souladu s rozvrhem práce počítačovým algoritmem, který by na rozdíl od člověka nechyboval. Dále by se významně omezila korupce s přidělováním spisů do soudních oddělení žádoucích pro jednu či druhou stranu sporu, příp. pro soud či justiční nebo politický systém jako celek. Tento systém však trpí jedním nedostatkem, který můžeme označit za fatální, a jenž je důvodem, proč je nutné toto řešení důrazně odmítnout.

Pokud není úzkou specializací, příp. v kombinaci se zastaveným nápadem, určeno jediné zákonné soudní oddělení,³¹³ musí být tento výběr stále určitým způsobem snížen.

Je nutné mít na paměti, že jedinou alternativou k rotačnímu systému (tj. jakkoli určenému střídání senátů podle jasně daných pravidel) je prostá náhoda. Z hlediska rovnoměrného zatížení soudních senátů se jedná o praktické řešení, neboť přinejmenším teoreticky musí v dlouhodobém horizontu napadnout všem senátům přibližně stejný počet věcí, byť krátkodobě mohou nastat období, kdy budou mít některé senáty více nových věcí než jiné. Dále by se vyloučila možnost korupce či vnější manipulace s nápadem spisu, neboť posečkat na „správnou chvíli“ by nebylo možné právě proto, že šance nápadu zájmové věci určitému senátu by byla stejná jako kdykoli jindy.

Hlavní důvod, proč je takové řešení potřeba odmítnout, spočívá v tom, že dodržení mechanismu přidělování věcí podle náhody (byť v rozmezí dalších zužujících pravidel např. v oblasti specializace) není možné z povahy věci zpětně dokázat. I pokud by k vygenerování

³¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2011, sp. zn. IV. ÚS 1302/10.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Pelikán navrhuje zavést náhodný generátor přidělování věcí soudcům. Česká justice. 24. 3. 2016. Dostupné na: <https://www.ceska-justice.cz/2016/03/pelikan-navrhuje-zavest-nahodny-generator-pridelovani-veci-soudcum/>

³¹³ Což přináší své vlastní problémy, srov. zejm. kapitolu 6.4.3.

příslušného senátu došlo za přítomnosti svědků s pomocí počítačového programu, který by byl schopen vyprodukovat certifikát o správnosti postupu, stále nelze vyloučit, že by jeho zdrojový kód byl upraven takovým způsobem, aby poskytl předem vyžádaný výsledek.

Model obsažený v novele ZSS č. 296/2017 Sb., která by měla zavést generátor zákonných soudců pro insolvenční řízení, počítá s modifikací náhody ve prospěch nápadu senátům, které mají méně věcí, a to s cílem zajistit jejich rovnoměrné zatížení. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 213/2019 Sb., o generátoru přidělování, konkretizuje způsob a podmínky jeho provozu. V příloze č. 1 je uveden matematický vzorec, který se při výpočtu pravděpodobnosti užije.

Závěrem lze uvést, že ze všech oblastí justice způsobilých pro elektronizaci³¹⁴ se nejvíce přidělování věcí senátům jako ta nejvhodnější. Jistě, množství běžných lidských pochybení a korupčních jednání se sníží, nicméně ty, k nimž dojde např. skrze hackerské útoky, bude mnohem obtížnější – ne-li nemožné – odhalit. I představitelé soudů se vyjádřili tak, že elektronický generátor z praktických důvodů není nutným ani vhodným prostředkem pro přidělování věcí.³¹⁵

³¹⁴ Evropská komise pro efektivitu justice (*European Commission for the Efficiency of Justice*) ve svém výhledu ze dne 6. 12. 2019 pro léta 2020-2021 uvedla celkem šest oblastí plánu Rady Evropy na posílení soudní nezávislosti a nestrannosti. Mezi ně patří např. vývoj nástrojů pro analýzu fungování justice a zajištění kvality a efektivity politik (*policies*) v této oblasti, analýza délky soudních řízení nebo posilování vztahů mezi účastníky řízení a národními a mezinárodními soudy. Projekt elektronického generátoru zákonných soudců by bylo možné zařadit pod bod věnující se vývoji nástrojů kyberjustice a umělé inteligence jako prostředek dosažení efektivity a kvalitního fungování soudů. K tomu blíže srov. výhled aktivit pro léta 2020-2021 Evropské komise pro efektivitu justice ze dne 6. 12. 2019. Dostupné na: <https://rm.coe.int/cepej-2019-19-progactiv-2020-2021-e-final-10-december-2019-cs/1680993c98>

³¹⁵ MATES, Pavel, ŠEMÍK, Karel. Op. cit., str. 749-750.

7 Přisedící

Institutu přisedících je věnována samostatná kapitola této práce, neboť podřazením problematiky přisedících pod rozvrh práce by nebyly vyčerpány všechny závažné výhrady, které lze důvodně vznést vůči jejich vztahu k naplňování či porušování práva na zákonného soudce.

Institut přisedících v senátech soudů prvního stupně v některých řízeních zajišťuje laický prvek ve výkonu soudní moci a naplňuje čl. 94 odst. 2 Ústavy. Z hlediska práva na zákonného soudce se jedná o jeho velice problematický bod, neboť ustavení přisedících v jednotlivých věcech musí z praktických důvodů ustupovat některým obecným zásadám tohoto základního práva.

Přisedící nejsou profesionálními soudci. To znamená, že u nich není vyžadováno právnické vzdělání a splnění dalších podmínek. Přisedící okresních soudů jsou voleni zastupitelstvy obcí, přisedící krajských soudů pak zastupitelstvy krajů. Volba orgánů, které mají být nezávislé, s sebou přináší určité problémy vždy. Tím spíše pak, pokud se jedná o právní laiky, kteří, leč důsledně poučení předsedou senátu, si nemusí být vědomi všech důsledků svého rozhodování. Celou úpravu ještě komplikuje skutečnost, že jsou voleni obecními (krajskými) zastupiteli, tedy politiky, kteří mohou mít zájem na zvolení osoby s ideově souladným světonázorem. Mandát přisedících je navíc časově omezený, a proto se mohou snažit zastupitelům zavděčit rozhodováním věcí způsobem, který se bude politikům zamlouvat.

Vzhledem k tomu, že přisedící jsou soudci v dané věci, je nutné právo na zákonného soudce vztáhnout i na soudce laiky.³¹⁶

7.1. Výběr přisedících dle judikatury Ústavního soudu

Ústavní soud je ve své judikatuře při přezkumu pravidel ustavování přisedících mnohem benevolentnější než u profesionálních soudců. Svými rozhodnutími opakovaně posvětil ústavní konformitu běžné praxe u okresních a krajských soudů, kde jsou všichni přisedící daného soudu přiřazeni do jednotlivých senátů. Každý předseda senátu má tak zpravidla k dispozici více než 2 přisedící, jež může dle svého uvážení povolát k projednání jednotlivých věcí.

³¹⁶ Shodně LAJSEK, Vladimír. Op. cit., str. 1044.

Nad rámec požadavku rozdělení přísedících do soudních senátů není judikatura Ústavního soudu příliš konkrétní. Na jednotlivých kazuistikách si můžeme ukázat, co považoval ÚS za ústavně konformní, a co už podle jeho názoru překročilo práh libovůle.

V nálezu sp. zn. II. ÚS 2430/15 Ústavní soud posvětil praxi na Krajském soudu v Brně v roce 2012, kde nebyli přísedící rozděleni do soudních senátů, nýbrž všech 169 přísedících uvedených ve jmenném seznamu bylo přiděleno do jednotlivých senátů na základě interního seznamu, který nebyl veřejně přístupný. Ohledně netransparentnosti povolávání jednotlivých přísedících z tohoto podseznamu k rozhodnutí konkrétních věcí se Ústavní soud spokojil s vysvětlením předsedkyně senátu, která při ústním jednání doložila, že vybírala všechny přísedící se srovnatelnou frekvencí. Uzavřel, že se tak nepotvrdilo podezření, že by byli přísedící ve stěžovatelově věci vybráni účelově.³¹⁷ Tento závěr podpořil později téhož roku i III. senát Ústavního soudu.³¹⁸

Přenos důkazního břemene ze soudu na účastníka řízení při nedostatečné transparentnosti pravidel pro přidělování přísedících bohužel odporuje účelu práva na zákonného soudce, tedy snaze zabránit kabinetní justici a přidělování přísedících *ad hoc*.³¹⁹ Ve stěžejní judikatuře Ústavního soudu z 90. let, která položila základy práva na zákonného soudce, jak je vykládáno dnes, sám Ústavní soud vymezil zásadu předvídatelnosti a transparentnosti rozvrhu práce vůči účastníkům řízení,³²⁰ a nikoli pouze vůči internímu aparátu soudu.

Je pravdou, že pro tvrzení účelového povolání přísedících v této konkrétní kauze neexistuje dostatek důkazů, nicméně jejich předložení po stěžovateli nemůže být ani rozumně požadováno, neboť pokud by k manipulaci s přidělováním přísedících skutečně došlo, tento by neměl možnost prokázat porušení interních pravidel, jež sám nezná. Navíc pokud je požadavek na přidělování přísedících tímto způsobem snížen z legality (tj. souladu rozdělování věcí s ustanoveními rozvrhu práce) na pouhou legitimitu, jistě by v případě snahy o manipulaci nečinilo obecnému soudu problém úspěšně zpětně domyslet interní systém povolávání přísedících, v němž by přidělení těchto konkrétních přísedících „dávalo smysl“.

Požadavky předvídatelnosti a transparentnosti rozvrhu práce lze rozšířit i na otázku zastoupení soudců, které by mělo být řízeno předem danými pravidly a nikoli *ad hoc*.³²¹ Při

³¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 8. 2016, sp. zn. II. ÚS 2430/15, zejm. odst. 47.

³¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 12. 2016, sp. zn. III. ÚS 2759/16.

³¹⁹ Požadavek transparentnosti s odkazem na judikaturu ESLP vyzdvihuje soudce Radovan Suchánek ve svém odlišném stanovisku k nálezu II. ÚS 3383/14, který uznal za ústavně konformní praxi na Krajském soudu v Brně, kde došlo k přidělování přísedících do senátů na základě interních pravidel a nikoli na základě rozvrhu práce. Srov. zejm. odst. 7-10 disentu.

³²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1998, sp. zn. III. ÚS 200/98.

³²¹ Srov. dissent Radovana Suchánka k nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3383/14, zejm. odst. 12.

snaze o zachování hodnot zákonného soudce by obecně neměly být požadavky na přerozdělení věci mírnější než na její prvotní přidělení; právě naopak tím může dojít k *odnětí* zákonnému soudci. Není důvod tuto zásadu nevztáhnout i na přisedící, tím spíše pokud jsou pravidla pro jejich povolávání míň rigidní, čímž vytvářejí větší prostor pro flexibilitu, ale i libovůli. Pokud jde o důvěru v justici, která je jednou z jejích nejvyšších hodnot a zároveň základním předpokladem její legitimacy, netransparentnost pravidel přidělování přisedících nahrává možným spekulacím o nezávislosti a nestrannosti rozhodování.³²²

V ideálním případě by mělo být možné dovodit přesné složení senátu ještě před dnem, kdy věc napadne na soud.³²³ K tomu je nutné učinit výhradu, neboť přidělení věci konkrétnímu senátu i složení přisedících musí zahrnovat pro osobu podávající návrh na zahájení řízení (i odvolacího, dovolacího apod.) určitý aspekt neznámého, aby nemohla tento návrh podat účelově v konkrétní čas a ovlivnit tak rozhodující senát i jeho složení. Z toho důvodu, spíše než schopnost dopředu předpovědět složení senátu, odpovídá principům zákonného soudce možnost zpětně zkontrolovat, zda byla všechna kritéria naplněna.

Motivaci benevolentní judikatury Ústavního soudu vůči absenci pevných pravidel pro ustavování přisedících lze spatřovat spíše ve snaze o praktické řešení než v důsledném výkladu hodnot zákonného soudce. Důvodem obtížnějšího obsazování soudních senátů přisedícími spočívá v jejich nízkém finančním ohodnocení, což způsobuje, že přisedící zpravidla vykonávají jinou hlavní výdělečnou činnost, v jejímž důsledku naopak nemají mnoho volného času k výkonu funkce přisedícího. Jelikož je jednotlivá jednání nezbytné nařizovat i vzhledem k jejich časovým možnostem, vznikají v řízení nadbytečné průtahy. Zhoršené podmínky pro povolávání přisedících a jejich nižší motivace jsou „kompenzovány“ benevolentnějším výkladem ústavněkonformního postupu povolávání přisedících Ústavním soudem, který je ovšem místy až na samé hranici porušení hodnot, na nichž je právo na zákonného soudce založeno.

Ústavní soudce Radovan Suchánek ve svých odlišných stanoviscích dlouhodobě a stabilně zastává právní názor, že tolerovaná míra flexibility povolávání přisedících k rozhodování jednotlivých věcí, je v rozporu s právem na zákonného soudce. *„Ve vztahu k právu dle čl. 38 odst. 1 Listiny je proto irrelevantní faktická obtížnost stanovení rigidních pravidel pro dosazování přisedících, zapříčiněná tím, že přisedící nejsou zaměstnanci soudu, ale vykonávají občanské povolání, a je tudíž nutno brát v potaz i jejich (...) časové možnosti. Jde o organizační*

³²² Srov. dissent Radovana Suchánka k nálezu Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 3383/14, zejm. odst. 12.

³²³ Tamtéž, zejm. odst. 13 disentu.

*problém na straně soudu, který nemůže jít k tíži účastníkům řízení a nemůže za žádných okolností ospravedlňovat porušení práva na zákonného soudce.*³²⁴

Právní úprava přisedících přijatá zákonodárcem nechala Ústavnímu soudu jen velmi úzký prostor pro nalezení ústavně konformního výkladu povolávání přisedících proveditelného v praxi, jenž by zároveň plně respektoval východiska principu zákonného soudce. Na druhou stranu pro zrušení (přinejmenším části) úpravy přisedících není dán dostatečně závažný důvod, byť lze vznést důvodné námitky proti úpravě přisedících jako celku.³²⁵

Pokud je do každého senátu zařazeno např. 8 přisedících,³²⁶ z nichž si může předseda senátu pro jednotlivé věci libovolně vybírat, je tím prostor pro libovůli nižší, než kdyby měl k dispozici všech kupříkladu 90 přisedících zařazených k danému soudu, přesto však není vyloučena. Právě naopak, pravidelným setkáváním a vytvářením osobních vztahů může předseda senátu předpokládat, jaký bude mít určitý přisedící názor na konkrétní oblast (např. zda přisedící v trestním řízení vykládá zásadu *in dubio pro reo* extenzivně nebo restriktivně) a na základě toho je účelově přiřazovat k jednotlivým kauzám. Hlavní nebezpečí spočívá v nepřezkoumatelnosti tohoto postupu. Legitimizace absence jakýchkoli pravidel (byť interních pro každý senát) nenutí předsedy senátů k důslednému dodržování postupů zaručujících naplnění hodnot práva na zákonného soudce. Pokud by byl předseda senátu při výběru přisedícího přece jen veden skrytým motivem, je velice jednoduché jej díky absenci pevných pravidel skrýt za jiný, na první pohled legitimní, důvod.

Řešení na úrovni rozvrhů práce, které by vyřešilo většinu problémů netransparentnosti přidělování přisedících dle současné právní úpravy, by bylo možné nalézt v jiném postupu. Přisedící by nebyli přiřazováni do soudních senátů, ale pouze do jednotlivých úseků (trestní, civilní, správní soudnictví apod.) a následně by byli k jednotlivým věcem při nápadu přidělování rotačním systémem. Jelikož by takto příslušných přisedících bylo mnoho, stačilo by vyzývat je postupně, dokud by pověřená osoba soudu nenarazila na přisedícího, který by měl v době konání jednání – s určitou mírou benevolence vůči jeho časovým možnostem – možnost se jej zúčastnit. Bylo by vhodné, pokud by výběr přisedících tímto způsobem prováděla jiná osoba než příslušný předseda senátu. Další z výhod tohoto postupu by spočívala

³²⁴ Odlišné stanovisko soudce Radovana Suchánka k sp. zn. III. ÚS 2759/16 ze dne 6. 12. 2016.

³²⁵ K tomu srov. kapitulu 7.2 této práce.

³²⁶ V usnesení sp. zn. I. ÚS 2337/14 ze dne 11. 8. 2015 Ústavní soud neshledal porušení ani když bylo do senátu přiřazeno 21 přisedících a rozvrh práce výslovně stanovil, že jejich výběr i určení počtu náhradníků podléhá volnému uvážení předsedy senátu.

v narušení vztahu s „jejich“ předsedou senátu, který by mohl postupem času narušit jejich nestrannost.

Výběr přísedících v trestním řízení je nutné, stejně jako jiná porušení rozvrhu práce či souladný postup s protiústavním rozvrhem práce, namítnout již v řízení před obecnými soudy. Nadto je bezpodmínečným předpokladem meritorního přezkumu ústavní stížnosti podání dovolání dle ustanovení § 265b odst. 1 písm. a) tr. řádu, které obsahuje samostatný dovolací důvod spočívající v rozhodnutí věci nepříslušným či nenáležitě obsazeným soudem.³²⁷

7.2. Nezávislost a nestrannost přísedících

O správnosti současného řešení laického prvku v justici skrze institut přísedících lze polemizovat především z praktických důvodů pramenících v dynamice běžných mezilidských vztahů.³²⁸ Přísedící jsou zpravidla osoby neznalé práva, a proto není překvapivé, že často respektují úsudek profesionálního soudce, navíc ve světle obavy, že nemusí být v důsledku své případně projevované asertivity tímto soudcem napříště vybráni.³²⁹ Naopak profesionální soudce bude váben často i nevědomou tendencí zvolit si spíše přísedícího, který mu nebude klást jakýkoli odpor a podřídí se jeho představám o vedení procesu i konečném rozhodnutí ve věci.³³⁰

Nestrannost přísedících je poměřována stejným testem jako u profesionálních soudců.³³¹ Věřohodnost objektivního testu je však zkreslena skutečností, že soudce je profesionál, na nějž jsou kladeny vysoké požadavky morální integrity a charakteru. Uspokojivé výsledky psychotestů jsou předpokladem jmenování do funkce. Hlavní selekce kandidátů na pozici profesionálních soudců však musí být prováděna před samotným jmenováním,³³² neboť

³²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 8. 2016, sp. zn. II. ÚS 2430/15.

³²⁸ V této souvislosti lze připomenout kritéria ESLP, kterými poměřuje nezávislost soudu. Mezi ně patří způsob jmenování jeho členů, délka jejich mandátu, existence záruk proti vnějším tlakům a otázka, zda soudní těleso budí navenek celkový dojem nezávislosti. Srov. např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. 12. 2003 ve věci Cooper proti Spojenému království. Prizmatem těchto podmínek lze mít vůči institutu přísedících v českém právním řádu výhrady ve všech čtyřech oblastech, přičemž první dvě jmenované si dovoluji skromně označit za závažné.

³²⁹ LAJSEK, Vladimír. Op. cit., str. 1034-1035.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ Zajímavým aspektem posuzování nestrannosti přísedících se zabýval Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 441/04, v němž dospěl k názoru, že pokud je poškozeným v trestní věci přísedící, zakládá to objektivní okolnosti podjatosti soudců (přínejmenším) v jeho senátu. Fakticky odlišné postavení přísedících lze tak demonstrovat přínejmenším na skutečnosti, že je nutné důkladněji posuzovat osobní vazby mezi ním a ostatními soudci, zatímco určitá úroveň mezilidských vztahů mezi soudci profesionály působícími na témže soudě, která vylučuje jejich schopnost věc objektivně posoudit, se téměř předpokládá.

³³² Nález Ústavního soudu ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 7/02.

pozdější snaha o odvolání soudce, byť vedena legitimními důvody, bude z důvodu potřeby ochrany soudní moci a priori považována za snahu o zásah do její nezávislosti.³³³

Představa, že každý občan České republiky splňující obecné požadavky stanovené v § 60 ZSS,³³⁴ bude schopen zachovávat nestrannost a nezávislost na úrovni profesionálních soudců procházejících přísným výběrem, je mylná a nereflektuje realitu.

Přisedící (laičtí soudci) tak nejsou a nemohou být plnohodnotnými soudci ve smyslu výše uvedených záruk,³³⁵ čímž lze celou problematiku posunout až na úroveň spekulace o protiústavnosti celé úpravy, resp. jejím nesouladu s garancemi řádného procesu, jak jsou vymezeny v čl. 36 odst. 1 Listiny. V každém případě je nutné započít hlubokou a koncepční diskuzi o budoucím směřování institutu přisedících.³³⁶

³³³ Tím nejsou dotčeny ústavně konformní důvody odvolání jako např. trest uložený v kárném řízení či důsledek pravomocného uznání viny za úmyslný trestný čin.

³³⁴ S výjimkou právního vzdělání.

³³⁵ Jak si např. všímá Eva Hubálková, „přítomnost profesionálních soudců je závažným prvkem, který zaručuje nezávislost soudního orgánu“, byť i soud složený z jiných socioprofesionálních skupin může skýtat záruku nezávislosti, těší-li se řádnému ústavnímu postavení odolnému vůči tlakům zvenčí. HUBÁLKOVÁ, Eva. Op. cit., str. 159.

³³⁶ PROUZA, Daniel, HÁJEK, Michal. *Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přisedící ano či ne?.* Trestněprávní revue. 2010, č. 7, str. 207-208.

8 Závěr

Právo na zákonného soudce prošlo dlouhým historickým vývojem. Důvody pro formulování zásad zákonného soudce v absolutistických monarchiích a totalitních systémech dnes již dávno nejsou těmi hlavními body legitimacy jejich aplikace v současném demokratickém právním státě respektujícím dělbu moci. Původně proklamační charakter totožně znějícího ustanovení, které především zdůrazňovalo nutnost zdržení se zásahů do přidělování jednotlivých věcí konkrétním soudcům ze strany výkonné moci, byl doplněn o několik dalších zásad s jasnějším normativním podkladem. I přesto přetrvávající slavnostní povaha tohoto ustanovení zvyšuje legitimitu některým principům, jež by bylo možné jinak dovodit ze základů demokratického právního státu.³³⁷

Odpověď na výzkumnou otázku, která byla položena v úvodu práce, a na kterou bylo v jejím průběhu odpovídáno, lze shrnout následovně.

Zaprvé, základní právo, jemuž byla věnována tato práce, je nutné neomezovat pouze na jeho formální charakter, neboť redukovat význam zákonného soudce na pouhou výhradu zákona by bylo zjednodušující, nesprávné, a ze striktně normativistického hlediska rovněž zbytečné. Právo na zákonného soudce vyjadřuje nad rámec ostatních základních práv na soudní a jinou ochranu řazených do hlavy páté Listiny (právo na spravedlivý proces *largo sensu*) i další hodnoty, především požadavek jasného, transparentního, veřejného a zpětně přezkoumatelného přidělování věcí na příslušných soudech prostřednictvím rozvrhů práce, dále povinnost respektovat zákonné složení rozhodujícího soudního tělesa a povinnost rozhodovat osobami, jimž byla tato pravomoc svěřena zákonem (ať už se jedná o další soudní osoby, které nejsou soudci, nebo osoby působící u jiného orgánu veřejné moci).

Zadruhé, v České republice je dodržováno právo na zákonného soudce obecně řečeno velice uspokojivým způsobem. Obecné soudy zpravidla respektují judikaturu Ústavního soudu k náležitostem ústavně konformního rozvrhu práce a přidělování věcí na jejich základě skutečně probíhá. Nedostatky lze shledat v občas protichůdné judikatuře, nedostatku přesné zákonné úpravy některých oblastí, a především poněkud nepřesvědčivý, místy až účelový, výklad některých zákonných institutů (zejm. přisedících). Návrhy *de lege ferenda*, jež by mohly pomoci naplňovat a ochraňovat právo na zákonného soudce, byly součástí jednotlivých kapitol.

³³⁷ MATES, Pavel, ŠEMÍK, Karel. Op. cit., str. 746.

Závěrem lze uvést shrnutí jednotlivých náležitostí práva na zákonného soudce tím způsobem, že uvedeme výčet případů, kdy k jeho porušení za současné právní úpravy, judikatury Nejvyššího a Ústavního soudu i ESLP, dochází. Jde zejména o následující případy:

- Nebudou dodržena ustanovení procesních předpisů o věcné, místní anebo funkční příslušnosti.
- Příslušnost soudu bude určena podzákoným předpisem, a to v rozporu se zákonem či ústavním pořádkem.
- O věci, která patří do pravomoci soudu, rozhodne jiný orgán.
- Věc rozhodne v souladu se zákonem jiný orgán, ačkoli byla ústavním předpisem svěřena soudům (porušení výhrady soudu).
- Rozhodnutí vyšší soudní instance o změně příslušnosti soudu (rozhodnutí o odnětí a přikázání) nebude obsahovat odůvodnění.
- Věc bude přidělena nesprávnému senátu (v rozporu s rozvrhem práce).
- Rozvrh práce příslušného soudu, na jehož základě bude věc přidělena, nebude splňovat zásady obecnosti, transparentnosti, předvídatelnosti či publicity.
- Věc nebude projednána a rozhodnuta ve stejném složení senátu, jaké určoval rozvrh práce ke dni nápadu, resp. rozvrh práce taková ustanovení nebude obsahovat, anebo požadavek na stálost složení senátu nebude v průběhu řízení implicitně dodržen (mimo ústavně konformních výjimek, pak se použijí ustanovení rozvrhu práce o zastupování).
- Soud věc projedná a rozhodne v nesprávném složení (počtu členů), a to jak v případě, kdy bude rozhodovat samosoudce místo senátu, tak i v případě, bude-li rozhodovat senát namísto samosoudce.
- Věc projedná a rozhodne podjatý (nikoli nestranný) soudce.
- Věc projedná a rozhodne, či jednotlivý úkon proveden, osoba, která není soudcem (např. vyšší soudní úředník nebo justiční čekatel), ačkoli jim tuto konkrétní pravomoc zákon nepřiznává.
- Dojde ke změně složení senátu, aniž by pro ni byl podklad v zákoně, resp. v rozvrhu práce.
- Přisedící nebudou rozděleni do jednotlivých senátů, anebo při jejich výběru v konkrétní věci užije předseda senátu zjevnou libovůli.
- Soud vyššího stupně svým rozhodnutím na základě zákona změní příslušnost soudu pro důvody, jež právní řád neumožňuje, např. překročením ústavně konformního výkladu

§ 262 tr. řádu nebo § 221 odst. 2 o. s. ř. (porušení formální aspektu zákonného soudce) či tak učiní ze zjevné libovůle (porušení materiálního aspektu zákonného soudce).

- Dojde k odepření přístupu k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, v důsledku čehož dojde v rámci „akcesorické“ povahy práva na zákonného soudce i k porušení čl. 38 odst. 1 Listiny.

Z výše uvedeného rozsáhlého výčtu můžeme uzavřít, že zásady zákonného soudce obsažené ve stejnojmenném základním právu doznaly značné formalizace, vykládají se spíše jako ústavní záruka dodržování příslušnosti soudů a poskytují závazná východiska pro tvorbu a aplikaci rozvrhů práce.

Přesto nelze říci, že by právo na zákonného soudce nemělo své opodstatnění. Nadále zůstává důležitou součástí práva na spravedlivý proces v širším smyslu a nedávné zkušenosti z okolních států nám připomínají, že hodnoty nezávislosti justice nejsou samozřejmostí. Soudnictví je tou nejzranitelnější ze tří obecně rozlišovaných mocí a právo na zákonného soudce pomáhá spolu s ostatními právy na soudní ochranu garantovat jeho nezávislost skrze individuálně adresované základní subjektivní právo. Už jen proto, že Ústava, ústavní a právní předpisy se obecně nepíší jen pro dobré časy, ale i pro období politické nestability. Základní práva, která jsou pojistkou proti bezpráví, docházejí svého naplnění právě v okamžiku, kdy jsou respektována a chráněna. Rovněž pomáhají udržovat směr vývoje státního zřízení ve stopách demokratického právního státu, neboť kdykoli by se měl kurs vychýlit nesprávným směrem, vždy lze odkázat na lidská práva, která by měla být v naší společnosti tou nejvyšší nezpochybnitelnou hodnotou.

Seznam použitých zdrojů

Monografie a komentářová literatura

1. PYLE, Ransford Comstock, M. BAST, Carol. *Foundations of law: cases, commentary, and ethics*. Sixth edition. Boston, MA: Cengage Learning, 2017. ISBN 978-1-3055-0500-1.
2. PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. 2., dopl. a podstatně rozš. vyd. Praha: Linde, 2002. *Zákony s poznámkami* (Linde). ISBN 80-7201-391-2.
3. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*. Praha: Karolinum, 2005-. ISBN 80-246-1027-2.
4. MALÝ, Karel a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4.
5. KUKLÍK, Jan a kolektiv. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9.
6. FOREJTOVÁ, Monika a kolektiv. *Ústavní soudnictví*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-87713-09-9.
7. HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika: judikatura a řízení před Evropským soudem pro lidská práva*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-417-x.
8. KADLEC, Ondřej. *Role velkých senátů v rozhodování vrcholných soudů České republiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-456-2.
9. WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-076-5.
10. PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-084-0.
11. KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3.
12. DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7.
13. WEYR, František. *Československé právo ústavní: Ústavní vývoj československý v roce 1938*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-7552-891-9.
14. TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, Jiří MALENOVSKÝ, et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-184-7.
15. KYSELA, Jan, ONDŘEJEK, Pavel a kolektiv. *Kolos na hliněných nohou?: k proměnám státu a jeho rolí*. Praha: Leges, 2016. Teoretik. ISBN 978-80-7502-149-6.
16. GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-423-7.

17. KOSAŘ, David a kolektiv. *Ústavní právo: casebook*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-664-8.
18. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-564-7.
19. ANTOŠ, Marek, WINTR, Jan. *Výkonná a soudní moc v demokratickém právním státě*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-38-0.
20. FILIP, Jan, HOLLÄNDER, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Zákon o Ústavním soudu: komentář*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7179-599-5.
21. KLÍMA, Karel. *Listina a její realizace v systému veřejného a nového soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-647-1.
22. BAHÝLOVÁ, Lenka, FILIP, Jan, MOLEK, Pavel, PODHRÁZKÝ, Milan, SUCHÁNEK, Radovan, ŠIMÍČEK Vojtěch, VYHNÁLEK, Ladislav. *Ústava České republiky: komentář*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-814-7.
23. RYCHETSKÝ, Pavel, LANGÁŠEK, Tomáš, HERC, Tomáš, MLSNA, Petr. *Ústava České republiky: Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-809-3.
24. SLÁDEČEK, Vladimír, MIKULE, Vladimír, SUCHÁNEK, Radovan, SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2016. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-590-9.
25. SLÁDEČEK, Vladimír, MIKULE, Vladimír, SUCHÁNEK, Radovan, SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016.
26. WAGNEROVÁ, Eliška, DOSTÁL, Martin, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo. *Zákon o Ústavním soudu s komentářem*. Praha: ASPI, 2007. Komentáře (ASPI). ISBN 978-80-7357-305-8.
27. WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6.
28. BARTOŇ, Michal, KRATOCHVÍL, Jan, KOPA, Martin, TOMOSZEK, Maxim, JIRÁSEK, Jiří, SVAČEK, Ondřej. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-128-1.
29. KOCOUREK, Jiří. *Zákon o soudech a soudcích: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-292-2.
30. KLÍMA, Karel. *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. 3., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-331-0.
31. FENYK, Jaroslav, Dagmar CÍSAŘOVÁ a Tomáš GŘIVNA. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-306-0.
32. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016.
33. ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAJN, Petr. *Trestní řád I, II, III*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013.

34. BLAŽEK, Tomáš, JIRÁSEK, Jan, MOLEK, Pavel, POSPÍŠIL, Petr, SOCHOROVÁ, Vendula, ŠEBEK, Petr. *Soudní řád správní*. 3. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016.
35. ARISTOTELÉS. *Athénská ústava*. Praha: Arista, 2004. Antická knihovna (Arista: Baset). ISBN 80-86410-48-x.
36. JIRSA, Jaromír, TREBATICÝ, Peter, KORBEL, František a kolektiv. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-87109-39-7.
37. PRÁŠKOVÁ, Helena. *Nové přestupkové právo*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-221-9.
38. Hendrych, D. a kol. *Správní právo. Obecná část*. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-74000-624-1.

Články

1. THIEDEMANN, Hilke. *The „Lawful Judge“ – a Comparative Survey on the allocation of Cases to Judges in South Africa and Germany*. *Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America*. 2003, svazek 36, č. 2, str. 228-260.
2. FERRARI, Franco. *Forum Shopping: A Plea for a Broad and Value-Neutral Definition*. *NYU Lectures on Transnational Litigation, Arbitration and Commercial Law*. 2013, č. 1.
3. MATES, Pavel, ŠEMÍK, Karel. *Zamyšlení nad garancemi práva na zákonného soudce z hlediska podústavního*. *Právní rozhledy*. 2018, č. 21, str. 746-750.
4. KOSAŘ, David. *Rozvrh práce: Klíčový nástroj pro boj s korupcí soudců a nezbytný předpoklad nezávislosti řadových soudců*. *Právník*. 2014, č. 12, str. 1049-1076.
5. KOUDELKA, Zdeněk. *Zákonný soudce a systémové porušení rozvrhu práce*. *Soudní rozhledy*. 2018, č. 7-8, str. 225-227.
6. MAROUŠEK, Daniel. *Právo na zákonného soudce ve světle spojení souvisejících věcí (právní úvaha)*. *Bulletin advokacie*. 2016, č. 3, str. 67-74.
7. LAJSEK, Vladimír. *Přisedící a zásada zákonného soudce v českém právním řádu*. *Právník*. 2019, č. 11, str. 1031-1045.
8. NEMEŠKALOVÁ ROSINOVÁ, Alžběta. *Objektivní test nestrannosti v případech vztahu soudce k účastníkům řízení a jejich zástupcům*. *Jurisprudence*. 2017, č. 6, str. 30-39.
9. CÍSAŘ, Jaromír. *„Zákonný“ insolvenční správce*. *Bulletin advokacie*. 2017, č. 6, str. 46-48.
10. PROUZA, Daniel, HÁJEK, Michal. *Laický prvek při soudním rozhodování v trestních věcech aneb přisedící ano či ne?*. *Trestněprávní revue*. 2010, č. 7, str. 201-208.

Judikatura

A. Nejvyšší soud České republiky

1. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 7. 1994, sp. zn. Tzn 51/93 [R 62/1994 tr.].
2. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 6. 1995, sp. zn. Tzn 19/95 [R 8/1996 tr.].
3. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2010, sp. zn. 4 Tz 68/2010 [R 42/2011 tr.].
4. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 8. 2011, sp. zn. 7 Tdo 986/2011 [R 36/2012 tr.].
5. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2012, sp. zn. 21 Nd 299/2012 [R 13/2013 civ.].

B. Ústavní soud České republiky

1. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 7. 1994, sp. zn. I. ÚS 2/93.
2. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 11. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 5/94.
3. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 12. 1995, sp. zn. III. ÚS 90/95.
4. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 2. 1996, sp. zn. III. ÚS 232/95.
5. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS 222/96.
6. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 11. 1996, sp. zn. I. ÚS 167/94.
7. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. 12. 1998, sp. zn. III. ÚS 200/98.
8. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 1. 1999, sp. zn. II. ÚS 282/97.
9. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 1. 1999, sp. zn. III. ÚS 293/98.
10. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 10. 1999, sp. zn. I. ÚS 476/97.
11. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 25. 5. 2000, sp. zn. III. ÚS 182/99.
12. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 7. 2001, sp. zn. II. ÚS 105/01.
13. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 10. 2001, sp. zn. III. ÚS 29/01.
14. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 11. 2001, sp. zn. I. ÚS 144/2000.
15. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 6. 2002, sp. zn. III. ÚS 711/01.
16. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 7/02.
17. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 1. 2003, sp. zn. III. ÚS 561/02.
18. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. IV. ÚS 307/03.
19. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 132/04.
20. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 9. 2004, sp. zn. II. ÚS 133/04.
21. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 11. 2004, sp. zn. III. ÚS 351/04.
22. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 441/04.
23. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 4. 2005, sp. zn. II. ÚS 310/04.
24. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 9. 2005, sp. zn. I. ÚS 93/99.
25. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 6. 2006, sp. zn. II. ÚS 304/04.

26. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. I. ÚS 722/05.
27. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 4. 2007, sp. zn. IV. ÚS 613/06.
28. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 4. 2008, sp. zn. III. ÚS 2853/07.
29. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 5. 2008, sp. zn. I. ÚS 49/06.
30. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 6. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1882/07.
31. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 1. 2009, sp. zn. II. ÚS 1009/08.
32. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 3. 2009, sp. zn. III. ÚS 529/08.
33. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 4. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 26/08.
34. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1191/08.
35. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 2747/08.
36. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 5. 2009, sp. zn. II. ÚS 2029/08.
37. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 9. 2009, sp. zn. I. ÚS 1922/09.
38. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 22. 10. 2009, sp. zn. IV. ÚS 956/09.
39. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 3. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2488/09.
40. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 6. 2010, sp. zn. I. ÚS 904/08.
41. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 6. 2010, sp. zn. IV. ÚS 170/08.
42. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. II. ÚS 721/10.
43. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 11. 2010, sp. zn. I. ÚS 1783/10.
44. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 4. 2011, sp. zn. I. ÚS 109/11.
45. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 4. 2011, sp. zn. IV. ÚS 1302/10.
46. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 6. 2011, sp. zn. II. ÚS 3213/10.
47. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 28. 6. 2011, sp. zn. II. ÚS 1235/11.
48. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 12. 2011, sp. zn. I. ÚS 59/11.
49. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 24. 1. 2012, sp. zn. II. ÚS 2317/11.
50. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 11. 2012, sp. zn. IV. ÚS 2053/12.
51. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. 3. 2013, sp. zn. II. ÚS 3564/12.
52. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 11. 2014, sp. zn. II. ÚS 3780/13.
53. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 1. 2015, sp. zn. II. ÚS 1589/13.
54. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 1171/14.
55. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 27. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 1206/14.
56. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 12. 2015, sp. zn. II. ÚS 2766/14.
57. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 8. 12. 2015, sp. zn. II. ÚS 2390/15.
58. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 15. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 2769/15.
59. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 6. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 4/14.
60. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 794/16.

61. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 7. 2016, sp. zn. Pl. ÚS 20/15.
62. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 8. 2016, sp. zn. II. ÚS 2430/15.
63. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 9. 2016, sp. zn. II. ÚS 3383/14.
64. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 12. 2016, sp. zn. III. ÚS 2759/16.
65. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 12. 2016, sp. zn. III. ÚS 1047/16.
66. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. II. ÚS 4051/16.
67. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 13. 4. 2017, sp. zn. I. ÚS 564/17.
68. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 20. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3523/16.
69. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 8. 2017, sp. zn. III. ÚS 3425/16.
70. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. II. ÚS 4255/16.
71. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2672/17.
72. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 5. 2. 2019, sp. zn. IV. ÚS 4091/18.
73. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 7. 2019, sp. zn. IV. ÚS 4241/18
74. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. III. ÚS 230/96.
75. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 14. 7. 1998, sp. zn. I. ÚS 112/98.
76. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 15. 5. 2002, sp. zn. I. ÚS 517/2000.
77. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 8. 10. 2002, sp. zn. II. ÚS 544/02.
78. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 17. 12. 2003, sp. zn. I. ÚS 211/03.
79. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 1. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 607/02.
80. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 14. 4. 2005, sp. zn. II. ÚS 24/05.
81. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 19. 1. 2006, sp. zn. IV. ÚS 111/04.
82. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. III. ÚS 15/06.
83. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 21. 3. 2007, sp. zn. II. ÚS 520/07.
84. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 21. 3. 2007, sp. zn. II. ÚS 57/07.
85. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 10. 4. 2007, sp. zn. II. ÚS 769/06.
86. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 11. 6. 2007, sp. zn. III. ÚS 964/07.
87. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. III. ÚS 1913/07.
88. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 15. 5. 2008, sp. zn. III. ÚS 963/08.
89. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 17. 2. 2009, sp. zn. I. ÚS 187/09.
90. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 21. 5. 2009, sp. zn. III. ÚS 207/09.
91. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 22. 5. 2009, sp. zn. III. ÚS 642/08.
92. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 311/09.
93. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 14. 1. 2010, sp. zn. I. ÚS 2991/09.
94. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 31. 3. 2010, sp. zn. III. ÚS 216/10.
95. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 17. 6. 2010, sp. zn. III. ÚS 3038/09.

96. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 7. 7. 2010, sp. zn. II. ÚS 1857/10.
97. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 21. 10. 2010, sp. zn. III. ÚS 2832/10.
98. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 4. 11. 2010, sp. zn. II. ÚS 3316/09.
99. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 25. 3. 2014, sp. zn. I. ÚS 1698/13.
100. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 21. 5. 2014, sp. zn. III. ÚS 2679/13.
101. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. II. ÚS 1800/14.
102. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 8. 7. 2015, sp. zn. IV. ÚS 200/15.
103. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 11. 8. 2015, sp. zn. I. ÚS 2337/14.
104. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 11. 8. 2015, sp. zn. II. ÚS 1576/15.
105. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 13. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 3327/16.
106. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 23. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 385/16.
107. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 25. 7. 2017, sp. zn. II. ÚS 1767/17.
108. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. II. ÚS 2395/17.
109. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 21. 1. 2020, sp. zn. I. ÚS 4102/19.
110. Stanovisko pléna Ústavního soudu ČR ze dne 9. 11. 1999, sp. zn. Pl. ÚS-st. 9/99.

C. Evropský soud pro lidská práva

1. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. 6. 1976 ve věci Engel a ostatní proti Nizozemí.
2. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. 12. 2003 ve věci Cooper proti Spojenému království.
3. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5. 10. 2010 ve věci DMD GROUP, a.s. proti Slovensku.
4. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. 10. 2010 ve věci Özpınar proti Turecku.
5. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 20. 9. 2011 ve věci Ullens de Schooten a Rezabek proti Belgii.
6. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 6. 2016 ve věci Baka proti Maďarsku.

D. Ostatní

1. Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 6. 1. 1972, sp. zn. Tpjf 71/71 [R 12/1972 tr.].
2. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 11. 1993, sp. zn. 2 Cdo 50/93 [R 20/1995 civ.].
3. Usnesení bývalého Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 8. 1992, sp. zn. 2 Cdo 19/92 [R 25/1993 civ.].

4. Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 21. 4. 2011, sp. zn. 18 Co 297/2010 [R 118/2011 civ.].
5. Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 28. 3. 1995, sp. zn. 8 To 74/95 [R 49/1995 tr.].
6. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 4. 1993, sp. zn. 4 Tz 19/93 [R 39/1993 tr.].
7. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 12. 1995, sp. zn. Ntd 161/95 [R 22/1996 tr.].
8. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 11. 1995 sp. zn. Ntd 156/95 [R 17/1996 tr.].

Internetové zdroje

1. *Minimum Judicial Standards IV. Allocation of Cases. ENCJ Report 2013-2014*. Přijata v Římě dne 13. června 2014. Dostupné na: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/encj_report_standards_iv_allocation_of_cases_2014.pdf
2. *2020-2021 Activity Programme of the CEPEJ. European Commission for the Efficiency of Justice* ze dne 6. 12. 2019. Dostupné na: <https://rm.coe.int/cepej-2019-19-progactiv-2020-2021-e-final-10-december-2019-cs/1680993c98>
3. *Sen o digitalizaci justice se odkládá*. Hospodářské noviny. 15. 8. 2019. Dostupné na: <https://ictrevue.ihned.cz/analyzy-a-projekty/c1-66624340-sen-o-digitalizaci-justice-se-odklada>
4. POKORNÝ, Marek. *Do čela vrchního soudu zasedl soudce Dörfl, s jehož jmenováním prezident Zeman váhal. Instituci chce více otevřít*. Hospodářské noviny. 2. 1. 2020. Dostupné na: <https://domaci.ihned.cz/c1-66700690-do-cela-vrchniho-soudu-zasedle-soudce-dorfl-s-jehoz-jmenovanim-prezident-zeman-vahal-soud-chce-udelat-otevrenejsi>
5. *Pelikán navrhuje zavést náhodný generátor přidělování věcí soudcům*. Česká justice. 24. 3. 2016. Dostupné na: <https://www.ceska-justice.cz/2016/03/pelikan-navrhuje-zavest-nahodny-generator-pridelovani-veci-soudcum/>
6. HROUT, Martin. MERENDA, David. *Rozhodnutí finančního arbitra a jejich soudní přezkum*. Právní prostor. 29. 4. 2016. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/financni-pravo/rozhodnuti-financniho-arbitra-a-jejich-soudni-prezkum>

Právní předpisy

1. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
2. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
3. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod vč. Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
4. Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích) ZÚS

5. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
6. Zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád)
7. Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní
8. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
9. Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád) jednací řád
10. Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství
11. Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky
12. Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím
13. Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.
14. Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví
15. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 213/2019 Sb., o náležitostech generátoru přidělování zajišťujících přidělování insolvenčních věcí náhodným výběrem, způsobu provozování generátoru přidělování a obsahu rozvrhu práce a způsobu jeho sestavení za účelem použití generátoru přidělování (vyhláška o generátoru přidělování)

Seznam použitých zkratk

SD EU	Soudní dvůr Evropské unie
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
NSS	Nejvyšší správní soud České republiky
Úmluva	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
Listina	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
ZÚS	zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu
tr. řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
o. s. ř.	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
z. ř. s.	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
s. ř. s.	zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní
OdpŠk	zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávném úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)
ZSS	zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)
zák. o SZ	zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství
jednacím řád	vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy
Ústavní listina 1920	zákon č. 121/1920 Sb.z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

Právo na zákonného soudce

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se zabývá základním subjektivním právem na zákonného soudce. Základ práce tvoří rozbor platné právní úpravy na ústavní i podústavní úrovni (formální aspekt) a její interpretace v kontextu hodnotových východisek práva na zákonného soudce (materiální aspekt). Výzkumná otázka diplomové práce zní: „*Jsou v České republice zákonná úprava (resp. rozvrhy práce) a praxe v souladu se zásadami a podstatou ústavního práva na zákonného soudce?*“

V druhé kapitole jsou rozebrány obecné, výchozí a teoretické otázky práva na zákonného soudce, jako např. jeho povaha jakožto základního subjektivního práva, okruh nositelů tohoto práva či vztah práva na zákonného soudce k právu na řádný proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Na odpovědích těchto teoretických otázek je ilustrován účel, za nímž bylo právo na zákonného soudce do katalogu základních práv zařazeno, a rovněž i důsledky, které pro nezávislost justice i procesní práva účastníků jednotlivých řízení vyvolává. Původ práva na zákonného soudce je dovysvětlen krátkým exkurzem v kapitole třetí, jež se věnuje několika historickým obdobím, která jsou v souvislosti s nezbytností práva na zákonného soudce skloňována nejčastěji.

K bližší analýze institutu zákonného soudce je přistoupeno ve čtvrté kapitole, která eklekticky popisuje jednotlivé složky (náležitosti, požadavky) práva na zákonného soudce tak, jak je vymezuje odborná literatura, a především judikatura Ústavního soudu. Mezi ně patří podmínka příslušnosti soudu, soudního oddělení (soudce), složení rozhodujícího soudního tělesa odpovídající zákonu, zákonné požadavky na rozhodující osobu i vyloučení nikoli nestranné (podjaté) osoby z projednání a rozhodování věci.

Kapitola pátá se věnuje podrobné analýze vybraných institutů tří, v současnosti účinných, soudních řádů, tedy trestního řádu, občanského soudního řádu a soudního řádu správního, jež mají materiálně k zásadě zákonného soudce nejbližší, jakož i stručnému rozboru některých dalších řízení, zejména řízení před Ústavním soudem či některými mezinárodními soudy vč. povinnosti vnitrostátního soudu položit předběžnou otázku Soudnímu dvoru Evropské unie.

Šestá kapitola je věnována rozvrhu práce jakožto nástroji pro přidělování soudní agendy jednotlivým soudním oddělením, jeho zákonným náležitostem, v praxi nejčastěji voleným řešením i jednotlivým slabým místům rozvrhů práce, jakož i nedostatkům právní (zákonné) úpravy.

Předposlední kapitola práce se věnuje institutu přísedících. Po teoretickém úvodu do účelu tohoto institutu následuje detailní rozbor judikatury Ústavního soudu k přidělování přísedících k jednotlivým věcem a jejich následnému přerozdělování. Tato kapitola je zakončena kritikou současného pojetí institutu přísedících pro vnitřní rozpornost požadavků na jejich přidělování a některým problematickým souvislostem laického rozhodování a čl. 36 odst. 1 Listiny.

Kapitola osmá, která představuje závěr práce, shrnuje nosné myšlenky, odpovídá na výzkumnou otázku a rekapituluje výčet případů, v nichž dochází k porušení práva na zákonného soudce.

Klíčová slova: právo na zákonného soudce, nestrannost a nezávislost, podjatost

The right to a lawful judge

Abstract

This thesis deals with the basic subjective right to a lawful judge. Its basis consists of analysis of the constitutional and statutory provisions (formal aspect) and their interpretation in the context of merits of the right to a lawful judge (material aspect). The research question of this thesis is as follows: “*Are the statutory provisions (or tables of duties) and practices of courts in the Czech Republic aligned with principles and purpose of the basic right to a lawful judge?*”

General, basic and theoretical issues of the right to a lawful judge such as its nature as a basic subjective right, the scope of its addressees or relation to the right to a due process in line with Article 36 paragraph 1 of the Charter of fundamental rights are analyzed in the second chapter. Findings of this analysis are used to demonstrate the purpose for which the right to a lawful judge was included in the Charter of fundamental rights as well as the implications for independence of the judiciary and procedural rights of parties to the proceedings. Origin of the right to a lawful judge is subsequently explained by a short recourse in chapter three which deals with several historical periods which are most often linked to the necessity of the right to a lawful judge.

A deeper analysis of the lawful judge is initiated in chapter four which provides for eclectic description of individual components (terms, requirements) of the right to a lawful judge as it is interpreted by the research literature and especially by the case-law of the Constitutional Court. These individual components include the requirement of statutory provisions on court`s and individual judges` competence, composition of the judicial body, requirements for the person in charge and exclusion of biased persons from hearing and determining the case.

Chapter five deals with a thorough analysis of selected legal instruments which are most closely linked to the legal instrument of the lawful judge and are situated in three procedural Acts currently in force, i.e. code of criminal procedure, civil procedure code and code of administrative court procedure, as well as several other proceedings such as the proceedings before the Constitutional Court or several international courts, including national courts` obligation to file a preliminary question with the European Court of Justice.

Chapter six deals with the table of duties as the instrument for allocation of the court`s agenda to individual court`s bodies, its legal requirements, its most frequent usage and individual defects of tables of duties as well as statutory provisions` inadequacies.

The penultimate chapter deals with court assessors. Theoretical introduction of this legal instrument is followed by a detailed breakdown of case-law of the Constitutional Court on allotment of assessors to individual cases and their subsequent relocation. This chapter is concluded with a critique of the current approach to the court assessors for its inconsistency in requirements on allocation and several objectionable connections of layman adjudication to the Article 36 paragraph 1 of the Charter.

The chapter eight, which constitutes the thesis conclusion, gives a summary of the significant ideas of the thesis, provides answer for the research question and sums up instances in which the right to a lawful judge is infringed.

Key words: right to a lawful judge, impartiality and independence, bias